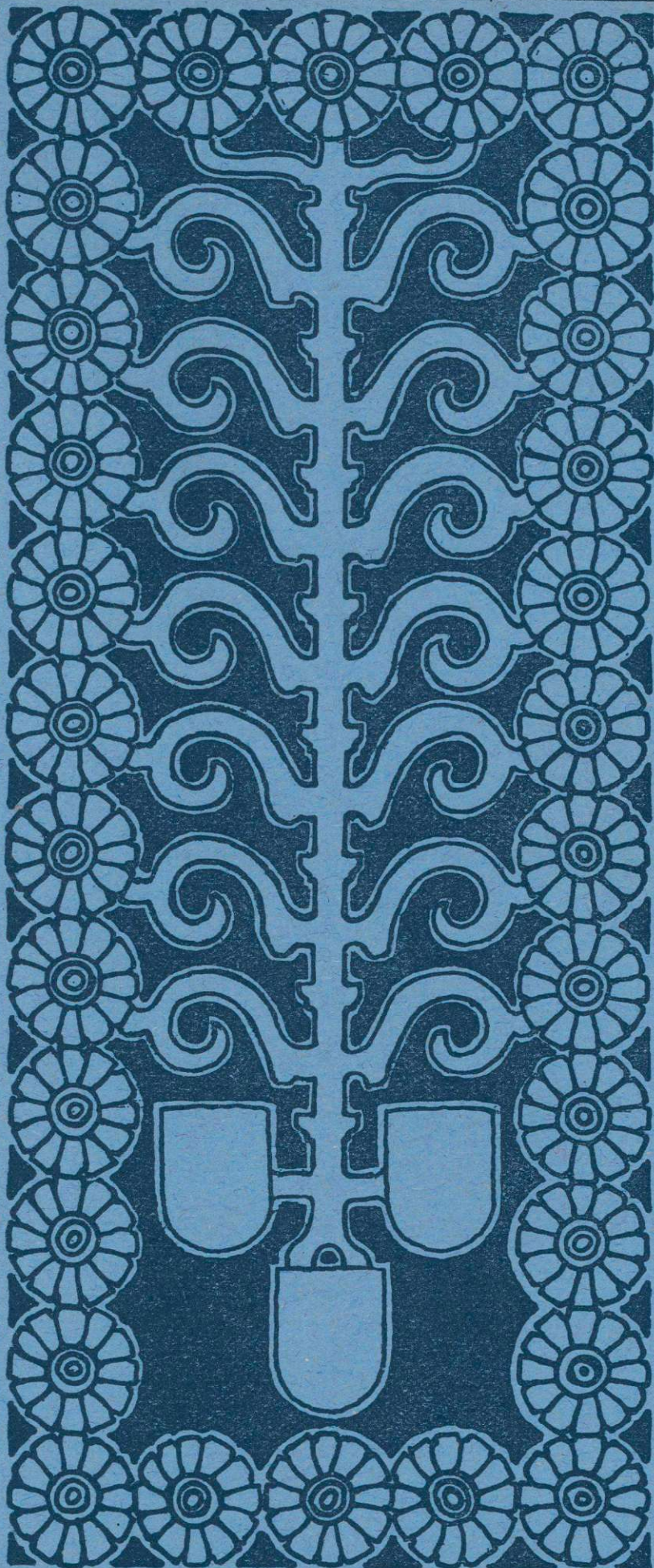

H. 9-10

DOMINUS VIVENS
XXIX ANNO DOMINI
URBIS CONDITAE MDCCLXXIX
MDCCLXXIX ANNO

Vsebina št. 9-10.

Članki: Boji (F. S. Finžgar) 225. — Disonance (Dr. Ivo Šorli) 232. — Stiški (ljubljski) rokopis (Ivan Grafenauer) 239. — V ruskem Turkestanu (Dr. Ivan Knific) 244. — Podobe iz sanj (Ivan Cankar) 249. — Gregorčičeva pisma Gruntarju (Izidor Cankar) 251. — Nasmeh (France Bevk) 257. — Slikarije v rimskih katakombah (Jos. Dostal) 260. — Tlačani (Dr. Ivan Pregelj) 266.

Pesmi: Domov! (Stano Kosovel) 232. — La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 237. — Večerne ure (Silvin Sardenko) 244. — Blodnje (France Bevk) 257.

Književnost: Dr. A. Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole (J. Debevec) 271. — Viktor Bežek: Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom (Dr. J. Samsa) 273. — Mara Gregorič: Istruzione pratica di lingua e grammatica slovena (Ivan Gruden) 274. — Carniola (I. C.) 275.

To in ono: Dve pritožbi (P. Bohinjec) 276. — Prešernova »Nezakonska mati« (Fr. Omerza) 278. — Iz belokranjskega besednjaka (I. Š.) 279.

Naše slike: Poslikan podzemeljski prostor v antični rimski vili (S. Sebastiano v Rimu). — Stropna slikarija. Dobri pastir. — Kristus. Delfini, gazele, golobi, Amor in Psiha. — Prizor obeda (evharističnega). Dobri pastir. Noe. — Obujenje Lazarjevo. Orant. Pomnoženje kruhov. Ribič. Krst. Ozdravljenje mrtvoudnega. Jonovi prizori.

Boji.

F. S. Finžgar.

XII.

ponedeljek je začelo Jančarju zvoniti. Ljudje so bili na polju v krompirju in pri setvi ozimine. Nihče ni vprašal: Komu zvoní? Še govoriti se jim ni ljubilo kot sicer. Globoko se je sklanjal vsak k svojemu delu in poslušal.

»Če je kdaj tako žalostno zvonilo,« je na ozarah izpregovoril stari Groznik sinahi Minci, ki mu je vodila.

»Meni je, kot bi na srce bili zvonovi,« je rekla mlada žena.

Groznik jo je pogledal in opazil njene solzne oči. Pritisnil je plug, da je dvignil kolca, ko je obračal in spet zastavil lemež v brazdo.

»Še konja sta vsa žalostna,« je na drugem koncu izpregovorila Minca.

»Kaj bi ne bila, ko ga ni.«

»Oddahnite se, oče!«

Stari je sedel na gredelj in vzdihnil: »Da sem to učakal.«

Minca je obstala pri konjih in jih božala:

»Žalostna sta, kaj ne, ko ga ni ata. O, saj pride. Kmalu bo konec in mu bosta spet razgetala.«

»Kdaj ti je pisal?« je izpregovoril Groznik in vrtil klobuk v roki, ko si je shladil veliko plešo, po kateri so znojne kaplje pisale krivuljaste steze.

»Z Ogrskega, ko se je peljal gori, saj veste.«

»Potlej nič več, kaj ne?«

»Nič več.«

»Le zapomni, da našemu tudi zvoní, dasi nismo naročili.«

»Nikar, oče. Mene tako strašno srce boli, da komaj gibljem.«

»No, vidiš. Padel je. Vsa moja vera je taka.«

Mlada Groznica se je naslonila na konja in začela ihteti. Stari je bulil v tla in besedice ni več spravil iz sebe.

Zvonovi so pa zvonili ta dan — in drugi in tretji — za vsakim posebej.

Za v ponedeljek potem je bilo oznanjeno mrtvaško opravilo za Jančarjem.

Franca je dolgo oklevala, kako bi ukrenila: »Če naredim pogrebščino, poreko: Vidiš jo, vojska je, podpora vleče pa zapravlja. Če je ne naredim, bo pa spet: Skopulja! Čak, ko umrješ, naj te spravljaja kdorkoli na faro, mi te ne bomo.«

Ko se je še domislila, da so ji ženske preteklo nedeljo pri obisku same namignile o tem, je poslala deklo k sosedom velevat na pogrebščino, k sorodnikom je šla sama. Toda to je sklenila, da na gostilni ne bo, ampak na domu. »Vseeno bom ceneje izhajala,« je razsodila, »in bolj sami zase bomo.«

Ko je bilo vse to sklenjeno, se je pričela skrb in delo. Preštela je pogrebce, in število ni bilo majhno. V soboto je zaklala koštrunčka. Ko so sosedje videli, kako je visel tolsti jarček odrt na klinih pred vežo, kjer so se zbrali krog klavcev otročaji, domači in sosednji, so si pomežikavali:

»Da bi te, to bo pojedina!«

In ko je v nedeljo večer begunec Roman pripeljal z volí sodček vina, so se ženske, sedeče na pragih, suvale s komolci:

»Jutri pogrebščina, pojutrišnjem svatovščina. E, Francka je tica!«

Francka je pa ta večer pregledovala v shrambi, kar je bila pripravila za pogrebce: mesovje, velike pogače, vino. Preštela je še enkrat žlice in vilice in preračunala, da mora biti vsega na zadovoljnost pogrebcev. In ko je to dognala, je sedla na stolico in začutila, kako je trudna. Ali zaeno se je tudi predramila iz skrbi, ki so ji utopile žalost, in šele to pot se je živo domislila, zakaj je pravzaprav vse to. In v tem hipu se ji je zazdela pogača, ki si jo je odrezala kosček in jo pokušala, tako grenka, da je komaj zaužila grizljaj in jo je koj odložila na polico.

»O ti moj revež,« je vzdihnila in vse oči so se ji zalile s solzami. Nato je šla njena misel nazaj k njemu in ga poiskala prvi dan, ko jo je prišel snubit, in ga spremila skozi vsa leta, odkar je bila z njim. In peklo jo je, da je šla tako hladna z njim pred oltar, in bolelo jo je, ko je bila tako slabega uma, da ni vedela, kaj ima, ko ima njega — noter do te grozne ure. In zdaj je razumela tisti njegov proseči pogled, ki se mu je smejala in mu ga celo zamerila. Takrat namreč jo je tako pogledal, ko je prihajal tisti veliki, lepi financar Ceglar često k njim nadzirat žganjekuho. In vselej se je mudil dolgo v hiši in Franca mu je stregla in se živo smejala njegovim dovtipom, da je donelo skozi okno, kar je Blaža tako neznansko bolelo. Tiho je krotil bolečino in besedice ji ni rekel; le kadar je odšel financar, so jo prosile njegove oči — a ona se jim je smejala. Res, takole je gledal v Galiciji pred smrtjo. In preden je izdihnil, se je nasmehnil in s smehom naročil: ‚Vem, Franca, da sem bil premalo postaven in premalo fantovski zate. Toda ljubil sem te — sedaj pa si prosta.‘ »Nikoli, Blaž!«

Francka je polglasno kriknila in planila s stolice, roke je razmaknila, kakor bi hotela k njemu, krvavečemu še iz mrtvega srca, in bi mu prisegla zvestobo v vsaki misli in bi ga mrtvega prosila: Odpusti. Toda Blaža ni bilo, iz somraka so gledale pogače in kosi mesa. Franci se je vse to tako zastudilo, da je bežala iz shrambe in nehote zaloputnila vrata.

Teta, ki je pomivala pred pečjo, se je preplašena ozrla.

»Vrata so mi ušla,« se je izgovarjala Jančarica.

»Saj se tudi tako ženeš za pogrebščino, kakor se ni treba. Navsezadnje prideš ljudem v zobe, češ, komaj je čakala, da je izdihnil.«

»In če ne bi nič pripravila, kaj bi potem rekli?« je zavrnila Jančarica teto nekam pikro.

Teta se je obrnila v pomivnik in godla skozi škrbaste čeljusti nerazumljive besede.

Franca je odšla v hišo in začela zlagati iz pre-

dalnika obleko za otroke na mizo, za vsakega posebe. Otroci so sedeli krog peči in jo tiho opazovali. Mati je pa govorila vmes:

»To je za Ferjana, to za Micko, to za Blažka — in Janezek — ti pojdeš tudi. — Ampak pazite na obleko! — In molite v cerkvi. — Če atova duša še kaj trpi — morebiti zavoljo vas. — Kolikokrat ste bili nepokorni — in ste ga ujezili — in sedaj se morda duša vica.« — Nato je porazdelila mrtvaške svečke in jih položila na oblekce — vsakemu svojo. Pretipala je žepe in vtaknila vsakemu vanj rutico in molek. Nato je sedla na ogel mize in si podprla glavo ter čakala tete za molitev.

Po molitvi je pristopila Micka k mami, jo po-tegnila za krilo, da se je sklonila in ji nastavila uho. Mati je zardela in družini takoj na glas razodela:

»Micka pravi, da pojde jutri k obhajilu za ata.«

Vsi so se ozrli na Micko in za hip je zavladal molk v hiši. Teta je povzela prva besedo in rekla:

»Bog govori po otroku in atova duša ga je naprosila. Ne samo Micka, pojdimo vsi!«

Ferjan in Blaž sta se takoj pridružila:

»Jaz tudi, jaz tudi!«

Celo Roman begunec se je oglasil: »Ja takže« — in takoj popravljaj slovenski: »Jaz tud', jaz tud'.«

»Slišiš, Franca, Bog govori, sem rekla, kakor je Kristus napovedal: Zahvaljen Oče, ki si to razodel majhnim in skrnil velikim.«

Teta je bila ginjena do solz. Poiskala je v žepu trdno zadržnjen mošnjček, izbrala iz njega štiri desetice in jih razdelila otrokom:

»Da boste darovali jutri za ata.«

Franca ni mogla izpregovoriti nobene besede. Tiščalo jo je v prsih, hrepenela je, da bi bila sama, in je težko čakala, da je spravila otroke spat. Tudi ona je legla. Toda z odprtimi očmi je zrla v steno. Migotanje plamenčka pred podobo je razpenjalo poskakujoče sence po hiši. In vse sence so ji govorile sama očitanja, dokler se ni raztopila duša v kesu in so pritekale na blazino solze ter ji zaklopile oči...

Drugo jutro so šli Jančarjevi tako zgodaj na faro, da so morali vzeti seboj luč. Nihče ni govoril, razen Janezka, ki je spočetkoma brbljal prazne besede in slednjič, ko mu ni nihče ugovarjal, utihnil še on. Franca je bila čudovito mirna. Kakor bi šla skozi vice to noč, kamor jo je poklical nedolžni glas otrokov, se ji je zdelo. Podvizala se je, da bi čim preje še slišala: Pojdi, vse je odpuščeno. Njen obračun z Bogom se ji je zdel tako jasen in tako natančen, kakor ga še ni doživela.

Samo enkrat je pomislila v skrbi, če naprošena kuharica pride pravočasno, da bo vse v redu, ko

se vrnejo. Ali še to misel je kot prazno ničemurnost odgnala in hrepeneča čakala, samo čakala, kot človek, ki je pregledal do zadnje pičice težke obračune in vé, da je ni zmote, ter čaka samo gospodove besede: Prav, dobri in zvesti!

Preden se je pričelo opravilo, so prihajali povabljeni sosedje in sorodniki. Ženske, vse črno oblečene, so šle takoj v cerkev, moški so se ustavili pred vrati in se ozirali na uro v zvoniku. Čudili so se mnogim, ki niso bili povabljeni in so prišli. Ko je udarila ura, so bile klopi zasedene za čuda na gosto.

Sredi med klopmi pa je stala tumba, žalostno so gorele sveče na črnih svečnikih, z votlimi očmi je gledala smrt po cerkvi.

Zvonček je zapel — a orglje niso zabučale v žalnih glasih — kako neki, ko je počival tudi organist v tuji zemlji —. Ta molk je pretresel ljudstvo. Prižgali so žalne lučke, ovili krog rok molke in vsakdo je, gnan od skrivne sile, pokleknil, sklonil glavo in pričel moliti.

V tem zazvončka za obhajilo.

Iz prve klopi, tik ob tumbi, se je dvignila Jančarica, za njo otroci s teto, begunec — in vsi so pokleknili pred oltar.

Ljudje so dvignili glave.

Za Jančarjevimi je pokleknila še Lojza in nekaj žensk — na desno in na levo.

Po cerkvi se je oglasilo med množico:

»Glejte, Jagnje božje...«

Roke so trkale na prsi. Plameni sveč so ostrmeli in poslušali. In strmeli so ljudje in se čudili: »Kako ga je ljubila!« In ni ga bilo, ki bi bil sodil drugače.

Zvonovi so odzvonili, skozi cerkvena vrata je zadišalo po kadilu, ki se je v gostih oblakih, prosevanih od solčnih žarkov, valovilo po mirnem cerkvenem vzduhu. Ljudje so zamišljeno, počasi prihajali iz cerkve. Povabljeni so se zbrali v gruče, drugi so hiteli domov. Zadnja je prišla Jančarica z otroki.

Matic jo je prvi zagledal in zdela se mu je tako sveta in čista, da se je ni upal nagovoriti.

»Torej, prosim, kar pridite za mano. Jaz moram hitro domov, da uredim. Andrej,« se je obrnila do brata, posestnika na njenem rodnem domu, »ti poskrbi in jih pripelji.« Ob tem, ko so iskale njene oči brata, je zadela s pogledom za hip ob Matica. Matic je čakal tega trenutka in če ne z besedo, vsaj z očmi bi ji rad povedal, da ga srce boli, kot njo, da se mu smili, da je molil vso mašo in da bi se bil najrajši razjokal, ko jo je videl tako pri obhajilu. Toda Francka se ni za hip ustavila ob njem.

Umaknila mu je oči, Matic je dobro opazil, kako se je zarezala na njenem obrazu preko svetega miru resna poteza, ki je takoj izginila, ko je nagovorila brata, ali kljub temu je Matic bral v tej gubici: »Stran!« Presunilo ga je, da ga je zbolelo na sredi duše in da je preslišal vprašanje kajzarja Luke, dasi mu ga je zastavil drugič. Zato ga je Luka sunil:

»Kaj si gluh, ka-li?«

»Gluh, kakopa! Le kako moreš po taki žalosti koj trobezljati kot baba.«

»Ee - enkrat mu je za smrt zapisano. Mar boš ti vekomaj?«

Luka ni ponovil vprašanja in se je obrnil užaljen proč. Ali kljub žalosti si je mislil v srcu: »Grun-tarska ošabnost« — in pa: »Kar nič nisi žalosten, hinavec. Saj vsi vemo, kam obračaš oči, kar je vojska.«

Medtem je Andrej povzel besedo Jančaričino in vse lepo povabil:

»Takole, sosedje in žlahta, le stopimo za Franco, da se še enkrat živo domislimo rajnika, kakor je zaslužil.«

»Zaslužil,« so ponavljali možje.

»Preje pa vas še povabim, ko se nam ne mudi, k Razdevšku, da se oteščamo.«

»Vsak polovico, Andrej,« se je oglasil zdajci Matic. »Ti za svaka, jaz za soseda.«

Vsem je bilo prav. Le nekaj žensk se je razkropilo na pokopališče, kjer so pokleknile po grobeh in jih kropile z blagoslovljeno vodo. Pa ni dolgo trajalo in so tudi te prišle v krčmo. Andrej in Matic sta plačevala, med pogrebci je vršala govorica in tako se je zgodilo, da je Jančarica morala čakati nanje s kosilom in ne narobe.

Preden so sedli za mize, je najstarejši pogravec Marinček odmolil vrsto očenašev: za rajnika, za rajno žlahto, za vse padle vojake, za tiste domačine, ki so tu pokopani in ki so drugod, in nazadnje za vse tiste, ki jih ni ne tu ne tam.

Nato so zasedli svoje prostore — tesno je bilo — in segli po jedilih. Govor je utihnil; čulo se je samo srebanje željnih ust in škrtanje žlic, ko so drgnile ob sklede. Jančarica je imela prostor prav za vratmi. Komaj da se je pritaknila jedi, že je vselej odšla in nosila iz kuhinje na mizo ter stregla gostom. Roman je točil vino.

Takoj po prvih kozarcih je govor oživel. Pogrebem so se svetila lica, marsikomu so stale vroče kaplje na čelu, ki si jih je skrivaj otiral. Spet je vstal Marinček in povzdignil kozarec:

»Bog mu daj večno luč, Blažu! Sosedje in sorodniki, star sem in hudega sem videl več ko

dobrega. Ali najhuje sem čakal na starost. Ampak rečem vam: Ni ga bilo v vasi, kar sem jih spremil gospodarjev za pogrebom, pridnejšega in boljšega od Blaža.«

Ženske so se začele usekavati.

»Zares,« je nadaljeval Marinček, »kakšno je on prevzel: in danes stoji Jančarjevo trdno, da je kaj. Cesar ga je poklical, Bog ga je vzel, v nebesih je, kakor je zaslužil. Vesel bo tegale kozarca, ki ga popijemo na njegov spomin.«

Med pogrebci je završalo. Vse roke so segle po čašah, vsi so tiho in žejno izpili, ženske so si obrisale oči, Franca je šla ven, Roman je točil na novo. Nato je začel vsak od Jančarja, kar je vedel in česar ni vedel:

»Pogorel je...«

»Na, kakšno zidanje sedaj!«

»Toča mu je bila.«

»Prasci padali.«

»Vse je prestal in se izmotal.«

»In vsakemu priskočil na pomoč.«

»In nikoli kletvine pri hiši.«

»Pa hudo molitven človek.«

»Brez pravn je bil.«

»Miren sosed.«

»Vojska nam pobere najboljšo,« je končal Korent in s tem edinim stavkom nenadoma zaobrnil pogovor drugam.

»Najboljšo,« so vsi zaeno pritegnili. Toda Marinček se je protivil:

»Nič ne rečem, tudi dobri padajo, ki jim je namenjeno. Toda hudobni tudi.«

»Ni res,« je zagovarjal Luka svojo trditev. »Le povej enega, ki ga ni škoda.«

»Škoda je vsakega,« se je upiral Marinček.

»Naštel bi ti jih takole« — Luka je pokazal prste obeh rok — »samo iz naše občine, ki jih ni ne samo nič škoda, ampak terna bi bila, ko bi jih zmanjkalo. Pa jih ne bo.«

»Tiste plevel! Če je drugod zanič, je za vojsko tudi zanič.«

»Vse bo še dobro,« je vmes poprijel Korent. »Matic, le pripravi se, do petdesetega in še čez pojdemo vsi.«

»Ne bodi nespameten. Mar misliš, da bo deset let vojska? Božič bodo obhajali vsi doma.«

»Nikoli!«

»Ti pa veš. Jaz berem in nemški cesar je tako povedal. Menda že toliko vé kot kajžar Luka s Kozjega brda.«

»Naj vé, ali ne. Jaz sem kajžar — saj me ni treba zato nič pikati — nazadnje bova oba enako imela — ti nič, jaz nič — toliko pa tudi vem: Če

se tolikanj godlje zamete in skuha, kot si jo je sedanj svet, potem se ne bo shladila tako naglo, da bi jo do Božiča pojedli. Prebito nam bo presedala.«

»Taka je,« je Luku pritrjeval Korent. »O Božiču doma, kajpak, če bi bilo tako kot je pisal Sentjavčkovega Jakca sin.«

»Kaj mu je pisal?« se je oglasil prvič Matic, ki je sedel kot na trnju, ko Franci ni bilo kar nič obstanka v hiši in se je vedno medla v kuhinji.

»Pisal? Takole je pisal: Ljubi oče! V začetku svojega pisanja Vas najprej lepo pozdravljam in Vam povem: nič se ne bojte. Tri dni že tečemo. Kmalu bom doma.«

Družba se je zasmejala, Marinček pa skoro nič. Počasi je tehtno izgovoril: »Mm — oče snetjavec, sin snetjav!«

»Bi bil tudi ti snetjav, če bi te jih deset podilo,« se je potegnil za fanta Korent.

K družbi je prisedel Andrej, ki je imel doslej polno posla v kamri, v hiši in zunaj.

»Jaz pa to Boga prosim: Karkoli naj bo, vse bomoprenesli. Da bi nas le ne pregnali ne. Le dajmo, vse jim dajmo in še mi pojdemo, da bi ga le sem ne bilo.«

»Sem?« se je hitro oglasil Marinček. »Ali si kratkega uma. Kje je Galicija, ti moj Bog!«

»Kje je pa Lah?« mu je govoril na zoper Luka. »Toliko da kamena ne vržeš vanj.«

»Lah je naš zaveznik,« je potegnil Matic z Marinčkom.

»Naj le bo. Jaz mu čisto nič ne zaupam. Kdor je delal deset let med Lah, kot jaz, pozna te ljudi.«

In vsa družba se je zedinila z Lukom zoper Marinčka ter prerokovala laško vojsko.

Matic je razmišljen pogledoval skozi okno, da bi ujel vsaj na dvorišču kje Jančarico. In res jo je zagledal, ko je govorila s potovko Pikono in jo povabila v vežo.

»Pikona je prišla,« je omenil Korentu.

»Ta ženska ima nos,« se je namuznil Korent pa takoj vstal in šel v vežo. Hitro jo je privedel skozi vrata in jo postavil sredi hiše:

»Pikona, pogače in vina dobiš, če imaš kaj novic.«

»M, saj jih ne prodajam in zavoljo vina tudi nisem prišla. Brdarjeva krava je obolela in mu nesem kolmeža, cijanove štupe in grenke soli.«

Pikona je pokazala v cekar.

»Le namoči si ga, preden začneš,« ji je ponudil kozarec Korent.

Pikona je izpila, si otrla ustnice in rekla: »Bog plačaj in naj zaleže rajnemu Blažu. Sedaj moram pa takoj naprej. Bolezen nič ne čaka.«

»Kakšno novico si vendar ujela potoma.«

»Če že hočete, morda ne veste, da je dejano vse žito pod zaporo in da so vsem — vam kmetom tudi — zapisali, koliko smete kruha snesti na dan.«

Moški in ženske so ostrmeli.

Pikona je pa segla še enkrat po kozarcu in naglo odšla.

»Pod zaporo? Nam, ki smo ga takorekoč izrvale iz zemlje!« In oživile so se ženske.

»Saj ni mogoče!«

»Je, je tako. V nedeljo bo klicano,« je potrdil Andrej. »Včeraj sem tudi jaz to zvedel, ko sem šel iz Ljubljane.«

»Teža nikoli ne,« je zavpila Brumnovka in zamahnila z rokami. »Sama sem žela, sama mlatila — o, si bom tudi sama malice rezala.«

»To je vendar od sile, da vse sedaj tišči v kmeta,« ji je pomagala Klandra. »Prej te pa ni nihče videl. Smrdiš, kmet, so ti rekli in se te ognili.«

»Pod zaporo,« je pomagal Luka. »Kje so pa bili tedaj tisti možje, ko so se mesarji ob suši iz nas norca delali, kje? Mesarje naj bi bili dali pod zaporo. Presneto, pet desetakov mi je ponudil za voleta. In sem ga sam pobil, vsa vas je jedla takorekoč zastonj meso, jelite, in sem ga še nasolil, pa sem dobil desetak več zanj in kožo povrhu.«

»Luka, prav imaš. Pred vojsko ni bilo nobene maksimalne cene ne za železo, ne za smrdljivec, za nobeno reč. 'Kmet plačaj, če hočeš imeti', to je bila cena, ki so jo vili bogataši, kakor so hoteli. Le čajte, danes jo bo pa kmet vil.«

Ženske so hvalile Klandro in ji obetale, da jo drugič izvolijo za poslanca. Ko se je polegel šunder, se je oglašil Marinček:

»Le nikar preveč ne jezikajte, da kaj ne iztaknete. Vojska je vojska!«

Vsi so ga pogledali izpod čela in Luka je rekel:

»Ali smo kaj rekli, da ne damo cesarju, kar je njegovega? Ali mu nismo dali: sinov, mož, živine, vse. In če bo treba, še bomo dali, da veš in da ne boš vlekel na ušesa pogovorov kot izdajavec.«

Marinček se je razburil in planil kvišku. Andrej pa je stopil predenj:

»Ne, ne, ne, oče. To so besede. Nikoli ni bilo prepira v tej hiši, ali naj ga na Blaževo pogrebščino začnemo? Hudo je za vse — potrpiamo. Saj bo vsega konec. Beseda tudi ni konj.«

Iz kota pod križem se je oglašil ujec pokojnega Blaža in je rekel:

»Nič se ne čudimo in nič se ne jezimo. Pre-rokovana je prišla, ali še začela se ni. Svet je Bogu potegnil vajeti iz rok in sedaj sam vozi. In vozil bo

tako, da bo vse v jarku, potem bo konec, prej ne. Zdaj pa molimo.«

Ujec je začel s povzdignjenim glasom, pogrebci so molili za njim, pridružila se jim je tudi Jančarica, ki je bila že vsa nesrečna, ko se ni nikomur mudilo.

Nato je vsak stojé izpraznil kozarec, se poslovil in zahvalil Jančarico ter odšel. Matic se je pa izmuznil za njenim hrbtom iz hiše, šel v hlev, naglo opazil, da je živina žejna, vzel škaf in šel k vodnjaku.

»Poglej ga,« je rekel nekoliko vinski Luka, »kako je domač. Kmalu bo Jančar.«

Tudi drugi so se ozrli nanj, ko je trombal vodo, in glave so se šepetaje stikale, posebno ženskih. Jančarica jih je s praga gledala in pekoča jeza jo je pograbila. Poklicala je Ferjana:

»Brž pojdi tja in reci Maticu, naj pusti živino pri miru. Bomo že sami vrdjali.«

Ferjan je stekel čez dvorišče k vodnjaku:

»Mama je rekla, da hitro pri miru pustite našo živino, bomo že sami brez vas.«

Maticu je obstala roka. Pogledal je proti veži, kjer je stal Janezek in mahal z roko: »Pustite, tlic Matic — tlic Matic!«

France je prijel škaf in bušknil vodo iz njega po tleh, ga postavil nazaj in naglo odšel.

VIII.

Noči, tako trpljenja polne, Matic še ni preživel. Težka je bila ona, ko se je vrnil iz zapora in je našel Francko poročeno. Toda takrat je bil mlad. Zarobantil je, se zaril v seno in zaspal. Nato je par dni popival in trpljenja je bilo konec. Po vsem tem, kar je doživel na dan pogrebščine, ni robantil, ni popival. Kot senca se je vlačil krog oglov, brez veselja je delal, zjutraj je vstajal z rdeče obrobljenimi očmi, jedi se je samo pritikal, da ni žalil sestre Lojze. Ta ga je skrivaj opazovala s skrbi polnimi očmi in je prvi dan uganila, kaj mu je. Tiho mu je stregla, prepričana, da se zdrami iz tega nepotrebnega trpljenja, kakor je sodila sama, ki ni bila skušana še nikoli. Tudi dekla Francka ni imela zavezanih oči. Toda še malo ni slutila, kaj bi utegnilo biti gospodarju. Vso njegovo malobesednost, njegov upadli obraz in čudno zadirčnost je začela pisati na svoj rovaš. Zakaj njena ura se je bližala. Zato je prosila Lojzo, ko sta bili sami:

»Jaz grem poiskat stanovanja.«

»Zakaj?« se je začudila Lojza in pogledala izza šivanja, ko je zvečer delala krstno oblekco za otročiča.

»France me tako težko vidi.«

»Saj ni res. France je —« hotela ji je kar razodeti, ali naglo si je premislila in razlagala: »France je včasih čuden. Nič ne maraj za to in bodi prepričana, da ti nisi vzrok. Kar sva obljubila, sva obljubila. Francka, ti boš pri nas in potem naj bo, kot je božja volja.«

Francka jo je hvaležno pogledala in spet sta molče šivali drobno perilo za otročiča. In tudi tedaj, ko je vstopil France, ni bilo nikogar, ki bi bil začel pogovor. France je sedel k peči, gledal v mračno, z rdečim zastorcem zavešeno okno in molčal. Niti k mizi ni pogledal, kaj da ženski delata. Ko je sodil, da je iz gole vljudnosti zadosti dolgo posedel, je rekel: »Molimo, no,« in je takoj nerodno pokleknil k peči, stisnil glavo med široke dlani in nerazločno žebiral molitve za Lojzo.

»Lahko noč,« je voščil nato, nobene pogledal in odšel. Lojza je pa šinila za njim, ga prestregla v veži in mu pošepetala: »Počakaj.« France je pokorno sedel na ognjišče in brskal s trsko po tlečem pepelu.

Ko je Lojza odpravila Francko spat, je sedla k njemu na ognjišče in pričela:

»To ti moram povedati, France, dnevi Franckini potekajo. Kaj ne, da ostaneva mož beseda in da naj bo pri nas?«

Brat se je stresnil, kot bi ga nekdo poklical od daleč.

»Seveda, seveda,« je hitel.

»Saj sem vedela, da si za to. Ali vidiš, Francka je pa žalostna in se te boji, ko si tako čuden. Misli, da si zaradi nje, da ti je na poti, in hoče stran.«

Brat je zdrsnil z ognjišča.

»Nikamor ne pojde, le povej ji, tukaj bo, kakor sem rekel.«

Nato je spet sedel na ognjišče in globoko vzdihnil.

Lojza ga je pomenljivo pogledala:

»France, ne ženi si tako k srcu. Saj ni vredno.«

Brat je vprašajoče pogledal sestro:

»Kaj?« je počasi izpregovoril, da bi tajil.

»Saj vem! Jančarico!« V tem se je prodirljivo ozrla v njegove oči, ki jih je povetil in zaeno ves zardel.

»Poglej, mislim, da nihče ne vé, ali jaz vem, prvo uro na pogrebščini sem vedela, ko sem videla tebe in njo. Izbij si jo iz glave. Če ti ni namenjena, kaj moreš za to?«

France je stisnil ustnice, pogledal v dimnik, zob je škrtnil ob zob, na licih so mu trepetale mišice.

»Imaš čisto prav, Lojza, ali pomagaj si, če si moreš. Ko bi ti jaz eno noč dal to-le, kar me grize

tu notri in mi pije kri, pri vsej tvoji pobožnosti znoriš, da veš, zmeša se ti.«

»Nič ne tajim tega. Boga hvalim, da mi je prizanesel do danes. Toda tebe bo konec, če se ne izpametuješ.«

»Da bi me le bilo!«

»No, ne govori pregrešno. To je tvoja trma, nič drugega. Vesel bodi, če te ne mara. Če se hočeš oženiti, in čas je, da se, si jo izbereš in tako, da ti bo hvaležna.«

»To sam vem. Ampak povej mi eno, da bom to-le čutil zanjo in to-le trpel, takoj grem ponjo. Krilo ji kupim in čevlje, da bo mogla k poroki, če jih sama nima. To je tisto, česar ti ne razumeš. Saj sem poprej tudi občutil, ali imela je moža — kaj sem hotel. In vidiš, prej mi je takorekoč obetala, sedaj je prosta, me pa vrže izpred vrat. Pes vedi, kaj je bušilo vanjo, prokleta. Ali je spet tisti financar...«

»France, ne kolni in ne natolcuj in ne delaj greha. Premačaj se, morda se še vse preokrene. In če žene moreš drugače, vsaj ne kaži ne tega tako očitno. Ves si poparjen in kar hujšaš. Ljudje bodo to opazili in ona tudi. To ti pa jaz razodenem, če sam ne veš, da je taka ženska najbolj srečna takrat, če kdo takole trpi zavaljo nje. Tega veselja ji pa vendar ne privošči.«

Brat ni nič odgovoril, ali na obrazu je brala, kako silno se mu je prilegla taka beseda.

»Sedaj pa pustiva to in mi povej: Ali pojdeš po ‚ženo‘, ko bo Francka na tem?«

»Seveda pojdem.«

»Za botra boš tudi?«

»Le kaj vprašuješ? Saj je vse domenjeno.«

»Potem pa lahko noč in dobro spi!«

Matic je to noč resnično prvič po pogrebščini dobro spal. Ves spočit se je lotil dela in Francko je ogledaval z velikim spoštovanjem. Dognal je celo, kar so ženske že davno trdile, da se ji ta stan posebno poda in da je za čuda brdka v njem. Ko je videl, da hoče postavljati pomivnike v jasli, je hitro priskočil — doslej mu to še ni prišlo nikoli na um — ji vzela iz rok posodo in ji kar prepovedal: »Vzdigavala pa ne boš, Francka. Le kaj lahkega podelaj.«

In tako je potekel teden, ki ga je bila vesela Lojza, kljub vsej težki skrbi Francka tudi in Matic sam se je bil toliko raztresel, da je laže prenašal, ko je poklicala ponoči Lojza brata:

»Brž, brž, Francko je popadlo! Jaz grem po Lukovo mater.«

Matic je kar z viška treščil v škornje, pograbil laterno in se spotoma zapenjal, ko je drevil po

hribu v dolino. Silno je potegnil za zvonec pri ,ženi', ki je pa kljub temu počasi prižigala luč in odpirala okno.

»Kam?«

»K Maticu v Kozji hrib!«

»Žena' se je neverno nasmejala.

»I, tak brž, no,« se je jezil Matic.

»Saj res,« se je trčila žena po čelu in zaprla okno.

Matic je hodil z lučjo gorindol in se grozovito jezil, ko ni bilo napravljanja ne konca ne kraja. Ni mogel strpeti, da je še enkrat potegnil za zvonec.

Žena se je pojavila med vrati s cajnico v roki:

»Za božjo voljo, imej pamet. Zvonec mi utrgaš.«

»Jaz sem se opravil in prišel do semkaj prej, ko Vas človek iz hiše spravi.«

Matic se je zaobrnil in krenil z velikanskimi koraki pred njo, da ga je že priletna ,žena' težko in hropeč dohajala ter venomer svarila, naj hodi počasi. Matic se pa ni dal dosti preprostiti, tako ga je skrbelo, ko niti sam ni vedel, zakaj.

Ko sta dospela do doma, je Matic odšel v hlev in se tamkaj naslonil ter čakal jutra. Nekoliko je zadremal, ali vedno je prisluškal. Zarana se je lotil vrdeje, tiho šel v vežo in spet iz nje. Silno rad bi bil odprl vrata in vprašal, kako in kaj. Vračal se je v hlev, postajal na predverju in čakal. Rano jutro je že bilo, ko ni več strpel in je spet šel v vežo. Tamkaj je našel Lojzo in ,ženo'.

»Kako je Francki?« je vprašal šepetaje.

»Čak, da ti pokažem,« je rekla ,žena' in šla v hišo ter mu prinesla iz nje v povojček povito dete: »Lej ga Matička!«

Matic ga je gledal in ves vesel ga je bil.

»Oh, oh, viž ga no, to je Matija, ves Matija. Jamico ima na bradici in skodrane lase kot on.«

Nerodno ga je pobožal s težko, tega nevajeno roko.

»Tebi, Matic, bi se spodobila takale štručka, in ne ena, sedem! Le kaj misliš? Ali boš grunt seboj nesel na oni svet? Komu boš zapustil, če ostaneš takle samski pustež?«

»Če ne bo drugače, pa ravno temule, saj bo potreben.«

»I, prav. Potlej pa še mater vzemi, ni dosti boljših.«

Matic je izbulil oči in gledal ,ženo', kot bi govorila v nerazumljivem jeziku.

»U, le glej me,« se mu je namrdnila ,žena' in odnesla dete v hišo, a se hitro vrnila:

»Sedaj se pripravi za krst, če imaš opravljeno v hlevu.«

Matic se je začel pripravljati: Obul se je, umil, preoblekel, pregledal denar, in ko je ves prazničen prišel iz sobe, ga je ,žena' oštela: »Kakšno pripravljanje! Snoči si pa meni oponašal, kako sem počasna.«

Matic se ji je pa samo smejal in ni nič zameril. Napotili so se k fari.

Dasi je potoma vse mogoče izpraševal, kaj mu je storiti, je bil pri krstu — prvič je bil za krstnega botra — vendar tako grozno neokreten, da se mu je celo župnik nasmihal, kakor se je trudil, da bi bil resen.

Po krstu so šli zajtrkovat k Razdevšku. Lojza je povedala bratu, da gre tačas h Golobu.

»Nalašč nikar,« je ugovarjal France, ali Lojza je šla.

Golob je kosil steljo v gozdu, mati je bila doma.

»H krstu smo prinesli,« ji je povedala. »Ali bi šli pogledat?«

Materi so stopile solze v oči.

»Lepo te prosim, ali je vse zdravo?«

»Vse po sreči, mati,« je rekla Lojza in je bila vsa vesela.

Tedaj mati ni več zmagala solz. S predpasnikom je zastrla oči, prijela z desnico Lojzo in jo peljala v hišo.

»Lojza, ti si svetnica! Kako bi se ti zahvalila? Ti ne veš, kaj smo pri nas tačas pretrpeli. Jaz in oče tudi. Saj ni tak, kot se dela. V sanjah jo je klical nazaj, seve, če sem pa omenila, me ni pustil do nje. Ali danes grem. Takoj s tabo. Kaj naj ti postrežem? Morda kave, ali ti čaja zavrem? Kar reci!«

»Ničesar, mati. Samo toliko, da sem Vam povedala. Pri Razdevšku čakajo botri. Pojdite ga pogledat fantička!«

»Tja res ne grem, kar za vasjo krenem k Vam. Precej.«

»Kakor mislite,« je rekla Lojza in se poslovila.

Golobovka je pa začela loviti kokoši, nabrala vse mogoče stvari, naložila težko košaro z jestvili, pleniciami, in je odšla.

Pri Razdevšku so posedeli, ko je bil Matic po dolgem spet enkrat dobre volje, tako dolgo, da jih je mati prehitela in prišla pred njimi k Francki.

In tam sta se obe — hči in mati — razjokali v tihi, temni kamrici; ljudje niso videli solz, videl pa jih je Bog in jih je bil vesel.

(Konec.)

Domov!

To bila prva noč je njene službe.
V brezčutnem smehu divjestrastne družbe
je do vrhunca prikipel napor,

ki nanj spomin s krvjo zaliva lica.
Nezaupljivo gleda v svet zenica:
Bog, ali nisem jaz človeški stvor?

Predala ključje ji je gospodinja,
razkazala, kje hram stoji in skrinja,
in zapretila ji, naj ne zaspi,

ker za vse to je sama odgovorna.
Če zmanjka kaj, s čim plača naj uborna,
kako, nevedna, se izgovori?

Zaspala ni — preveč je družba vpila.
A ko je čaše pozno v noč polnila,
tedaj se sklonil je nekdo do nje

in prigovarjal z glasom ji pijanim.
Kot šiba tresla se je pred neznanim
gorjem, ki mu še zdaj besed ne ve...

Odtrgala se je in v noč bežala
čez pot, čez plot... Ničesar ni poznala:
tuj bil od skrinje je in hrama ključ;

le ena misel ji je smer kazala
in jo čez vse zapreke dalje gnala:
misl na eno cesto, eno luč...

Čemu je šla, čemu je šla od doma?
Mar znala ni, da v svetu človek roma
povsod brez varnosti in negotov?

Čemu se bučnosti ji je hotelo?
Zdaj, zdaj spoznava, da le skromno selo
je njen zaščitnik in domači krov...

Pred sabo gleda rodno solnčno trato
in klop pred kočjo, jablano bogato —
in od željâ vse v prsih ji gori:

klop, kočja, jablan, ona trata pestra...
Čemu ni rajši tihim rožam sestra
kot da, prešibka, s svetom se bori?

Domov, domov!... Med rože in med trave!...
Tam Bog s poslanstvom hodi skoz dobrane,
tam poje ptica, diše drobni cvet

in v dneh nalivov in v nočeh viharja
s krilatci duša v snu se pogovarja,
da dela dan je kakor praznik svet...

Stano Kosovel.

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

(Konec.)

4. novembra 1906.

Ni mi bilo veselo... Zakaj, če je tako, bi si morala reči, da sem storila svoj najvažnejši korak ne samo, da nisem čakala »razodetja«, nego da sem ga napravila v praznino...

Toda: jaz sem se bila »razodetju« vendar že odrekla in drugo je celo po Zimovi logiki itak vseeno. Ali je godalo malo bolj ali manj razglašeno...

Pravzaprav mi je jako ljubo, da znam sedaj rabiti ta novi izraz »razodetje« namesto svojega prejšnjega »princa«. Zakaj ta »princ« me je polagoma začel že dolgočasiti, ker vendar ne izraža prav točno tega, kar bi hotela povedati; vrhu tega pa mi ga je te dni moj Stanko nekako zamrzil.

Moj Stanko se namreč loti včasih tudi malo »filozofiranja«; in pri taki priliki mi je zadnjič rekel takole:

»Najbolj nesimpatično je pri vas to podedovano hrepenenje po nekem »princu«, katerega menda res vse pričakujete pred poroko in še po poroki daleč noter celo v začenjajočo starost. Tega nespametnega sanjarjenja naše mladenke — vkolikor niso že preveč pokvarjene od vašega duha (vidi se, da rabi Stanko veliko bolj naravnostne izraze od Zime) — tega bledega koprnenja naša dekleta skoro ne poznajo; žene pa se znajo takoj prilagoditi dejanskim razmeram, ko vedo ene in druge, da takih »princev« na svetu ni!«

Priloga D. in Sv. št. 22.

S. Sebastiano v Rimu.

*Postlikan podzemeljski prostor v antični
rimski vili.*

»Ali pa so zelo redki!« sem se nasmehnila ter se preselila h klavirju, s čimer je bilo tudi filozofiranja konec.

Veseli me pa, da sem našla snoči — kar naenkrat in ne da sem se na to pripravljala — poguma, da sem Zimo presenetila s temle vprašanjem:

»Kaj pravite Vi, gospod profesor — ali bi se bila midva, Vi in jaz, v zakonu popolnoma, za silo ali sploh ne razumela?«

To se pravi: mislila sem, da ga presenetim. Zakaj odgovoril mi je vseskozi mirno in le ob prvih besedah mu je zaigral okrog ustnic trpek nasmeh.

»To sem se vprašal — pardon: tako sem se pri vsej svoji skromnosti že drznil vprašati samega sebe.«

»In odgovor?« sem ga podvizala, ko je obmolknil.

»Odgovor je nekoliko težak... Mislím, da bi do velikih nasprotstev med nama ne moglo priti, ker sva oba preveč razumna... Toda vem, Vi vprašujete — in ni Vas pač treba opozarjati, če kaka moja beseda ne bo prava, na to, da »razpravljava« — Vi vprašujete po oni »razodeti« harmoniji... Hm, da bi Vam mogel odgovoriti na to vprašanje, vprašanje, katero je samo za sebe problem, v to se vendar premalo poznavam. Treba bi bilo prej, da sva živela vsaj tri leta v — zakonu.«

»Filister!« sem se nervozno zasmejala. »Kje je potem oni Vaš slavni — čut!?«

»Čut ni vedno dovolj!« je odgovoril z neznosno mirnostjo. »Toda, kolikor se ga zavedam, mi pravi, da bi najprej in najbrže dolgo, dolgo časa, mogoče celo več nego tri leta drug drugega — naj se poslužim Vašega izraza — »interesirala«. Potem, in seveda tudi ves čas prej, bi našla še sto stvari izven naju, katere bi naju tako zanimale, da bi z lahkoto prešla tudi čez najine lastne nezanimivosti... In končno — toda ne mislite, da sem se vse te besede naučil na pamet; prihajajo mi celo vse druge na jezik, nego sem jih govoril sam s seboj — in končno... končno... bi se najbrže, kakršna sva, morebitnih praznin drug v drugem tako skrbno izogibala, kakor se baje nedolžni otročički instinktivno izogibljejo jam na cvetočem travniku...«

»Toda praznine bi bile?« sem se tiho oglasila.

»Zdelo bi se vsaj obema, da so praznine in votline, grapavosti, neskladja, disonance — prenesite metaforo na katerokoli hočete prikazen na svetu in v življenju...«

»In vse to radi — plemenske difference med nama... na primer?«

»Rekel sem že, da ne jašem na tem!« je odgovoril očividno ozlovoljen. »Jaz sem samo za čim

radikalnejše eliminiranje primarnih diferenc — da se izrazim čisto tehniški.«

»Toda — če bi bilo med nama razodetje?« je plaho vprašalo moje srce. Usta pa so seveda molčala... In ne samo, ker niso smela drugače, nego tudi, ker sem se naenkrat spomnila, da sem bila jaz ona, katera je z odločno roko postavila vrzel med naju...

A če bi ne bilo te vrzeli — ali bi se nama ne dvignile v tistem hipu roke kakor peruti in bi z zmagoslavnim krikom čez vse vrzeli plemenskih in drugih zaprek letela drug drugemu na srce?...

* * *

Moj Bog — ali so te misli res tako grešne, kakor mi kliče glas nad menoj, ali le toliko, kakor me tolaži moje ubogo zbegano srce?...

Tu gori nad mojo pisalno mizo mi stoji težek črn križ s prebelim telesom, prekrasnim delom starega mojstra. In stokrat in stokrat na dan mi je, da bi ga snela dol in ovila obe roki okrog njega, da me čuva...

...Da me čuva pred tem plehkim okusom mlačnosti, ki mi ga ostavlja na jeziku jedki cinizem mojega moža... Samo pred tem da me čuva, samo da mi ohrani v srcu gorki plamen, ki je toliko časa razžarjal vso mojo dušo — skozi vse zmede življenja najdem zopet pravo pot...

15. novembra 1906.

»Zakaj sodiš tako krivično — vsakega z drugim merilom?« mi je očitala vest. »Tudi on nima nič več vere, nego tvoj mož, in vendar onemu tako lahko prizanesesh to — disonanco...«

In vendar sem občutila, da je razlika med obema... »Če oni nima vere, je tudi trpel zato,« mi je govorilo srce. »Tvoj ljubi Stanko pa ni trpel ne za to, ne za ono — on je že naprej vse vedel, in če ni vedel, je odprl knjigo in čital in — našel!«

Toda s temi ugovori se nisem hotela zadovoljiti in snoči sem onega naravnost vprašala.

Začuden me je pogledal in je dolgo molčal. Potem je počasi rekel:

»Jaz spoštujem — — ne, recimo tako: jaz ljubim vse, kar je lepo in ljubim zato tudi Bogu vdano srce... Jaz sam — — — Toda ne — o tem ne maram govoriti, to je moj privatissimum! Kar se pa Vas tiče, ste mi posebno kot ženska stokrat ljubša, če iščejo Vaše oči opore, tolažbe, pomoči, resnice nad seboj... Sicer pa so Vaše oči kar ustvarjene za molitev — škoda bi bila, če bi se včasih ne obrnile navzgor, ko se jim to tako čudovito poda!«

In se je ljubeznivo nasmehnil. In tudi poklon mi ni bil neprijeten. Toda — zakaj je tako končal? Zakaj so v tem skoro vsi enaki? Zakaj bi ne govorili tudi o tem — ako jim je kaj na tem? Zakaj naj bi bilo to »privatissimum«?

Pa kaj mi pomagajo vsi ti vprašaji, in če jih napravim še sto? In čeprav sem nezadovoljna, se moram zadovoljiti vsaj z zavestjo, da vsaj spoštuje — več, da ljubi verno srce... Moj Bog, pobožal bi me po laseh, če bi me našel v molitev zatopljeno, in bi mi z mehkim nasmehom prikimal. In oči bi rekle: »Moli še zame!«

In bi se mi že celo ne rogal!...

1. decembra 1906.

Zelo žalostna prihajam. Bližajo se božični prazniki. Če bi imela še mamo, bi odšla tedaj k njej... A ona je zdaj žena gospoda polkovnika barona Degrona...

Potem hočem imeti oni večer vsaj prijatelje okrog sebe, da ne bo le preveč žalostno! Zima mi je obljubil, da bodo peli tudi stare slovenske cerkvene božične pesmi, ki da so zelo lepe. »Tudi to je naše blago — naivni skladatelji preteklih časov so včasih pogodili naravnost narodni ton,« je rekel. Mogoče, da se celo naredi prav lep večer. In opolnoči pojdemo vsi v stolnico — celo Stanko mi je rekel, da polnočnice nikdar ne izpusti.

Stanko je že čisto pozabil svojo jezo name in je zopet vsaj galantni soprog. Zdaj ga že toliko poznam: zameril mi je samo, ker sem mu ugovarjala. In da se mu ne sme ugovarjati, to mi je od daleč potrdil tudi njegov koncipient. »Naredi se pa lahko po svoje — samo da je prav,« je pristavil z veselim nasmehom. Posebno »in politicis« se mu mora pustiti vedno njegovo mnenje, ker tu baje on več razume nego vsak drugi. Pogrešila sem res, da sem mu v takih stvareh ugovarjala — v drugih pa preveč popuščala. Ko me je nedavno zadel z neko opazko v stvareh, katere so mi najsvetejše, sem se postavila v vsej svoji velikosti pred njega in ga, razburjena kakor sem bila, naravnost osorno zavrnila — pa se mi zdi, da sem ga za vselej ozdravila...

In ker je mir v hiši vendar prvo, sem se njemu na ljubo dala izvoliti tudi v dva ženska odbora, čeprav so mi bile take stvari vedno zoprne. Zdaj mi ni žal; zakaj v tem delovanju čutim ne samo neko notranjo zadovoljnost, ki bi je ne bila pričakovala, nego mi preide na prav lep način nekoliko ur na teden. In te gospe in dekleta so nazadnje prav čedne stvarice — kolikor ženska moje vrste sploh najde naslade na ženski družbi...

In glej čudo, kuhati sem začela!... To se pravi, ne kuhati, nego v kuhinji fantazirati — ustvarjati... Nekega dne se je Stanko spomnil sladke jedi, ki je še ni bilo na naši mizi in ki je kuharica ni znala pripraviti. Po dolgem iskanju sem našla v knjigi recept, kateri se je zlagal z njegovim popisom te »čudovite jedi«. No, in ker sirota kuharica ne zna čitati, sva se lotili posla skupaj. Ne samo, da se je prekrasno posrečilo, našla sem v tem tudi zabave in sem odtlej skoro vsak dan vse dopoldne v naši tako prijazni kuhinji. Seveda, ne da bi se pečala s pripravljanjem vsakdanjih jedač — moja stroka so izredne delikatose. In tu komaj preletim recept, potem sama pridevljem, poskušam, skratka, iščem novih poti. In ko je končno moja sladkosnednost zadovoljna, vlijem sestavine v čim dovršenejši umotvor — cvetice (zadnjič recimo popolna solnčnica), solnce, luna in zvezde, vse je že bilo na naši mizi. Stanko mi je podelil naslov čarovnice in to me je v resnici veselilo.

Glavna zabava pa so mi še vedno knjige in glasovir; in vsi popoldnevi so samo moji in jih ne dam nikomur, ako me ne spelje posebno lepo solnce v to res krasno našo okolico.

Vidica kot učitelja bi pravzaprav že davno ne rabila več, ker bi svoje znanje slovenščine zdaj lahko sama izpopolnjevala. Toda siromak se mi smili. Zdaj je vpisan v pravoslovje, a nima sredstev, da bi ostal na univerzi. Jaz sem Stanku namignila, da bi ga midva podpirala, a ni maral slišati. Pač pa ga je vzela za dopoldneve v svojo pisarno in ga za to precej dobro plačuje. Jaz ga za njegove lekcije pošteno nagrajam — tega mi ne more zabraniti niti Stanko.

Z Zimom se vidimo skoro vsak dan. S Stankom sta res neločljiva — če že ne prijatelja v pravem pomenu besede, pa vsaj — tovariša. Vsekakor Zima Stanku tudi prav dobro služi: mož je vodja vsega kulturnega življenja, Stanko pa vrhovni poveljnik i nad tem...

Posebno ljub mi je tudi Dermota, res »lirični tenor«. Meni je še posebej pravi »cavaliere servente« — napravi mi vsako uslugo, ki mi jo le na očeh bere.

Pa čemu si pripovedujem vse to?... Ah, da bi sama sebe prepričala, kako sem Bogu in ljudem nehvaležna, ko ne znam pregnati te silne žalosti od sebe, ki se me tolikokrat polašča...

Kako srce je to, ki noče poslušati vseh teh lepih, jasnih razlogov — nespametno, bolno, ali celo hudobno? Ali vse skupaj?...

Ne vem, samo to vem, da prav gotovo ni srečno...

15. decembra 1906.

Te dni sem prebolela v duši krizo, kakor menda še nobene v življenju. In tem bolj čudno me je pretreslo, ker je prišlo vse tako kakor slučajno, tako nevsiljivo, brez vsake poze, takorekoč brez vsakega zunanje dogodka.

In zdaj, ko se mi je obraz že popolnoma umiril, več: razvedril, naj poročam.

Bilo je v soboto, dne desetega zvečer. Stanko, Dermota, dr. Milost, Vidic in gospod Marega, ki se včasih oglasi pri nas, so sedli h kartam, z Zimom sva se umaknila v najin kotiček, kjer »razpravljava«.

Kadar sva sama, se poslužujeva vedno le nemškega jezika. Res, da govorim slovensko že popolnoma gladko in mi uide le še včasih kak neznamen pogrešek, a doslej se mi je vendar še vedno zdelo, da bi višjega pogovora v tem jeziku ne zmogla. No, oni večer se mi je naenkrat zahotelo, da bi se poskusila tudi v tem in sem to opomnila tudi njemu.

Pogledal me je skoro začudeno in bilo je, kakor da je prišel v zadrego.

»Pa čemu to?« je rekel potem počasi. »Zdi se mi, da Vam v takih stvareh vendar bolj teče Vaša govorica. In kar se mene tiče, mi je res vseeno...«

»Ne radi Vas, nego radi sebe mi je! Jaz nisem komodna in hočem napredovati! In čim prej obvladam vaš jezik tako, da mi bo izražanje katerekoli misli v njem popolnoma lahko, kakor da govorim svojo materinščino, tem bolje za nas vse. Sicer pa... sicer pa sem mislila, da Vas s tem svojim predlogom celo razveselim...«

»Hvala Vam lepa za toliko pozornost! Toda ne zamerite mi, če rečem, da z Vami skoro nerad slovenski govorim...«

»Tega ne razumem!« sem se začudila.

»Pa ni tako težko razumeti, če razumete, da sem jaz takole bolj dobrodušne narave, eden onih — in taki niti med moškimi niso redki — eden onih, kateri rajši dajejo nego jemljejo... Rad bi, da se vsekakor Vi manj trudite nego jaz... In zdim se sam sebi celo... celo nekako negalanten, ko vidim, da bi Vi meni na ljubo — — —«

»Toda jaz tega ne delam Vam na ljubo, nego sebi, kakor sem že rekla!« sem ga prekinila.

»Razumem... Kolikor Vam je namreč na tem, kakor ste od daleč prej omenili, da bi se čim prej med nami manj tujo počutili, mi pa čim prej pozabili, da niste od vseh začetkov naša... Toda tu na teh stoličkih res ne gre za to... Kaj je nazadnje jezik? Sredstvo za medsebojno sporazumljenje...«

»Nič več?... Potem ste nedosledni, če to danes trdite, ko ste tolikokrat potiskali celo mnogo manj važne stvari med — difference... Vsaj tolike važnosti kakor pesmi je jezik gotovo!«

»Da, v pogovorih skrajne nežnosti, skrajne intimnosti, brez dvoma...« je pritrdil zamišljeno.

»No, in o takih pogovorih zdaj vendar govoriva in ne o jeziku pri naročilu vagona krompirja!« sem rekla nestržno.

Naenkrat me je zadel njegov zelo začudeni pogled. In v tem hipu sem se tudi že spomnila, da res nisva govorila o ničemer drugem, nego v kakem jeziku naj »razpravljava«... In v tem hipu sem tudi prvič razumela, v čem najdejo moški ono slavno žensko logiko - nelogiko: Me govorimo s srcem, oni pa z razumom, in zato se tako pogosto ma pokaže na zunaj tak navidezno nemogoč preskok...

Toda že me je menda razumel; zakaj tudi na njegovem bledem licu se je prikazal odsev rdečice in pogledal je v tla, kakor da me noče spraviti v še večjo zadrego. In potem je počasi spregovoril:

»Da, v takih pogovorih, kjer se duša razodene duši, je jezik seveda velikega pomena... Zdi se mi celo, da takrat dobi celo svoj najvišji pomen... To se pravi: da takrat človek najjasneje občuti, da ni v nobenem drugem jeziku nadomestila za te besede, ki mu baš vro iz srca... Če bi jaz imel ljubico... razodeto ljubico... in bi...«

»No, le pogumno naprej!« sem vzkliknila vsa trepetajoča; in te besede je stresal smeh, ki bi bila komaj verjela, da je bil moj...

»Da, če bi imel tako ljubico... in bi ji baš razodeval svoje razodetje... in bi bila med seboj celo vajena govoriti drugačen jezik... v tem hipu bi ne mogel govoriti nobenega drugega jezika, nego svojega... Seveda, ako bi bila tudi ona mojega rodu,« je pristavil naglo in z vse bolj treznim glasom, kakor da hoče nekaj popraviti...

»In če bi ne bila? Če bi bila tujka, potem bi teh najnežnejših, teh najmilejših besed sploh ne mogli izgovoriti?« sem ga gnala neusmiljeno naprej.

Pomišljal je nekoliko in je potem rekel:

»Najbrže ne... Vsaj ne tako... tako brez — prevoda... Toda, radi tega bi bilo lahko vseeno lepo...«

»O tem ne govoriva sedaj,« sem ga ustavila z ostrim glasom. »Midva govoriva o trenutku človeške sreče, kakor si jo more naš um najvišjo predstavljati. In v tem smislu rečem: Gorje dekletu v tem trenutku, ki bi ne bilo Vašega rodu! Ali pravzaprav ne tako: ona bi tega itak najbrže ne občutila... Nego gorje v tem trenutku Vam!... Zakaj

bilo bi Vam kakor mutcu, ki bi hotel povedati nekaj čudovito sladkega, česar mu je do prekipevanja polno srce, pa bi se zaman mučil in zviljal...»

»No, zaradi tega bi se vseeno ne obesil!« se je zasmel s prisiljenim smehom.

»Priatelj, Vi neprestano uhajate in ste nocoj silno polni — moške logike. Od najslajšega poljuba do obešenčeve vrvi je še silno dolga pot — to veste tudi Vi, kakor veste, da to ne spada v najino razpravljanje. In ne zaradi te Vaše nocojšnje logike, nego radi Vaših nazorov... ne nazorov: radi tega Vašega čuta v teh stvareh, bi Vam zdaj nekaj rekla... Toda — — —«

»Nič toda! Zdaj pa Vi ne smete uhajati! Sva v najljutejši bitki in pozivam Vas, da udarite!« je rekel z nekako bolestnim nasmehom.

»Prav! Naj Vam bo! Sicer pa Vas itak najbrže ne bo bolelo, če Vam rečem, da v tem hipu Boga hvalim, da... da na primer jaz... da nisem danes Vaša žena... Ko poznam namreč te Vaše čute do... do tujk...«

Hotela sem biti hudobna, hotela sem se maščevati, da mi je s tako kruto neprizanesljivostjo, s tako brutalno odkritosrčnostjo potiskal z besedo za besedo meč v srce; in nič mi ni bilo več mar, da sem to sama hotela, ga sama držala za roko in ga priganjala, naj ne odneha... No, pričakovala sem tudi v srcu, da zdaj, zdaj popravi, da bo zdaj razumel, kaj mi je storil.

Namesto tega je rekel s popolnoma mirnim glasom in obrazom in se je celo zasmel:

»Pa bi se radi tega vendar ne obesili... Do vrvi je tako dolga pot...«

Toda naenkrat se mu je obraz izpremenil in z vse drugačnim glasom je mehko povzel:

»Sicer pa je vse to le teorija! Velja tudi samo za splošne slučaje. Vi, gospa, ste pa tako izredna ženska, da se mi zdi: celo moji takozvani 'čuti' bi se morali prilagoditi Vam in — — —«

»Tudi to je vse skupaj zopet le teorija! Zakaj midva pač ne bova nikdar mož in žena!« sem ga mirno prekinila. »In ker sva za nocoj že dovolj 'teoretizirala' in v enem večeru itak ne smeva izčrpati vseh snovi, me blagovolite rajši uvesti v vaše božične pesmi, da jih bom čim bolj razumela in uživala.«

Ne, nisem hotela, da govoriva le eno besedo več o tem! Ali sem se bala, da mi s svojim umikanjem izpodbije le eno paličico ob »vrzeli«, ki jo je bil zdajle tako lepo utrdil, in se nisem čutila še

dovolj močne, da bi se ustavljala vsaki njegovi mehkejši besedi, ki sem jih slutila, da prihajajo — ali se mi je zdelo, da bi bila odslej vsaka beseda neodkritosrčna, vsaj umstveno neodkritosrčna, ko se mu je tako brez pridržka izpovedalo srce?... Namreč tisto srce, katero pri moškem edino zasluzi, da se imenuje srce. Zakaj tak moški ima pravzaprav dvoje src: eno, katero čuti in ki opravlja funkcije ženskega srca, in ono srce, katero misli...

In čutila sem že tedaj, čeprav še od daleč in nejasno, da sem našla zdaj svojo pot... In danes mi je tudi mogoče, da to misel definitivno jasno izrazim: Ako sem že morala vzeti tujca, potem je boljši tak tujec kakor je Stanko, kateremu je jezik edino le »sporazumljivalno sredstvo« in »politicum« in vse druge kulturne diference tudi samo »politicum«.

Zakaj lahko mi bo žrtvovati to malo »politične žrtve«, ko se vsega drugega v meni ne bo dotikal, ko ga predvsem nič drugega ne bo bolelo, ker mi ne bo treba za vsako besedo slutiti nemega razočaranja...

In zdi se mi, da tu pod te moje zadnje besede lahko s trdno roko zapišem velik rimski III!

24. decembra 1906.

Pač še dve besedi spadata pod gorenji II.: Mati bom!... To sem začutila zadnje dni z vso gotovostjo... Zdaj se je preokrenil zame ves svet... Ali bo majhen možek ali majhna ženica (toliko srčne nežnosti že pripisujem Stanku, da ne poreče, kaj bo »moralo biti«), vsekakor nocoj ne bom več sama... bom že vedela, komu prižigam prve lučke prvega svojega drevesca...

In prihodnje leto...

Ah, niti sanjati, niti misliti nočem...

In tudi razpravljati ne več... Bogve — kak Zima bi mi nazadnje še to veselje zagrenil. Kar čujem ga: »In kako Vam bo pri srcu, ko boste temu najdražjemu bitju morali šepetati prve pozdrave v tujem jeziku?«... Ah, kdo me bo čul, kaj mu bom jaz šepetala?... In ako ne bom smela drugače, naj mi bo govorilo, kakor mi bo hotelo, samo, da mi bo govorilo... In ako bo nekoliko žrtvice v tem — ali ni materinstvo samo neskončno žrtvovanje?...

»A baš to so one disonance!« pravi profesor Zima za menoj...

Pa naj bodo! Ne bojim se ničesar več... V besedi »Mati« sami je toliko harmonije, da morajo same od sebe izginiti vse disonance...

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XIII.

Vstop v drugi krog. — Kazen za greh zavisti in škodoželjnosti: zavistneži s sešitimi vekami. — Glasovi, znaneči ljubezen in požrtvovalnost. — Sapija iz Siene se veseli poraza rojakov; kazen in prošnja. — Pesnikova izjava o samem sebi.

V drugem krogu, kjer se kaznujejo zavistniki, ni nikakih ukleseb ali riseb, vse je gladko in žveplenorumenno (livido), kakršna je zavist. (Saj pravimo: bleda, rumena zavist.) Pesnikoma, idočima od vzhoda proti zapadu, sije opoldansko solnce z desne, visoko na severu; zato se obrneta proti njemu, na desno (prim. natančni popis v vv. 13., 14., 15.). Vergilij v kratki, iskreni molitvi prosi razsvetljenja za nadaljnjo pot.

Nekako eno (italijansko) miljo hodita, ne da bi kaj opazila. Tedaj pa privrše glasovi mimo njiju, povelečujoči tisto krepost, ki je zavisti nasprotna, t. j. ljubezen, požrtvovalnost. (V prvem krogu so podobe v tlaku povelečevale ponižnost; v drugem krogu opravljajo to službo tajinstveni glasovi, ker spokorniki so tukaj — slepi.) »Vina nimajo,« zakliče prvi glas, kakor Marija na ženitnini v Kani. (Vedno je v vsakem krogu prvi zgled dotične kreposti vzet iz življenja Marijinega.) »V meni glej Oresta!« vzklikne drugi glas, spominjajoč na požrtvovalno prijateljstvo onih dveh starogrških mladeničev, kraljeviča Oresta in prijatelja mu Pilada, ki sta oba hkrati, ko je barbarski kralj hotel kraljeviča umoriti, zavpila: »Jaz sem! Mene primi!« Taki zgledi nesebične ljubezni so bič za zavistneže, t. j. vzpodbujajo jih k dotični kreposti. Potrebna je pa tudi u z d a, t. j. zgledi te pregrehe, da se spokorniki odvrtačajo od nje. Pa uzda bo nekoliko kasneje zabrnela (v. 40. nsl.).

Spokorniki pojo litanije vseh svetnikov. (Svetniki so dediči nebeških dobrin, ki se v tem razlikujejo od zemeljskih, da se v nebesih delež posameznika ne zmanjša, naj se število udeležencev nebeških dobrin še takó množi; zato ondi ni sledu kakšni nevoščljivosti.) Kaznovane so pri teh grešnikih najbolj oči, ker so srečo bližnjikovo po strani, krivo gledale. Pesnik trdi, da se spokornikom takó godi kakor ujetemu sokolu, kateremu so (v srednjem veku) v svrhu udomačitve spodnji vekí prebodli, vsako z eno nitjo, z nitima vekí kvišku potegnili in ji (niti) sokolu nad glavo zavozlali. Takó so bistrogledega ptiča nekaj dni pustili v temi in slepoti.

Prva duša, s katero Dante govori, je Sapija iz Siene. V l. 1269. so bili gibelinci gospodarji Siene in gvelfovci so živeli v prognanstvu, med temi tudi Sapija. Na sv. Barnabed dan (11. junija) tistega leta je prišlo do boja med gibelinci sienskimi in gvelfi florentinskimi v dolini rečice Elsa (južno od Florence), v ravnici pod mestecem Colle. Sapija je z obzidja omenjenega mesteca (Colle) gledala ta boj; nje strankarska strast je bila takó velika, da je med bojem molila za tisto, kar je bil Bog sklenil, t. j. za poraz; in ko je poraz (in

potiro, zasledovanje) rojakov videla, je nehala moliti ter je drzno vzkliknila, da zdaj od Boga ne potrebuje ničesar več, češ, da je vse dosegla, kar si je želela. Pesnik jo primerja s tisto nespametno ptico (kosom), ki je v januarju, ko je bilo nastopilo milejše vreme, rekla: »Zima je minila, zdaj se Boga nič več ne bojim.« Sapija je šele ob smrtni uri obžalovala in bi bila potemtakem morala v letu pogovora s pesnikom (1300!) ždeti še v predvicah, da ni zanjo molil tretjerednik Peter Pettinaĝno (izg. Petinanjo), glavnikar, umrl l. 1289. v Sieni, že v življenju češčen in slavljen kot svetnik.

Vendar se pa Sapija tudi v vicah še ni popolnoma sprijaznila s svojim rodnim mestom; Sience imenuje domišljave (vani) in jim porogljivo očita dve reči: da so z velikimi stroški iskali studenec, Diani posvečen, ki naj bi baje tekel pod njih mestom, še bolj pa, da so, hoteč postati velesila na morju, za veliko vsoto kupili malovredno пристanišče Talamone v Maremmi (močvirje), ki naj bi bilo njih prihodnja trgovska in bojna luka; zaradi nezdravega zraka in mrzlice se je podjetje že v kali izjalovilo, v nesrečo zlasti sienskim kapitanom in admiralom, ki so v blatu in grezi izgubili življenje.

V vv. 133.—138. sodi pesnik o samem sebi, trdeč, da je več grešil v življenju z napuhom kakor pa z nevoščljivostjo in da bo torej po smrti delj v prvem krogu vic tovore nosil nego v drugem v temi in slepoti čepel.

Na vrhu stolbe stala sva, kjer seka
se drugič gora, ki se ji ne stoži
očiščati, ko pne se v njo, človeka.

- 4 Prav take ceste pás okrog ji kroži
kot spodaj; s to vzpored je narejena,
le da nje lok se prej krivi in oži.
- 7 Ne diči risba, slika je nobena;
ves breg, vsa pot je gladka, vso pokriva
sè skalo vred barva žveplorumena.
- 10 »Predèn da kažipota tu dobiva,
bojim se,« pesnik zdajci oglaší se,
»da s tuhtanjem se prèveč zamudiva.«
- 13 Pa vpró u solnce bistro mu oči se
in levo stran prot desni krene strani,
krog desne zasukavši kot osí se.
- 16 »O mila luč, na cesti tej neznani
moj up,« je djal, »ti dalje vódi naji,
kot vódití je treba na tej plani!
- 19 Svet greje, svéti v tvojem se sijaji;
naj tvoji žarki, kjer razlogov sila
molči vseh drugih, póta so kazaji!«
- 22 Bilá sva miljo pota naredila
(kot merí se na zemlji potovanje)
u kratkem, ker z veseljem sva hodila,
- 25 kar privrši prot nama prhutanje
duhov nevidnih; mil iz njih krdela
glas vabil je v ljubezni gostovanje.
- 28 Mimò beseda prva je letela:
»V i n u m n o n h a b e n t !« je glasno zavpila
in to ponavljajoč naprej hitela.

- 31 In ni še ta se v dalji izgubila,
že druga krikne: »V meni glej Oresta!«
in gre mimò in ni se pomudila.
- 34 »Oj, otec,« dem, »kaj govori ta cesta?«
Prekine glas me tretji: »Nje ljubite,
ki dela so storili vam zločesta!«
- 47 De mojster dobri: »Pâs, ki zdaj mudi te,
zavistne biča; v biča so pletenje
zató z Ljubezni rôko žice zvite.
- 40 Drugačno spet pa uzde bo brnenje;
začuješ je, če le moj duh prav vidi,
še preden v prêlazu doboš proščenje.
- 43 Okó pronicavo skoz zrak ti idi,
pa uzreš tam spred sedeče sence neke
u dolgi vrsti ob skalóvja zidi.«
- 46 Odprl sem zdaj še bolj oči in veke:
sedeli v haljah so; sledú razliki
ni bilo v barvi kamnja in obleke.
- 49 Pristopim bliže; čuli so se vzkliki:
»Sveta Marija, za nas Bóga môli!
Svet' Mihael, svet' Peter, vsi svetniki!«
- 52 Ni — menim — trdosrčneža tu doli,
ki ne bi s tem, kar moje zapazile
oči so tam, sočustvoval u bôli:
- 55 ko sence so takó mi blizu bile,
da vsake se postava je spoznala,
so v težkem jadu me solzé zalile.
- 58 Le ráševina jih je odevala
in bili so na tésnem, rama ob rami
in vsem je naslonjalo bila skala.
- 61 Tâk slepci siromaki pred cerkvami
na božjih potih, vbogajmé proseči,
tâm drug čez drugega se pnó z glavami,
- 64 da romar raji usmili se, oméči,
ko v úho silijo mu prošnje glasne
in v óči obrazi, ne manj hrepeneči.
- 67 Pa kakor slepcem solnce nič ne hasne,
tâk sence tudi, ondi prikovane,
deležne niso nebne luči jasne.
- 70 Z jekleno žico veke preluknjane
so sšite jim; tâk sokol ukrotí se,
ki miren vam drugače ne ostane.
- 73 Krivico bi bil storil onim, zdí se,
molcé zroč v nje, njim pa neviden v tèmei;
zató za svet mi v mojstra vpró očí se.
- 76 Vedoč, kaj pôgled moj pomeni nemi,
je koj dejal, vprašanja ne čakaje:
»O, le govôri — al kratko in krepko — s
temi!«
- 79 Bil z ene mi strani Vergil, stopaje
ob robu, odkoder pastí v glob je možno,
ker rob ta z vencem ni obdan ograje;
- 82 a z druge bilo društvo senc pobožno,
ki s strašnim jim pritiskom predrtina
namakala je lice solzotožno.
- 85 Obrnil sem se k njim in djal: »Družina,
brez skrbi, da vam višnja Luč zasije,
kar težnja vaša je, kar skrb edina,
- 88 naj pên poslednjih vašo vest omije
vam milost, naj spomina tok se izčisti
vam vašega in tâk skoz dušo lije:
- 91 povejte — rad bi čul! — je v družbi tisti
med vami vnuk kdo slavnega Latina?
Če je, mordà ne bo mu brez koristi.«
- 94 »O brat, nas vseh je prava domovina
le êna; môrda vprašal si, če bila
Italja nam prognanstva je dolina?«
- 97 Takó mi senc je êna odgovorila
iz dalje — menim — bolj; zató glasneje
so usta željo tja mi ponovila.
- 100 Zapazil senco eno sem najpreje,
ki čakala me je. Vestè, kakó? Bradó je
držala kvišku, kakor slepec deje.
- 103 »O duh, ki čiščenja ti cilj nebó je,
če ti si dal odvet, o razodèni
imé mi« — djal sem — »al domovje svoje!«
- 106 »Zibel mi tekla je,« dé duh, »v Sieni;
pokoro delamo za hudobije,
mi vsi, plačoč, da On se k nam okrèni.
- 109 Imé imela modre sem Sapie,
nemodra; bolj vesela škode tuje
vseléj kot svoje sreče. — Goljufije
- 112 ti jezik moj — ne misli! — s tem ne snuje;
čuj, sódi sam, li bil mi um najbolji
je v dôbi, ko se let že lok znižuje:
- 115 Ko udáрили se naši so na polji
s sovražnikom pri Colle, sem molila
za tisto, kar je v božji bilo volji.
- 118 Poráz in beg usoda je nemila
za naše bila tam; ob njih potiri
je radost neizmerna me zgrabila,
- 121 da kriknila prot nebu sem v preziri:
,Več nimam pred Teboj sedaj bojazni!
(Tâk kos stori, če mraz se malo umíri.)
- 124 Pred smrtjo zaželela sem prijazni
si božje spet; pa ne bi še začela
s pokoro bila manjšati si kazni,
- 127 da ni sočutja se ljubezen vnela
do mene v svetem Petru Pettinagnu;
njegà molitev je ta vspeh imela.
- 130 Pa kdo si ti, ki tu o našem stanju
vprašuješ, imaš veke nesèšite
in dihaš — menim — pri povpraševanju?«
- 133 »Očí imel« — dem — »bodem tu zakrite,
a malo časa le, ker redkekrati
mi jih zavist je videla zavite.
- 136 Bolj, mnogo bolj me sili muk se bati
krog prejšnji, ki težé njega tovari
mi dušo že, a mora trepetati.«

- 139 In duh: »Kdo k nam privêl te sêm je gori,
 če doli vrneš se, kot deš sumljivo?«
 »Vodník moj« — dem — »molčeči. — A ti
- 142 izvoljenka, meni, ki bitje živo govôri,
 sem še, in rêci, če te želja žene,
 da zate ganem tam nogó umrljivo.«
- 145 »O,« — de — »besede záme nečuvêne!
 Iz nje spoznam, da v božji si ljubavi;
 zató pomôli časih i za mene!
- 148 Pri srčni želji tvoji, večni slavi,
 te prosim: če boš hodil po Toskani,
 pri žlahti moji slôves mi popravi!
- 151 Med domišljavimi živí meščani,
 ki Talamon jim up je; zaigrali
 pa bodo več, kot vir išoč Diani;
- 154 ob največ bodo tam pa ... admirali.«

(Dalje prihodnjič.)

Stiški (ljubljski) rokopis.

Ivan Grafenauer.

1. Našo staro literaturo smo obravnavali dozdaj vse preveč samo z jezikoslovnega stališča. Vse, kar se je napisalo pred Vodnikom, nam je bilo samo zgled za jezik, ne pa tudi dokazilo o sočasnem duševnem življenju, dokaz kulture. To velja posebno še o predluteranski dobi v našem slovstvu, ki je vsled tega še do danes nismo spoznali tako, kot bi bilo treba, in jo imamo za dobo popolnega kulturnega in narodnega mrtvila.

Globlje preučevanje spomenikov, ki so se nam ohranili, nas lahko pripelje do drugega prepričanja. To hočem pokazati ob »Stiškem (ljubljskem) rokopisu«, ki smo ga dozdaj navadno nazivali ljubljanski očitni (bolje: splošni) izpovedi.¹

Ljubljanska študijska knjižnica hrani pod številko 141. papirnato rokopisno knjigo 21½ cm visoko, 13¼ cm široko, vezano v ovčje usnje, z latinskim tekstom; na zadnjih petih straneh² pa se nahajajo tudi slovenski sestavki, in sicer dve formuli splošne izpovedi, intonacija slovenske velikonočne himne, nekaj latinsko-slovenskih izrazov, invokacija Sv. Duha in Matere božje ter molitev »Salve regina«. Nekaj slovenskih glos se nahaja, kot smo vedeli dozdaj, tudi med latinskim tekstom na straneh 183 b., 184 a., 194 b., 217 b., 220 b.

Toliko smo vedeli doslej o vsebini rokopisa; za vsebino latinskega teksta se nihče ni brigal.³

¹ Prvi je izdal celotno besedilo tega rokopisa V. Oblak v Letopisu Matice Slovenske za l. 1889. v svoji študiji »Starejši slovenski teksti«, I., str. 123—160. — Za njim ga je izdal dr. L. Lénard v svoji razpravi »Razvoj historiczny gramatyki słoweńskiej« v poljski publikaciji Prace filologiczne, tom. VIII., zeszyt II., str. 109—110, 130—141.

² To so str. 245 b. do 247 b. nove štetve. Rokopisni listi so bili namreč dozdaj od lista 237. naprej napačno zaznamenovani, ker sta imela to številko dva zaporedna lista. Od tu naprej je torej po novi, pravilni štetvi ena enica več kot po starem štetju.

³ Lénardova označba rokopisa kot liturgičnega zbornika (navedeno delo, str. 109) je bil edini poskus na to stran, a je napačen.

Raziskovalce je zanimal zgolj slovenski tekst, in sicer v jezikoslovnem in paleografičnem oziru. V. Oblak je v jako lepi in obširno zasnovani razpravi določil jezik »obeh« splošnih izpovedi kot dolensščino, pravopis kot nemški;¹ v invokaciji in v »Salve regina« je dokazal pravopisni in jezikovni vpliv češkega jezika, ki si ga je razložil tako, da bi bilo besedilo prevedeno s češkega. Pisavo »obeh« splošnih izpovedi je prisodil enemu piscu, o ostalih slovenskih tekstih pa pravi, da jih je pisala druga roka, najbrže celo več. Paleograf prof. Sichel pa je, naprošen po prof. Jagiću, določil starost pisave; po njegovem mnenju so vsi slovenski teksti iz iste dobe, in sicer iz početka 15. stoletja, okoli l. 1430.² Dr. Leopold Lénard lingvističnih rezultatov Oblakovih ni kaj izpremenil,³ pravilno pa je ločil v svoji izdaji invokacijo in molitev »Salve regina«, kateri je Oblak združil v eno celoto, in »Salve regina« imenuje pravilno molitev, dočim jo je imel Oblak še za pesem. Za stran pisave je po dr. Lénardu naprošeni prof. Korzeniowski čisto pravilno določil, da je splošno izpoved in prvi del zapiskov, ki ji slede, predvsem intonacijo velikonočne himne, napisala ena in ista roka, dasi je prvi vtisk pisave nekoliko različen; za stran starosti pisave pa misli Korzeniowski, da je nastal rokopis v sredini 15. stoletja ali pa nekoliko prej.⁴

To je v glavnem rezultat dosedanjega jezikoslovnega raziskovanja našega rokopisa.

¹ Meni se zdi, da je tudi v splošni izpovedi nekaj staročeškega pravopisnega vpliva.

² V. Oblak, LMS. 1889, str. 124. — Radics (LMS. 1879., 11.) jo je prisodil XIV. stoletju.

³ Kar je Oblakovim raziskovanjem dodal, ni zmeraj zanesljivo; tako pravi (str. 140.), da se v Celovškem rokopisu nahaja parkrat aorist be, kar pa ni res, Cel. rokp. ima dvakrat ide (yide, yiede) in enkrat vsta (wítaa).

⁴ Dr. Lénard, navedeno delo, str. 110.

2. Slovstvenega zgodovinarja ti rezultati ne morejo zadovoljiti; vsiljuje se mu še cela kopica vprašanj, ki bi jih rad razrešil: ob kateri priliki se je rabila splošna izpoved, ob kateri priliki invokacija Sv. Duha, kje so se rabili ti zapiski, kdo jih je rabil, v kakem stiku so s cerkvenim življenjem in z življenjem slovenščine pri službi božji, pri pridigi, in predvsem, kako si razložiti češki vpliv v invokaciji in v »Salve regina«.

Nekaj pojasnila nam daje že primerjanje s stariji verskimi obredi rimske cerkve. Po prastari šegi se je molila splošna izpoved, ki ji je sledila tudi odveza, po maši katehumenov, t. j. po evangeliju in razlagi evangelija (homiliji), preden so spokorniki in katehumeni morali iz cerkve. To nam kažejo tudi Brižinski spomeniki, v katerih sledi mlajša splošna izpoved (11. stol.) v rokopisu neposredno homiliji o grehu in pokori.¹ Ta običaj se je ohranil tudi še potem, ko se je odpravila javna cerkvena pokora; še v Hrenovih in Schönlebovskih »Evangelijih inu Lyftih« se nahaja »Ena kârľhanĳka Spuvid k' Bugu, po Pridigi, inu lizèr pogoftu rezhi.«² Iz tega bi se smelo sklepati, da se je tudi v 15. stoletju splošna izpoved molila po pridigi, in ker je očitna izpoved slovenska, bi bile seveda tudi pridige slovenske.

V nadaljnje pojasnilo nam je vsebina invokacije našega rokopisa, ki se glasi takole:

Myloft yno gnada nalĳga gofpody
pomocz dewycze rolle matre ma(r)ie
prichod ųwetega ducha
Troft wųlech ųwetnykow
Obchranyenye ųwetega kryųųe
Ta racz ųmenv yno ųwamy byti.

»Z meno j ino z vami«! Kdaj moli duhovnik tako? Pred oltarjem ne, ker govori tedaj k Bogu tudi v imenu ljudstva, in sicer v prvi (mi!) ali tretji osebi (jaz in ljudstvo). Ta invokacija se je mogla rabiti torej le tedaj, ko je govoril duhovnik v cerkvi naravnost k ljudstvu, pri pridigi ali pri oznanjenju in raz-

¹ Dr. V. Vondrák, Studie z oboru církevněslovanského pisemnictví. V Praze. Nákladem české akademie císaře Františka Josefa... 1903, str. 9. sl., 50. sl. — Prvi splošni izpovedi Brižinskih spomenikov je na koncu dostavljena latinska formula odveze: Confitentib(us) tibi d(omi)ne famulif . ac famulabuf tuif remitte peccata . ut qui intrinsecuf conficentia flagellantur reconciliationif tuae gr(ati)a confolentur... Glej drugi snimek v Vondrákovi izdaji: Frisinské památky... V Praze. Nakl. české ak. císa. Františka Josefa... 1896.

² Evangelia ino Lyftuvi, 1612 (Hren), str. 42 a. — 43 a. (druge štetve). — Evangelia inu Lyftuvi, 1672 (Schönleben), str. 384.—386. — Enako tudi še v poznejših izdajah iz 18. stoletja.

lagi evangelija. Klicanje Sv. Duha in vseh svetnikov bi se prav lepo skladalo s to situacijo.

Za to misel imamo pa še drug dokaz. V »Goriškem rokopisu« iz l. 1551.¹ stoji na 3. strani nekoliko krajša, a deloma dobesedno enaka molitev pred pridigo:

Gnada Jno lubefan gofpodi boĳa
dar ųwetiga Ducha.

1551 prefacio ante predicatione(m)

Scoli gnado Jno lubefan Criftufa, Jno dar ųwetiga ducha, Zemo mi danas ta ųueti euangeli poųlufat Jno Woga ųa gnado profit, da mi ie bodemo tako poųlufali, da on bode haualen naųcha uera poteriena naųch leben pobolųchan kateri tega ųeli ta doli poklecni Jno rezi —²

Ta molitev stoji pred kratkim načrtom pridige v slovenskem jeziku, ki je zapisan na 4. strani rokopisa. Mesto »Gnada Jno lubefan...« stoji na str. 11. »Milost inu gnada gospoda boĳa dar ųuetiga duha«, torej domalega dobesedno kot prva in tretja vrsta naše invokacije, o kateri je dovolj verjetno, da se je molila pred pridigo.³

3. Toliko bi nam povedalo primerjanje. Več nam more povedati edino celotni rokopis, ki si ga hočemo ogledati nekoliko natančneje.

Najprej slovenski tekst! Na straneh 245 b. in 246 a. je takozvana »daljša« splošna izpoved: »Hoc est vna g(e)n(er)alis c(on)feųųio etc.« — dobro črnilo, majhna gotična pisava, ki v njej prevladujejo vertikalne črte — na naslednji strani (246 b.) »krajša« splošna izpoved: »Hec est vna g(e)n(er)alis c(on)feųųio m̄ V^{ta}«, pisana z isto roko. — Kaj pa je to? Ali ni ta stran prečrtana? Čisto drobne paralelne črte, nekoliko obledele, jo prekrizavajo čez in čez. In kaj stoji na zvrhnjem robu strani? Pisava je nagla, površna, a očitno ista kot v tekstu, črnilo nekoliko obledelo: »H(o)c e(ųt) f(a)l(ųu)m v(er)te foliu(m)«,⁴ t. j. »To je napak, obrni list!« — Da se je pisec pri prepisovanju tega sestavka večkrat zmotil, je zapazil že dr. V. Oblak,⁵ a on si je razlagal stvar tako, da je pisec »krajšo« izpoved prepisoval po »daljši« izpovedi našega rokopisa. Pisčeva opazka pa nam pravi jasno dovolj, da temu ni tako,

¹ Dr. Fr. Ilešič, Slovenski rokopis iz l. 1551. in 1558. Trubarjev Zbornik MS., 1908, str. 122.—125.

² Glej snimek v Trub. Zborniku, str. 125.

³ Stran kaže jasne znake česte uporabe. Bržkone se je tudi »Salve regina« molila ob tej priliki, morda po pridigi.

⁴ Prav iskreno hvalo naj izrečem na tem mestu g. dr. Josipu Malu in gosp. ravnatelju prof. dr. Josipu Mantuaniju za izdatno pomoč pri čitanju rokopisov.

⁵ Najhujša napaka je tale: inu ųam ze volnv wdall ty oblaųti tyĳa chudicza ynu neĳa ųweticom (v. 7—9).

Priloga D. in Sv. št. 23.

Stropna slikarija. Dobri pastir.

*Noe, Abrahamova daritev, Daniel, krst. V cemet. Petra in
Marcelina, sreda III. stoletja. Po Wilpert, Mal. d. Kat. Roms.*

da je marveč daljši (pravilni) zapis izpovedi nastal šele potem, ko je pisec spoznal, da je prvi zapis nepreklicno in nepoboljšljivo za nič. Preden je namreč zapisal tisto opazko, je še poizkusil, da bi pogrške na robu popravil; za besedo priell (v. 6.) je napravil izpuščaj in na robu zapisal, kar je tam izpuštil: »ky lym ze od buga vodbyrnill ynno hod niga lapuuedy«. Ko pa je zasledil glavno napako, »chudzha ynu nega lweticom«, je nad popravo obupal in je napisal na prejšnjih dveh straneh splošno izpoved še enkrat, in sicer prav. Na tistem nevarnem mestu se je izpotaknil sicer tudi pri drugem prepisovanju — zapisal je že »... chudiczu, kygar inu nega« ter je hotel nadaljevati enako napačno kot prvič — a zavedel se je še pravočasno, prečrtal zadnji dve besedi, in nadaljeval pravilno »(kygar) lam le odpoueydall kadar lam karft pryell«.

Govoriti torej ne smemo o dveh splošnih izpovedih v rokopisu št. 141. ljubljanske študijske knjižnice, daljši in krajši, ampak le o eni sami, ki se je prepisala prvič napačno, a drugič pravilno. In res kaže pravilni prepis splošne izpovedi očitne znake česte porabe, dočim je stran 246 a. mnogo bolj čista.

Pisec je prepisoval po predlogi, ki se nam ni ohranila, a je morala biti na tistem nevarnem mestu tako ustvarjena, da se je človek prav lahko zmočil. Ta nam neznana predloga je obsegala morda še več spisov. Za to bi govoril dostavek v naslovu pogrškega zapisa izpovedi: ^a m V.^{ta},¹ kar je treba brati ali »m a t e r i a q u i n t a« — peta snov, ali pa »m i n u t a q u i n t a«, kar bi pomenilo v srednjeveški latinščini peti prvopis. Vendar pa so okrajšave v našem rokopisu časih tako nepravilne, da bi se mogel ta dostavek tolmačiti morda tudi kako drugače; značilen pa je vsekako popolnoma jasni izraz »V^{ta}«.

4. Zakaj pa je pisec obrnil list n a z a j, ko je začel v drugo pisati splošno izpoved, zakaj ni porabil za to naslednjih dveh strani, zadnjih v rokopisu? Saj taka formula, ki se zmeraj rabi, se najde najhitreje in najlaže na zadnjem listu. Razlog za to je mogel biti edino le ta, da na zadnjem listu ni bilo več prostora za celo splošno izpoved, ki obsega skóro celi dve strani. Na strani 247 a. je bilo sicer gotovo še toliko praznega, da si je pisec upal napisati nanjo konec formule — drugače ne bi bil začel pisati na str. 246 b. — zadnja stran rokopisa (247 b.) pa je morala biti že popisana. Na tej strani

¹ Pravilni zapis ima mesto tega »etc.«

pa je z drugo roko, ki naglaša bolj poševne nego navpične črte, in z obledelim črnilom zapisana slovenska molitev pred pridigo, slovenska »Salve regina« — obe kažeta češki vpliv v jeziku in pravopisu — in latinski zapisnik odpustkov (Indulencie). Vmes med temi odstavki sta drobni latinski opomnji — očitvidno misli, ki si jih je hotel pisec zapomniti za uporabo pri pridigi — pisani s temnejšim črnilom po piscu splošnih izpovedi, in sicer pozneje, ker se ta pisava očitvidno ogiba vrstam in besedam starejše pisave. Verjetno se nam torej zdi, da sta molitev pred pridigo in »Salve regina« najstarejša slovenska zapiska v naši rokopisni knjigi.

Oglejmo si zdaj še stran 247 a! Pisava je tista kot v splošni izpovedi. Tekst pa je tale:

Kryft ift Herftond(e)n

Nas gofpüd ye od Imerti ftwal / od nega
brittke martre / [nam]¹ nam ye le ve le
liti / onam chocztliche trofti biti kyr(i)e (elei)on
p(rim)a do(min)ica p(ost) feftu(m) palche
Quali modo geniti
2^a do(min)ica
Mifericordia D(o)m(ini)
3^a do(min)ica
Jubilate Deo o(mn)is
4^a Do(min)ica
Cantate
V^{ta} Do(min)ica

Vocem iocu(n)ditatis // Ascensio fe(r)ia q(ui)nta
[Sp(irit)us D(omi)ni r(e)pleuit // Quatuor t(em)-
p(or)um] Exaudiuit //² Do(min)ica Infra ascensio-
(ne)m Sp(irit)us D(omi)ni r(e)pleuit // Quat(u)or
t(em)p(or)um Ffeftu(m) t(r)in(i)t(atis) Corpor(is)
xpi³ q(ui)nta fe(r)ia.

To je natančen popis nedelj in praznikov od Velike noči do sv. Rešnjega Telesa. Navadne nedelje so označene dvojno, s številko (oziroma s časom) in z začetkom introita, prazniki pa samo na en način, ker je ta dovolj jasen.

Intonacija slovenske velikonočne pesmi dobiva v tej zvezi vse drugačen pomen kot brez nje; intonacija stoji tu kot nekako oficialna označitev velikonočne nedelje; ta slovenska pesem je imela v cerkvi nekak oficialen liturgični pomen. Cerkev

¹ Kar je v oglatem oklepaju, je v rokopisu prečrtano, kar je v okroglem, je okrajšano.

² Znamenje za piko: // je tu odveč; dominica infra octavam ascensionis je namreč isto kot nedelja Exaudi. Exaudiuit je pomota.

³ Christi.

torej nabožnih pesmi v narodnem jeziku nikakor ni odrivala, seveda v kolikor so bile dogmatično pravilne, ali nerada samo trpela, ampak jih je dovoljevala ter je o posebno slovesnih prilikah nekatere sprejela celo kot del cerkvenega obreda, velikonočno pesem brez dvoma pri »vstajenju«. Trubarjevih besed v »Cerkovni orningi«,¹ v katerih se bori v nasprotju z dotedanjim latinskim petjem psalmov za slovensko petje in službo božjo, ne smemo torej tako razumeti, kakor da bi dotlej ljudstvo v cerkvi ne bilo pelo slovenski, ampak kot nasprotje proti latinskemu cerkvenemu obredu v obče, posebno pa proti latinskemu petju duhovnikov in kora (klerikov) pri slovesni maši² in pri slovesnih javnih dnevnih (psalmi!).

Intonacija slovenske velikonočne pesmi v tej zvezi nam je tudi dokaz, da je bila ta pesem tačas že občeznana in razširjena, da torej zapis ni morda le osamel poskus, prevesti kako kitico nemške cerkvene pesmi³ v slovenski jezik.

Zaznamku nedelj in praznikov sledi v rokopisu z istim črnilom, kot splošna izpoved in poznejše opomnje na str. 247 b., ter z isto roko najprej latinska »Glofa«, ki obsega opomnje k nekaterim sveto-pisemskim citatom in je pisana zelo površno in z drznimi okrajšavami, potem nekaj latinsko-slovenskih izrazov. Med njimi pa sta dva izraza brez dvoma češka, in sicer potsténye (pocenje) v zmislu »Honor czaft«⁴ in »Pha(r)ifeus pechlewnik (pohlebnik); primerjaj č. p o c t ě -

¹ Vsem faftopnim kerfzhenikom ie ueidezhe, de ty Pfalmi inu druge duhouseske peifmi, se imaiio uti Cerqui peiti, a m p a k k i r l o f e d o f e h m a l l e v l a t i n s k i m , t i m g m a i n l u d e m v n e f a f t o p n i m J e s i k u , v t i C e r q u i p e i l i , I n u t u d i M a s h o u a l i , k e r s z h o u a l i i n u b r a l i l e L a t i n s k u , t u m i d e r s h i m o , l a n e p r y d n u i n u u n u z n u , i n u k i r l o f t a k i m L a t i n s k i m p e t y e m i n u b r a n e m , t u d i h o t e l i m i l o f t , o d p u l z h a n e t i h g r e h o u , i n u d r u g e r i z h y , p e r B u g i d o b y t i i n u f a s l u s h i t i , l e t u m i d e r s h i m o l a e n u p r e g r e s h e n e i n u f a s h p o t o u a n e t e K r i j C r i f t u l e u e . (N B . D o b r a d e l a s o p o L u t h r o v e m n a u k u n e z a s l u z n a .) O b t u m i h o z h m o d e v s h e n a p r e i u t i n a s h i C r a n s k i D e s h e l i , d e f e t y P f a l m i , p e i f m i , i n u u l e d r u g e s h l u s h b e B o s h y e , t y S . S a c r a m e n t i u t i m S l o u e n s k i m C r a n s k i m l e s y k u f e d o p e r n a s h i o i n u d i l e . C i t . p o d r . I v a n P r i j a t e l j a b r o ŕ u r i » O k u l t u r n e m p o m e n u s l o v e n s k e r e f o r m a c i j e « . L j u b l j a n a , 1 9 0 8 , s t r . 3 1 — 3 2 .

² O narodnem cerkvenem petju pred Luthrom primerjaj Roch. Freih. v. Liliencron, »Deutsches Leben im Volkslied um 1530«. Stuttgart, Union Deutsche Verlagsgesellschaft (1884), str. XXXIX. sl.

³ Pesem »Christ ist erstanden« je najstarejša nemška cerkvena pesem in je bila že v 13. stoletju vsepovsod znana in se nahaja tačas tudi že v neki velikonočni igri v klosterneuburškem »ludus paschalis«. Glej Liliencron, nav. delo, str. LV.

⁴ V tekstu samem stoji »Honor czaft«; vmes pa je izpuščaj in na levem robu poleg istega znamenja potsténye. P. pl.

n í , p o c t a v p o m e n u č a s t , p o č e š č e n j e i n č . p o c h l e b n í k , p o c h l e b a v p o m e n u p r i l i z u n i n p r i l i z o v a n j e .¹

Pri teh dveh odstavkih je moral pisec paziti, da mu ni zmanjkalo prostora, vsled česar je pisal drobneje in preko začrtanega roba in je v latinskem tekstu silno krajšal. Zato ni dvoma, da sta nastala pozneje nego zaznamek nedelj in praznikov. Tudi različno črnilo govori za različen čas. Mogoče je bil zapisnik nedelj in praznikov že zapisan, preden je pisec začel na str. 246 b. pisati splošno izpoved, na str. 247 a. je bilo kljub temu še toliko prostora, da bi bil za silo izhajal ž njim; vendar pa to ni gotovo. Na vsak način pa je glosa in latinsko-slovenske izraze dostavil pozneje. Za njimi sta nastali morda samo še mlajši latinski opazki na str. 247 b.

Hronologija sestavkov na zadnjih petih straneh našega rokopisa bi bila torej tale: 1. Molitev pred pridigo, »Salve regina« in »Indulgencie« (lat.) na str. 247 b. 2. (ev. 3.) Zaznamek nedelj in praznikov (slov.: intonacija velikonočne himne) na str. 247 a. 3. (ev. 2.) Splošna izpoved, najprej napačno (str. 246 b.), potem pravilno (str. 245b.—246a.) 4. Glofa (lat.) in latinsko-slovenski izrazi (str. 246 b.). 5. Vmesni opomnji (lat.) na str. 247 b.

5. Zdaj si oglejmo latinski rokopis sam. Ves v usnje vezani kodeks je sestavljen iz treh prvotno samostojnih zvezkov, kar se vidi posebno drugemu zvezku, v katerem je pisec posamezne kvaternije (pole po 12 listov) zaznamoval na spodnjem robu prve strani zaporedoma od 1.—5. [p(ri)m(us) . . . Q(ui)nt(us)], a zadnji, peti kvaternij je samo polovičen. Prvi in tretji zvezek nista tako zaznamenovana.

Prvi zvezek (šest kvaternijev) ima za vsebino razpravo o husitih; »Tractatus de Hufitis« je zapisano s pisavo iz 15. stoletja tudi na zunanjih platnicah knjige; pisali sta ga v nekoliko skrbnejši knjižni pisavi dve rokê, v potezah sicer nekoliko podobni, vendar pa karakteristično različni; prva roka je napisala 44 listov — pravzaprav 45, a prvi list prvega kvaternija je bil že iztrgan, ko se je knjiga sprejela v ljubljansko licejsko knjižnico in zaznamovala po listih. Ostale liste do konca

Radics (LMS. 1879, str. 12.) in dr. L. Lénard (nav. delo, str. 134.) sta mislila, da ta izraz spada k glosi Hu(m)ilis ponifan in sta ga vsled tega tudi napačno brala (potstényen). Oblak, nav. delo, str. 159., je ta izraz prezrl.

¹ Ta izraz se je tudi Pleteršniku zdel sumljiv in ga zato ni sprejel v svoj slovar, dočim je n. pr. hlasčeten v pomenu avarus iz našega rokopisa sprejel.

razprave (45.—84.) pa je pisala druga roka, ki jo po natančnejšem primerjanju lahko spoznamo za tisto roko, ki je napisala slovenski tekst na zadnji strani kodeksa (247 b.).

Že po vsebini tega zvezka dobiva hronologija rokopisa trdnejša tla: traktat se ni napisal prej, preden se ni moglo govoriti o Husovih privržencih kot o krivovercih, torej ne pred letom 1411., ko je bil Hus od papeža izobčen iz cerkve, bržkone pa tudi ne šele potem, ko pravih »husitov« več ni bilo, torej ne po letu 1436., ko so se začeli imenovati »češki bratje«.

A rokopis nam nudi še popolnoma določen, pozitiven podatek. Konec rokopisa je namreč datiran z letnico, dasi le z okrajšano letnico: Glasi se: »Hec ille anno d(o)m(ini) etc vigeli(m) o VIII.« (str. 84 b.).

To bi bil prvi pozitiven podatek: rokopis traktata je bil dovršen l. 1428. — Ker ga je napisal tisti pisec, ki je napisal na zadnjo stran tretjega zvezka molitev pred pridigo in »Salve regina«, sta zdaj tudi ta dva spisa datirana s približno letnico: **okolí 1428.**

Tudi čehizmi teh dveh sestavkov dobivajo zdaj nekoliko točnejšo razlago. Pisec je moral biti Čeh, duhovnik, ki so ga husitske vojske (1419—1434) pregnale iz domovine.

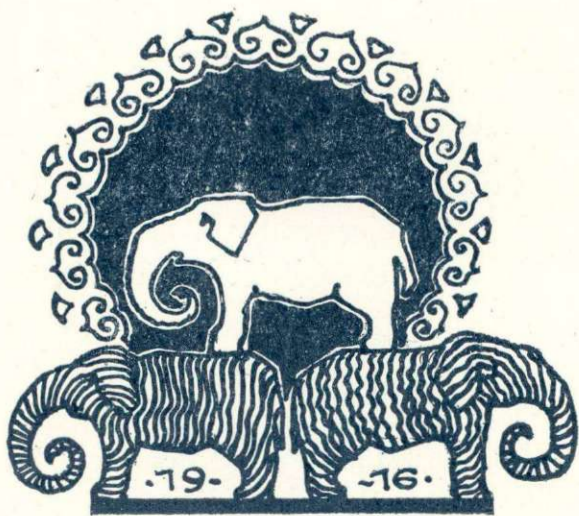
Pazljivemu opazovalcu se je moralo sicer že prej zdeti, da Oblakova razlaga teh čehizmov, ki naj bi bili nastali vsled prevoda s češkega,¹ ne more biti prava. Ako bi bil dotična odstavek Slovenec prevedel s češkega, bi se poznal vpliv originala morda v leksikalnem ali sintaktičnem oziru, sklanja in pravopis bi bila gotovo slovenska. A v teh dveh sestavkih je besedni

zaklad slovenski — edini izraz, ki bi ga človek mogel imeti za čehizem, je kralewa = kraljica, č. králová; a tudi ta se nahaja v znanem slovenskem verzu Ulricha v. Lichtenstein: Buge waz primi, gralva Venus = Bog Vas sprimi, kraljica Venus. Pač pa se kaže češki vpliv v pravopisu in v besednih oblikah: podobne stvari slišimo lahko tudi še danes, če govori po slovensko Čeh, ki se našega jezika še ni dokraja navadil. Molitev »Salve regina« se pri nas gotovo ni udomačila bistveno pozneje kot pri Čehih; saj v latinskem originalu je prišla približno v istem času lahko k nam kot k Čehom. Zato pa ni verjetno, da bi bili čakali z uvedbo te molitve dotlej, da bi bila prišla po dolgem ovinku preko Češkega v češkem prevodu šele k nam. Popolnoma jasno pa nam je vse, če si mislimo Čeha, ki je moral s Slovenci v cerkvi moliti slovensko molitev in si jo je zato napisal, da bi si jo laže zapomnil, in sicer ne po pisani predlogi, ampak po sluhu. Da je bila »Salve regina« določena za skupno molitev z ljudstvom, vidimo iz tega, da si je pisec tako vestno zaznamenoval govorne pavze. Tudi tisti izraz, ki nam dela v tej molitvi toliko težav: my ktebe vpyeme tu ge fabne otroczy te ewe (exules filii Hevae), ni mogel nastati vsled nerazumevanja češkega teksta (vypovědění),¹ ampak iz slovenske besede, ki je bila tuja za češko uho in je duhovnik-Čeh ni prav razumel. Prvi del tega tajinstvenega izraza za exul (= izgnan, zapuščen) sicer ni tako težak, treba ga je brati po staročeškem pravopisu kot tu je, ne kot tu ge; drugi del te besede pa je tako popačen, da mu prideš le težko do živega; morda tiči v njem izraz (po)zabljeni? torej na tujem (po)zabljeni, kar bi prav dobro odgovarjalo latinskemu izrazu exul.

(Konec prihodnjič.)

¹ LMS. 1889, str. 155.

¹ Gl. Oblak, LMS. 1889., str. 155.—156.

Večerne ure.

I.	II.	III.
Ukazan je zvonovom večen molk, ustavljena je ura, moj čas je dolg, predolg.	Odprl sem okno, Od holma dih je dihnil vame; prijazen tvoj pozdrav, ki misli name.	Kaj da ne bi veroval, da so angeli: Tvoj pogled je varoval temnih me moči.
Ozira se z lazura truma zvezd, kot da so prikovane, ne smejo s svojih mest.	Pod holmom cerkev kot romarica ob prestoli; pobožen tvoj spomin, ki zame moli.	Ko je gledal za menoj zdaleč v dno srca, kakor v šumo temnih hój lunin soj z neba.
In zemlja se ne gane iz okov; priklenjena je duša pod jetniški krov.	In iznad okna pomladna veja cvetje trosi; ah! varstvo tvojih rok, ki milost nosi.	Ko sem v njem zagledal spet blaženo mladost; trn se je razpahnil v cvet, silna bol v sladkost.
	IV.	
Kadar v tvojo grem kapelo, čelo mir obkroža mi, zdi se mi življenje celo bela pot med rožami.	Tiho sije luč mi drobna, dih noben je ne plaši; kroginkrog je noč resnobna, tudi list na veji spi.	

Silvin Sardenko.

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

9. Vrtovi taškentske oaze.

Vse mine, tudi stepe je zmanjkalo. 20 km pred Taškentom nas je pozdravljalo bujno rastlinstvo. Pričela se je rodovitna, razsežna *t a š k e n t s k a z e l e n i c a*.¹

Turkestanski vrtovi so krasni, posebno spomladi, ko vse cveté in se prijetna vonjava širi kroginkrog. Zlasti še potniku, ki prihaja iz neplodne stepe ali peščene puščave, se to zelenje dozdeva bajno lepo. »Ko se jezdec po dolgi, utrudljivi ježi prek enolične, dolgočasne, rumenkastorjave stepe, ob žgoči vročini tropičnega solnca, zehajoč od žeje, slednjič približa senčnatim, temnozelenim gozdičem

¹ V okolici mesta Taškenta se nahaja »Trójickij la ġ e r« (Svetotrojiški tabor), kjer prebiva veliko Slovencev. Izmed vseh turkestanskih ujetniških taborov je ta največji. Vojaki opravljajo poljska in vrtnarska dela. Žalibog, da tožijo o pomanjkljivih zdravstvenih razmerah; v tem taboru je umrlo že mnogo Slovencev...

sadnega drevja srednjeazijskih zelenic, se mu zazdi, da je zašel v raj. Kdor je videl turkestanske oaze, razume pretirane hvalospeve starih perzijskih in arabskih pesnikov, ki slikajo samarkandsko in fergansko zelenico kot zemeljski paradiž.«¹

Kraj proge sem opazil zelenorjavkasto grmičevje, po velikosti podobno krompirju. Take rastline še nisem videl; zato sem vprašal sopotnika, kako se nazivlje. »To je ,hlópok'!« me poučuje, toda zamàn: nisem ga razumel. »Vi ne veste, kaj je hlopok?« se mi smeje in čudi. Prime za moj suknjič in pravi: »Tak-le je hlopok.« Tedaj se mi je zasvetilo: »B o m b a ž !« Saj res, v Turkestanu raste tudi bombaževce,² samo da je taškentska oaza šele severna meja tega pridelka. Najbogatejša glede bombaža je pokrajina Fergana, del južnega Turke-

¹ Schwarz, »Turkestan«, str. 361.

² Rastlini sami pravijo Rusi »hlopčatnik«, sadežu pa »hlopok«.

stana. Podnebje krog Taškenta pa za bombaževca še ni ugodno; kadar jeseni zgodaj nastopi mraz, pozebe rastlina in pridelek je uničen.

Drugod ugledam raven močvirnat svet z nekakim bičevjem, ki so ga ravno tedaj želi in vezali v snope. »Riž!« me opozori tovariš. Tudi riževega polja do tedaj še nisem videl. Zanimalo me je ovsu podobno žito, ki tvori najvažnejše hranivo ne samo Turkestancev, marveč vsega človeštva. Uspeva riž samo tam, kjer je dosti vode, da se polja umetno namakajo. Po takih krajih pa se širi tudi mrzlica; zato je vlada dovolila riževe nasade le daleč zunaj mesta. V Turkestanu pridelajo riža zelo veliko.

Bombaževa in riževa polja so prenehala, prikazali so se sadni vrtovi pa — v i n o g r a d i. Prijetno iznenadi potnika, ki se je dva dni vozil po rjavi brezplodni puščavi, ko ugleda pred seboj dolge, vzporedne brajde vinskih trt, pritrjenih na drogove in zidove. Domačini namreč ograjajo vrtove z visokim zidovjem, da jih vsaj deloma zavarujejo pred tatovi. Da prehuda solnčna vročina grozdju ne škoduje, združijo trte v 2 m visoke in 3 m široke loke, ki jih podpro z latami; tako nastanejo senčnati hodniki, koder se gospodar in družina samozavestno izprehajajo, koder revnejši meščani poleti celo — stanujejo; taka letovišča so pač najcenejša. Večinoma je grozdje prav sladko; rozine imajo do 22 odstotkov dekstroze, da jih devljejo v čaj mesto pravega sladkorja. Grozdi so veliki, jagode včasih debele kot orehi. Pravijo,¹ da je turkestarsko vino splošno močnejše in slajše kot evropsko. Cene so nizke. Za deset kopejk sem dobil grozdja, da sem ga komaj pozobal.

V starodavnih časih so že tod pridelovali mnogo vina. O Aleksandru Velikem se bere, da je popival po Samarkandu. Ko so Arabci zasedli deželo, so vinogradi propadli, ker mohamedani ne pijo vina. Dandanašnji vinarstvo zopet prospeva. Goje raznovrstne trte. Producirajo celo šampanjca, ki ne zastaja za francoskim. Ob slavnostnih prilikah visoki činovniki in častniki popijo neznanske množine takega izdelka.

Po vrtovih sem opazil dolge drevorede m u r v, znanih nizkih dreves. Uspevata obe vrsti: z belimi in črnimi jagodami. Goje jih največ, da z njimi krmijo sviloprejkje; svilarstvo se je namreč po Turkestanu silno razširilo. Sade pa murve ob potih tudi vsled sence.

Kroginkrog je vse polno ponosnih s o l n č n i c, ki jih Rusi zelo cenijo; saj so po južni Rusiji širna polja zasadili s solnčnicami. Ne goje pa te rastline vsled lepote, marveč da iz njenih peček pridobi-

vajo ceneno, toda okusno namizno olje. S pečkami krmijo kuretino in ptice pevke, uživajo pa jih tudi najrevnejši sloji, da ne stradajo. Branjevci prodajajo cele koše takih pečká, čudovito poceni; so namreč brez okusa. Na potovanju zobljejo pečke preprosti ljudje, da si preganjajo dolgčas; medkrov na parnikih in tretji razred na železnicah je poleti preprižen z luščinami. Tudi Sarti si na ta način krajšajo čas; ure in ure sede, čeblijo, pijejo čaj, kade pipo in luščijo pečke. Nekateri mislijo, da solnčnice zamore tudi mrzlico; če v močvirnatih krajih nasade to rastlino, poginejo mrzlični miazmi. Razsekljana stebela polijejo z vročim čajem, kar je menda domače zdravilo za mrzlico.

Stalno naseljeni domačini — v taškentski zelenici in še daleč na jug prebivajo Sarti — zelo goje s a d j a r s t v o, tako da ponekod vrtovi in vinogradi zavzemajo mnogo več prostora nego žitna polja. Bogat meščan si poleg hiše zasadi vrt z gostimi vrstami sadnega drevja; tudi po dvoriščih rasto posamezna drevesa; celo njive so ogradili z jablanami in hruškami. Saj pa tudi za sadjarstvo ni pripravnejše zemlje kot je puhlica turkestarskih oaz. Sadno drevje tod silno bogato obrodi; vrtiček more prerediti družino. Odkar Rusi gospodarijo v Srednji Aziji, so sadjarstvo in vrtnarstvo zelo povzdignili.

Razen jablan, hrušk, češpelj, češenj in orehov rasto po vrtovih tudi granatna jabolka, smokve in mandlji. Sadje uživajo domačini deloma sveže, deloma posušeno; gospoda ljubi tudi vkuhano sadje. Mandlje in orehe olupki že prodajalec, da udobnemu kupcu ni treba šele odpirati lupine in izluščiti jedra. Očiščena jedrca se prodajajo po teži. Nikjer pa nisem opazil oranž in citron.

Zelo so se Turkestarscem priljubile užitne buče: m e l o n e. Na trgu sem videl cele skladanice podolgovatih »sladkih melon« (dinj), ki jih domačini, pa tudi gospoda, slastno uživajo. Mnogo boljše so majhne, bele, popolnoma okrogle buče; imajo rumenkasto, zelo sočno in sladko meso; dozorevajo že v majniku. Še več pa pojedó »vodnih melon«, ki se v ruščini nazivljejo »arbúz«. Te buče so temnozelené, imajo rdečkasto meso in črne pečke. So cenejše kot dinje. V južni Rusiji, na Kavkazu in v Turkestanu použijejo melon na milijone; utolažijo žejo in nasitijo želodec.¹ Poleti in v jeseni se revni

¹ Schwarz (l. c. 358) pripoveduje: »Izprva nisem mogel prenašati značilnega duha, ki ga imajo melone; vsakokrat sem moral iz sobe, če jih je kdo jedel vpričo mene. Nekdaj pa sem stavil, da vkljub antipatiji použijem kosček melone. Odtedaj so se mi silno priljubile, da sem vsak dan pojedel več komadov.«

¹ L. c. str. 362.

sloji hranijo skoraj izključno z melonami in kruhom. Pravijo, da se gojenje buč prav dobro izplača, na enem hektarju da jih zraste do 9000.

Naravnih gozdov v Srednji Aziji skoraj nič ni; zato pa vsako ped rodovitne zemlje prirede za njive ali vrtove. V novejšem času si Rusi prizadevajo, da bi nekaj sveta umetno pogozdili; kako jim bo uspelo, bo pokazala bodočnost.

Težava je s kurivom, ker primanjkuje lesa in se ga mnogo porabi za tramove v zidovju in za strešno ogrodje. Največ lesa dajo Sartom topoli, vrbe in platane.

Topolov je veliko. Sade jih prav gosto; zrastejo hitro; njih les uporabljajo kot strešne tramove in kot stebre; obenem pa je topolov les tudi najnavadnejše kurivo. Vrb je še več kot topolov; rastejo ob cestah, ribnikih in jarkih; so dokaj visoka drevesa; les uporabljajo za domačo obrt. Največ sence daje brest, ki ga vsled lepe zunanosti in košatih vej zasajajo po parkih; zraste nad 20 m visoko in meri v obsegu 2 m. Ker je les trpežen, lep in močan, ga uporabljajo za stebre pri verandah in v umetnem mizarstvu. Največja in najmogočnejša srednjeazijska drevesa pa so platane. Zasadili so jih po javnih trgih in ob mošejah. Nekateri platane so stare do tisoč let, so jako debele in silno visoke. Domačinom so platane — sveta drevesa; skoraj od vsake zatrjujejo, da jo je zasadil ta ali oni mohamedanski svetnik. V neki vasi stoji zelo stara platana, ki je votla; v deblu je domači mulla priredil učilnico in votlino uporablja tudi kot stanovanje.¹

Zanimivo je, kako domačini sečejo les. Drevesa so nasajena dokaj gosto, dostikrat ob hišah in zidovju; ko bi jih sekali kot pri nas, bi padajoča debela poškodovala vso okolico; zato stoječe drevje razsekajo na kose. Delavec spleza na drevo in poseče najprej veje, pričenši od spodaj. Ko drevo nima vej, mu odlomi vrh, nato pa deblo razseče na kose od zgoraj navzdol. Posameznih delov ne vrže na tla, marveč jih spušča po vrvi. Štor prežagajo in izsečejo od tal. Končno izkopljejo še korenine, da se izkoristi tudi les, ki je tičal v zemlji.

Kar potrebujejo domačini živeža, ga pridelajo sami; iz tujine uvažajo le sladkor in čaj. Poljedelstvo in vrtnarstvo sta glavni opravili stalno naseljenih Turkestancev. Oboje pa je mogoče le v krajih, kjer je dosti rodovitne prsti in dosti vode. Prav prikladne v ta namen so srednjeazijske oaze; sestoje iz puhlice, ki jo celo leto umetno namakajo.

V celoti je Turkestan zelo redko naseljen; na enem kvadratnem kilometru povprek ne prebivata

¹ L. c. 368.

ni dva človeka. Malo je deželá na svetu, ki bi imele redkejšo prebivalstvo.¹ Obdelana sta le dva odstotka velikanske gubernije. Morebiti bi kdo očital domačinom, da iz lenobe ne kultivirajo rodovitne zemlje, da so torej sami vzrok, če puščava in stepa napredujeta. To mnenje bi bilo napačno in krivično. Turkestanci kmetujejo zelo vestno, njih zelenice so prav gosto naseljene. Taškentska oaza z vrtovi in polji meri 85 km², na njej pa stanuje skoraj 200.000 ljudi; na 1 km² bi torej prišlo nad 2000 prebivalcev, t. j. osemkrat več nego v Belgiji, najgosteje obljudeni evropski državi. Da se na malem prostoru preživlja toliko ljudi, je mogoče le zato, ker so domačini jako skromni, puhlica pa, dobro namočena, zelo rodovitna. Pšenica obrodi 40-, riž 100- do 200-, proso v ugodnih slučajih celo 400kratno setev. Posestnik, ki ima dva hektarja zemlje, je v Srednji Aziji že premožen.²

V Turkestanu je sveta dosti, samo vode je premalo; svet pa obrodi le tedaj, če se namaka z vodo. Zemlja brez vlage je skupna last; vsakdo lahko na njej pase živino in pobira les. Glede posesti velja pravilo: Kdor zemljo namoči, obda z zidovjem in neprestano obdeluje, postane njen lastnik, jo sme dati v najem, prodati ali prepustiti otrokom. Kdor pa tri leta po vrsti posestva ne obdela, izgubi lastninsko pravico, ne da bi prejel kaj odškodnine.³

Kanalizacija Turkeстана je svetovno delo. V teh krajih poleti skoraj nikoli ne dežuje. Velikih rek je prav malo. Največ vode se poizgubi v puščavi, le Sirdarja in Amudarja se izlivata v Aralsko jezero. V zgornjem teku imata mnogo dotokov, ki prihajajo s hribov in dovažajo leto in dan mnogo vode. Iz teh dotokov so daleč naokrog razpredli kanalizacijo; odtod rodovitnost srednjeazijskih zelenic. Taškentska oaza n. pr. ima vode v izobilju, dasi ne leži ob nikaki reki. Iz gorovja priteka manjša reka Čirčik, ki se izliva v Sirdarjo. Od Taškenta je oddaljena 10 km. Iz Čirčika so izpeljali široke jarke, ki preskrbujejo mesto z vodo in namakajo vrtove. Vode ne zmanjka niti ob največji vročini; priteka je toliko, da preplavljajo celo riževa polja in bombaževe nasade.

Kanalizacije seveda ne more izvršiti en sam gospodar, ampak le občina in vlada. Napravo novih kanalov, kakor tudi popravo in snaženje starih nadzoruje in oskrbuje občinski uradnik, ki ga volijo

¹ L. 1910. je prebivalo na enem kvadratnem kilometru: na Kranjskem 53, na Štajerskem 64, v celi monarhiji 75, v Nemčiji 120, v Italiji 125, na Angleškem 238, v Belgiji 255, na Norveškem 8, v celi Evropi 44 ljudi.

² L. c. 322.

³ L. c. 324.

posestniki, kar jih je udeleženi pri namakanju zemlje. Glede vode nastanejo hudi spori, ki jih razsojajo nadzorniki. Ti prepripi provročajo mnogo sovraštev in pobojev med domačini. Pravijo,¹ da je med deseterimi uboji in umori devetero takih, ki so jih provročili spori glede vode. Nadzorniki sami niso tehnično izobraženi, marveč se njih znanje opira le na tisočletno sporočilo.

Le najrevnejši gospodarji sami obdelujejo posestvo; drugi si ob setvi in žetvi najamejo dninarje. Stalnih hlapcev ni; težake najemajo vsak dan posebej in jih tudi plačujejo vsak večer. Delavci se zbirajo na trgu, nekateri samo s poljskim orodjem, drugi pa tudi z vozom in konjem, ter čakajo, da kdo pride in jih najame, prav kakor beremo v evangeljski priliki o gospodarju, ki je šel delavce najemat za vinograd. Odkar Rusi gospodarijo v Turkestanu, so se dnine jako zvišale. Ker so domačini zelo skromni glede hrane, obleke in stanovanja, si lahko mnogo prihranijo.

Manjše njive samo prekopljejo, le večje polje preorjejo. Ne gnoje skoraj nič; če zemlja opeša, nanosijo iz okolice nove puhlice. V poštev bi prišel samo konjski gnoj, ki je, kakor znano, slabši od govejega. Sarti se namreč pečajo največ s konjerejo, manj z govedorejo. Kravje odpadke posuše in porabijo kot kurivo, ker primanjkuje lesa. Človeških odpadkov pa ne izrabljajo; ko se greznica napolni, jo zasujejo; izvrstno gnojilo ne donaša nikake koristi.

Žita ne sejejo veliko. Največ nažanjejo riža, pšenice in ječmena; prosa, rži, ovsa in koruze pridelajo prav malo. Lan in konoplje goje vsled olja, ne pa vsled prediva; platnene obleke namreč ne nosijo, ampak le bombažasto, volneno in svilnato. Krompirja in zelja domačini niso poznali, dokler niso Rusi prišli v deželo. Pač pa že izdavnata sade peso, ki jo prav radi jedo; tudi čebule mnogo porabijo.

Po turkestarskih zelenicah ni travnikov, torej tudi ne sena. Kot krmo za konje, osle in govedo sejejo *lucerno* (nemško deteljo). Klaje porabijo veliko, ker rede prav mnogo konj: vozniki, civilni jezdec, kozaki, topničarji in poštna uprava. Lucerno sejejo samo vsakih deset let, kose jo pa štirikrat na leto.

10. Prihod v Taškent.

Vozili smo se med visokim drevjem in bujnimi nasadi. Delavci so postajali pri delu in radovedno zrlili na potnike, mi pa na domačine.

¹ L. c. 349.

Nekje sem ugledal opekarno. Sarti grade hiše iz ilovice; le javna poslopja in nekaj ruskih hiš so sezidali iz opeke. Dokler ni bilo Rusov, domačini sploh niso žgali opeke; ruski podjetniki pa so postavili par modernih žgalnic. Delavci so bili napol goli, čemur se ob taki vročini ni čuditi; le krog ledij so si opasali malo obleke; polti so temnosvetle kot Indi.

Taškent se razprostira po ravnini, ki se dviga 488 m nad morjem (pri zvezdarni). Vsled vzvišene lege poletna vročina ni tako neznosna, kot je v Kirgiški stepi. Na vzhodu, precej daleč od mesta, se širi gorovje, ki ga varuje pred mrzlimi vetrovi; zima v Taškentu je razmeroma mila. Stepa kroginkrog oaze je valovita. Sirdarja teče 60 km zapadno od mesta. Pokrajina med reko in Taškentom je močvirnata, odtod dokaj mrzlice v mestu. Sicer pa je zrak v taškentski zelenici nenavadno čist.

Odkod ime Taškent? Najpreprostejša razlaga je ta-le: »Taš« pomeni v turških jezikih »kamen«, »kent« pa je perzijska beseda, ki znači »mesto«; Taškent je torej — »Kamnik«. Da so Turki kot Mongoli privzeli perzijsko, indogermansko besedo »kent«, naj nas ne moti; gotovo jim je bila dobro znana; saj imamo v Srednji Aziji mnogo drugih mest, katerih ime se končuje na »kand« in »kent«: Kokand, Samarkand, Jarkand, Čimkent, Biskent, Hodžikent, Pendžikent. Kand in kent pomeni isto; »kand« se rabi, če stoje v prednjem delu besede samoglasniki a, o, u, drugače pa »kent«. Pravilno bi morali torej pisati: Taškand, in domačini v resnici tako govore. Ko so pa ruski častniki osvajali Turkestan, so krstili mesto »Taškent« in to pisavo so višji krogi pozneje zakonito potrdili. — Kakor večina turko-tatarskih krajevnih zaznamovanj, se »Tašként« naglašča na zadnjem zlogu.¹

¹ Učenjaki se pa s to preprosto razlago niso zadovoljili. Saj Taškent ni sezidan iz kamenja, temveč iz ilovice, in tudi daleč naokrog ni nikakršnega kamenja; vso okolico pokriva debela plast puhlice. Naj-li Taškent pomeni »kamenito mesto« vsled tega, ker ne v mestu ne v okolici ni naravnega kamenja? (Podobno latinskemu: *lucus a non lucendo, canis a non canendo*, t. j. gozd se imenuje *lucus*, ker ne sveti, psu se pravi *canis*, ker ne poje.) Modrujejo takole: Mesto se je nekda nazivalo »Šaškent«; tako ga imenujejo arabski pisatelji, in to je tudi pristna indogermanska beseda. »Šaš« namreč v sanskritu pomeni »šest« in Šaškent je isto kar grški Heksapolis. Najbrž je bil Taškent v starih časih v tesni zvezi s petero drugimi mesti; kot glavni kraj »šesteromestja« so ga imenovali »Šaškent«. Ko so se pa turški rodovi priselili v te kraje, niso razumeli besede »šaš« in so jo potvorili v »taš«, da je mesto dobilo ime, ki so ga razumeli tudi novi naseljenci. Na podoben način so potvorili starodavno ime Baktra v Balh (= glavno mesto), Čašmkent (= mesto studentev) v Čimkent (= Travniki) itd. (Schwarz, »Turkestan«, str. 150.)

Obstali smo na kolodvoru; vse je hitelo iz kupejev. Temnopoltni nosilščki so se gnetli krog vlaka in odnašali velikanske zveznje ruskih in sartovskih potnikov. Poslovil sem se od tovariša, s katerim sem v tesni celici prenašal vročino dveh dolgih dni, udomačenega priseljenca, ki mi je povedal marsikaj, česar ne bi našel po knjigah. Tudi meni je bradat orientalec izpulil prtljago iz rok in me spremil do kočij. Nehote sem se ozrl na kolodvorsko uro z dvojnatinimi kazalci; črna sta naznanjala četrto popoldansko uro (petrograjski čas), rdeča pa poldnevno večerno (krajevni čas). Kolodvor je veliko, novo, prav čedno poslopje. Pred vhomom je stopnišče za pešce, ob straneh pa dovozna cesta za vozove. Na stopnicah so nas obsuli postrežčki. Nekdo mi je vsilil listek hotela Kasim, sédel sem v pripravljeno kočijo in se odpeljal v mesto.

Taškentski kolodvor stoji v skrajnem vzhodnem predmestju. Odtod vodi v mesto dolga in silno široka cesta; takim ulicam pravijo »prospékt«. Če so Rusi že v Evropi mesta zgradili kolikor mogoče na široko, so to navado v Aziji še podvojili. Ceste, razsežne kot dunajski Ring, so v ruskem mestnem oddelku običajne.

Taškent je po obsegu tako velik kot Pariz, dasi nima niti desetine njegovega prebivalstva. Kakor vsako večje turkestansko mesto, sestoji tudi Taškent iz dveh strogo ločenih delov: domačega in ruskega. Sartovski oddelek ima sicer ozke ulice, toda vse hiše so pritlične in za njimi se širijo vrtovi. Oddelek priseljencev pa je zidan po ruski navadi: ulice so silno široke, vsaka hiša ima vrt, poslopja sama so večinoma pritlična; mnogo je tudi trgov in parkov.

Po isti cesti je hitela »konjka« (konjski tramvaj), ki jo je pa v novejšem času gotovo izpodrinila elektrika; ob straneh prospekta so namreč že svojčas stali visoki železni stebri, na katerih so visele električne obločnice.

Zanimali so me nepregledni drevoredi kraj ceste. Sestavljajo jih zelo visoki topoli, platané, bresti, akacije in vrbe. Policija je zapovedala, da morajo poleg vsake ceste zasaditi vsaj štiri vrste dreves, dve na levi in dve na desni strani, tako da je ruski mestni oddelek bolj podoben velikanskemu parku nego mestu. Hiše se razgube med bujnim zelenjem drevoredov in vrtov. Onstran ceste so široke pešpoti, malo vzvišene in tlakane s kvadrato žgano opeko. Senčnat je tak trotoar, ker ga ograja drevored na desni in levi. Med cesto in pešpotjo, dostikrat tudi med pešpotjo in hišami so jarki, napolnjeni z vodo. Ti jarki kot gosta mreža

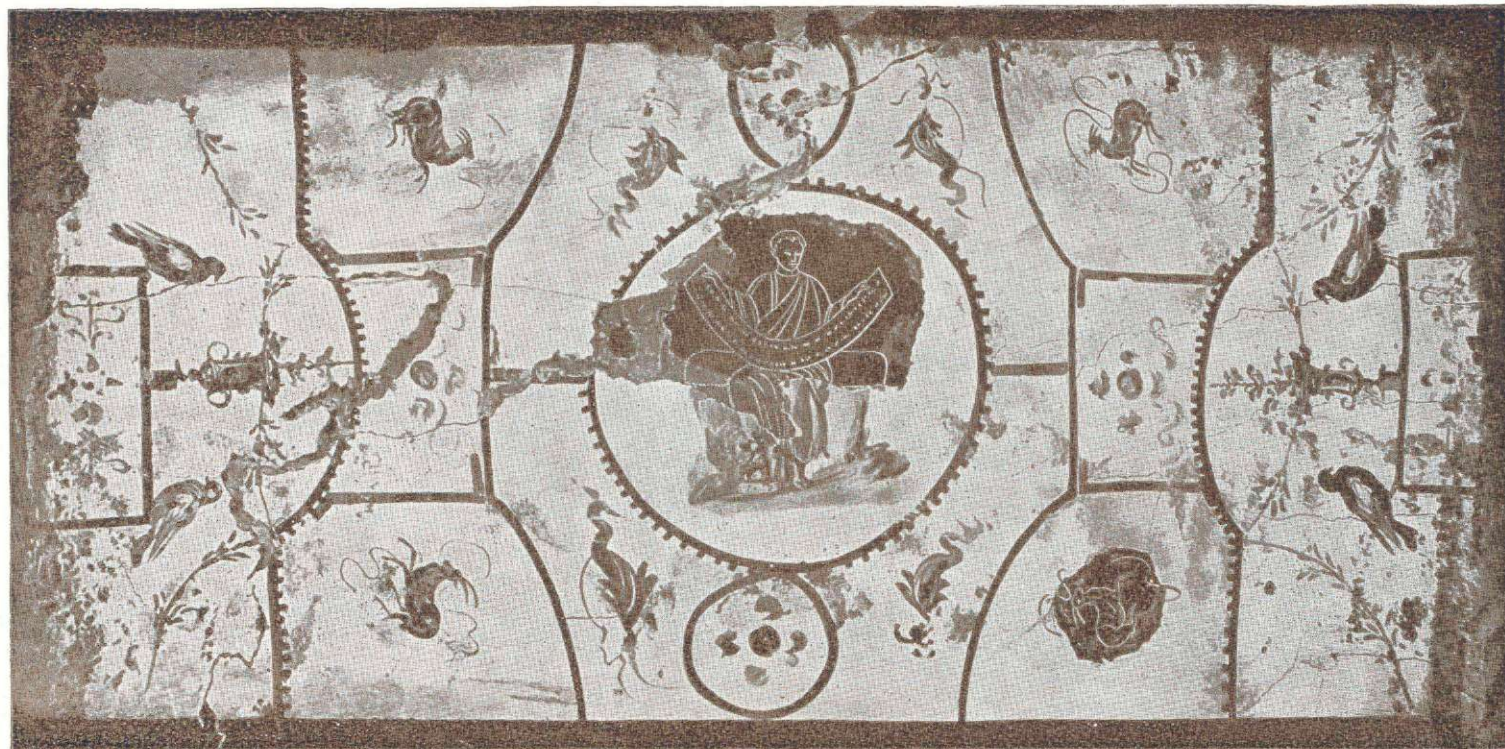
preprezajo oba mestna oddelka in so potrebni, da uspevajo drevoredi. Imajo pa še drug namen: za časa hude vročine po večkrat na dan polivajo ceste in trotoare, da izhlapevajoča voda vsaj nekoliko shladi ozračje. Ceste ruskega mestnega oddelka se ne vijejo kot v sartovskem, temveč so ravne, se križajo pravokotno in so »makadamizirane« (na poseben način tlakane).

Čakal in čakal sem, kdaj me voznik pripelje v mesto, v ulice brez drevja, koder stoje hiše nepretrgano druga poleg druge, kjer se bleste trgovine s sijajnimi izložbami, koder na vsakem poslopu zagledamo table z napisi zdravnikov, zagovornikov, raznih zavodov, obrtnikov in gostilničarjev. Menil sem, da sem še zunaj mesta med vrtovi, ko drevoredov ni bilo konec. Hiše, ki so stale med drevjem, sem smatral za »dače« (letovišča) bogatih meščanov. Le to se mi je zdelo čudno, da stoji kolodvor tako silno daleč zunaj mesta. Ponosno sem se nagnil na blazine dvovprežne kočije, da v glavnem mestu ruske Srednje Azije pokažem, kako Evropejec tudi v prevzetnosti nadkriljuje mimoidoče neolikane Azijce. Kar se kočija ustavi, hotelski »švicár« skoči na cesto in pograbi moje stvari.

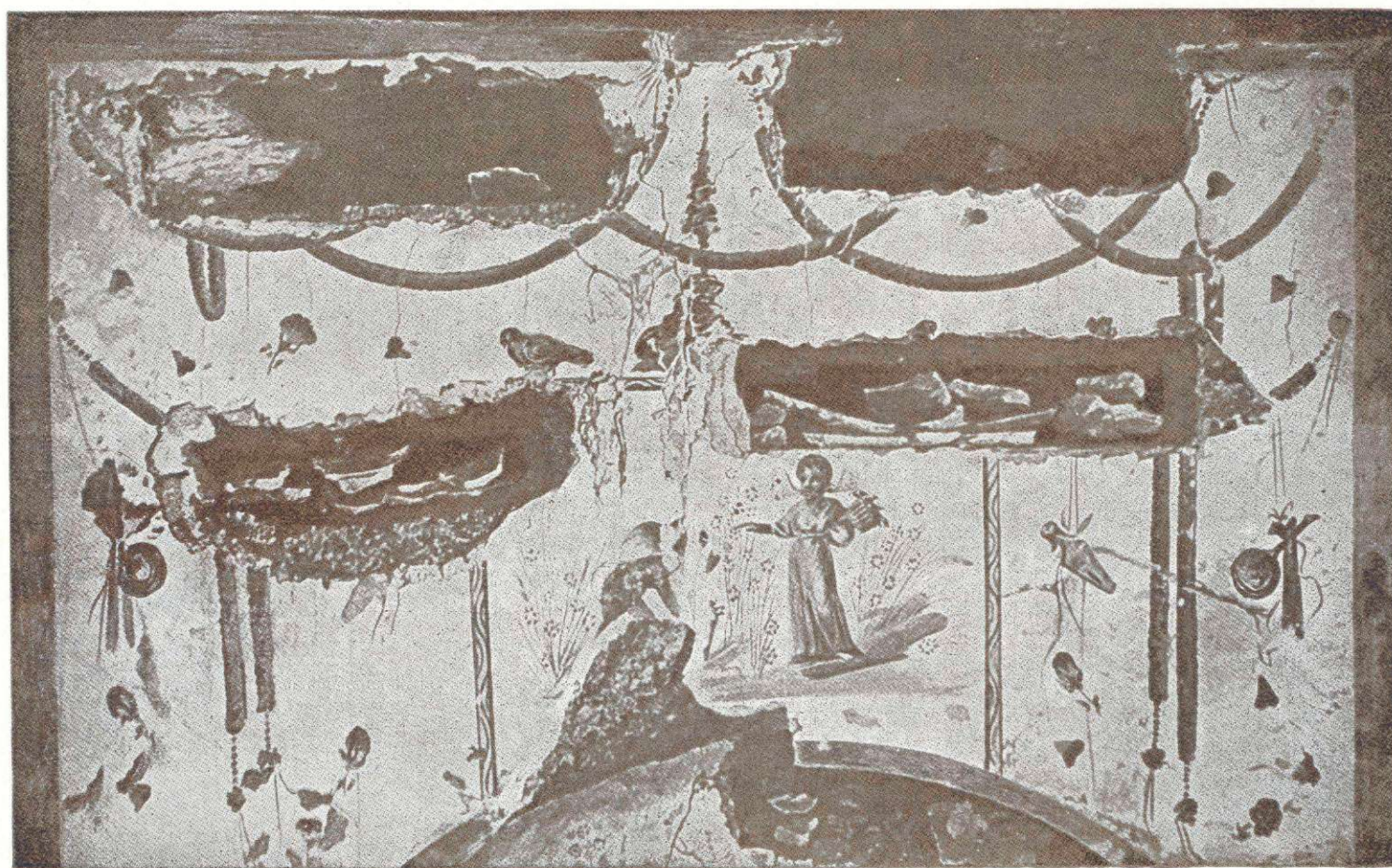
Odkazali so mi prostorno sobo v pritličju. Oprava se mi je zdela prav čedna; v zelenici sredi puščave bi ne pričakoval tolike udobnosti.

Stopil sem še v »mesto«. Daleč si nisem upal, da bi se ne zgubil. Dasi je Taškent največje mesto ruskega Turkestana, dasi se ponaša z imenitnimi stavbami, velikim prometom in krasnimi parki, zgodovinskih in umetniških zanimivosti pa nima. Zato ga tiskani »vodniki« omalovažujejo; Baedeker nima niti tlorisa, o mestu samem pa je napisal le pol strani. Rusi še niso izdali »putevoditelja« po Turkestanu. Sicer se pa ruski »vodniki« ne morejo kosati z Baedekerjem, ki je v turistični stroki doslej na višku. Korakal sem za tramvajem, ogledal si tuintam še kako stransko ulico, pomudil se v večjem parku, končno pa sem dospel do zastarelega zidovja, koder pod širokim obokom vodi pot v sartovski oddelek. Zmračilo se je že, ko sem se vračal.

Po ceni sem sklepal, da smatrajo stanovanja v pritličju, z razgledom na ulico, za odličnejša. V tem slučaju pa bi mi bila soba na dvorišče ali soba v prvem in edinem nadstropju bolj prijala. Zakesneli meščani so namreč hitevali po trdem trotoaru prav mimo okna in se glasno prepirali, tramvaj je ropotal, konji zvončkali, sprevodniki piskali; v hotelu samem se še pozno v noč niso umirili, na gostilniškem vrtu je igrala vojaška godba. Rusi po mestih kesno hodijo spat in kesno vstajajo. V sobi sami pa

Kristus. Delfini, gazele, golobi.
V cemet. Pretekstata, začetek III. stoletja.

Priloga D. in Sv. št. 24.

Amor in Psiha.
V Domitili, začetek III. stoletja. Po Wilpert,
Mal. d. Kat. Roms.

je bilo zatohlo in vroče, da nisem mogel zaspati; moral sem odpreti okni, da je postalo hladneje. Zdelo bi se komu smešno, da omenjam tako malenkost. Zadeva sama pa ni bila smešna. V Taškentu ne žive sami poštenjaki; v velikih mestih je mnogo ljudi, ki ožive šele na večer. Opravo in prtljago si je vsakdo lahko ogledal skozi okno; lastno osebo sem radovednežem prikril s špansko steno. Ko bi se bilo komu zljubilo skočiti v sobo, olajšati mi kovčeg in denarnico, morebiti celo presnavljati anatomijo mojega života, bi bil to storil brez po-

sebnih zaprek. Meni vsaj se je zdelo večje junaštvo, v tako »divjem« kraju spati ob odprtih oknih, nego potovati po srednjeazijskih gubernijah, ki so vsled carskega ukaza vsem tujcem strogo prepovedane. Ko sem drugo jutro natančneje preiskoval sobo in ležišče, sem se ne samo prepričal, da mi ničesar ne manjka, marveč začutil in zagledal sem, da imam še nekaj preveč: par šesteronogih živali bakrene barve. Kdo bi se v vročem Turkestanu zgražal nad takim odkritjem, ko se istih živalic ne sramujejo niti gosposke družine evropskih cesarskih mest...

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

V. Gospod stotnik.

Dokaj časa je že, da so zadobile moje sanje in pač sanje vsakega človeka čisto novo, prav posebno lice. Nič več niso puste blodnje, bežne megle, ki se brez smisla in vzroka prelivajo druga v drugo ter nazadnje razpuhté v nič. Niso več tiste sanje, ki jih človek zjutraj strmeč ugleda z zaspanimi očmi ter napol smehljaje, napol jezen zamahne z roko: »Vrag vas vzemi, odkoder vas je dal!« — in ki nato smešnogrozne odkobalijo v brezdno, kakor se ob rani zarji škratje poskrijejo v gozd.

Sanje, ki jih sanjam zdaj jaz in ki jih sanjaš ti, so senca prave resnice; pač so oblike strahotno povečane, nadvse čudno pokvečene in skrivenčene, toda resnica le ostane, spoznaš jo koj in srce ti je žalostno. —

Hladno jesensko jutro je bilo, megle so se vlačile po dolini in se plazile ob strmih rebrih gorâ, na vrhovih se je v žarkih zgodnje zarje belil prvi sneg, ki je bil zapadel ponoči. Nebo je bilo jasno; še se je spominjalo na polnočni sneg in na mrzle jutranje zvezde, ali že je čakalo solnca.

Gledal sem skozi okno; to okno še nikoli ni bilo umito, zato sem gledal kakor skozi pajčolan, razločil pa sem natanko vse, kar se je godilo pred menoj; tudi glasovi so bili v čistem jutranjem zraku tako jasni, da sem slišal in razumel vsako besedo. Dvorišče je bilo za ped navisoko posuto s črnikaštim prahom, ki se je bil čez noč spremenil v mastno blato; s prav takim prahom so bile pokrite tudi nizke strehe barak in uvelo listje oreha, ki je stal samotni sredi dvorišča; pod tem orehom je držal vojak na uzdi osedlanega konja, ki je pohrskaval in vztrepetaval od hlada in nemira.

V dolgi, ravni vrsti je stala kompanija, napravljena, da se še tisto uro napoti na bojišče. Stali so tam kakor od kamna, nobeno oko ni trenilo; sloka telesa so bila narahlo upognjena pod bremenom težkih nahrbtnikov. Nikoli poprej nisem videl na enem samem tesnem kraju toliko mlade lepote. Vsi obrazi so bili še zelo mladostni, skoraj otroški, in vsi so bili sveži, kakor v rosi in zarji umiti; tudi v očeh je bila svetla rosa, gledale so kakor iz daljnih krajev, iz lepih sanj; vse pa so bile nepremično uprte v gospoda stotnika, ki je s počasnim, malobrižnim korakom stopal pred nemo vrsto gori in doli.

Stotnik je bil sila visokega života, za glavo je bil višji od kompanije; ogrnjen je bil v ohlapen črn plašč, izpod tega je gledalo dvoje zelo dolgih in tenkih nog; v roki, ki je bila še v rokavici koščena in krempljasta, je držal palico, na katero se je gredoč opiral. V obraz mu nisem videl, ker je bil ves čas obrnjen proti vrsti. Korak za njim je stopal mlad praporščak, ki se je časih plaho ozrl, kakor se morda ozre človek, ki bi rad pobegnil, pa občuti, da je priklenjen brez usmiljenja.

Še enkrat je gospod stotnik začel od kraja svoje ogledovanje. Postal je pred prvo številko v vrsti, pred visokim, vitkim fantom, ki je strmelnj s črnimi, zamolklimi očmi. Stotnik je stopil tik predenj:

»Kako ti je ime?«

Fant je povedal svoje ime in tedaj mi je presunilo dušo: saj te poznam, ti lepi, mladi fant! Ti zamišljeni, s polnim srcem v veliko prihodnost strmeči! Mož med tovariši, poslušen otrok med modrimi starci! Živa veja na drevesu; če bi jo odžagali, bi bilo ranjeno drevo samo!

Stotnik je vprašal nadalje:

»Ali imaš očeta doma?«
»Nimam ga več!«
»Pa koliko bratov in sestrá?«
»Nimam jih!«
»Ali ti vsaj mati še živi?«
»Mater še imam!«

In luč se je užgala v zamolklih očeh.

Tedaj je stotnik vzdignil palico, dotaknil se z okovanim koncem fantovih prsi ter pomignil praporščaku, ki je stal za njim. Ta je potegnil izza rokava zapisnik ter je s tresočo roko zapisal fantovo ime. In fant je prebledel.

Stotnik je šel mimo drugega in se ni ozrl nanj; stopil je do tretjega in si ga ogledal natanko. Ta je bil pač vesel, zgovoren in glasen mladič, slovit pevec in ljubljeneček. Imel je zdrav, okrogel obraz, ob drobnih ušesih se je vilo par svetlo-pšeničnih kodrov, sinje oči so na glas prepevale, temnordeče ustnice so se krožile v prijetnem smehljaju.

»Ali imaš nevesto doma?« je vprašal stotnik.

»Imam jo, gospod stotnik!«

Še glasneje so prepevale sinje oči, v svetlo daljavo je segla pesem.

Stotnik je vzdignil palico, praporščak je pisal. In pesem je ugasnila v sinjih očeh.

Tako je stopal stotnik počasi dalje ob dolgi vrsti; pregledoval je, izpraševal in izbiral. Časih je izpustil po dva in tri, nekaterega niti pogledal ni, časih pa jih je zaznamoval kar po pet in šest zapovrstjo. In zdelo se mi je, da nalašč in preudarno izbira najmočnejše in najlepše.

Prišel je do kraja, poslednjikrat je vzdignil palico, nato se je okrenil. Takrat sem videl njegov obraz in srce mi je utihnilo. Ta obraz je bil brez kože in mesa, namesto oči je bilo izkopanih v lobanjo dvoje globokih jam, dolgi, ostri zobje so se režali nad golo, silno čeljustjo. Stotniku je bilo ime Smrt.

»Naprej... marš!«

Kompanija se je sunkoma zaokrenila ter se napotila s čvrstimi koraki v meglo nizdol. Pred njo je jezdil gospod stotnik; visoko iznad megle se je dvigal njegov črni plašč. —

VI. Kadet Milavec.

Zaželi si človek v tej utrujenosti, zaželi bolesterneje vsak dan in vsako uro, da bi se spustil velik zastor od nebes do zemlje ter zakril na vekomaj vse, kar se v strašnem, črnem loku vali in vije pred njegovimi razbolelimi očmi. Izginilo bi čisto brez sledu, kakor izginejo zjutraj divje sanje; bolnik

se vzdrami, ugleda svetlo solnce in se nasmehne: »Saj ni bilo nič! Pomlad je zunaj, veselje in življenje, jaz pa sem mislil, da sem bolan!«

Spústi se na zemljo, blagoslovljeni zástor! — Pomlad je zunaj, lepa, kakor da je prva. Nedeljsko jutro je, sveže, polno luči — lica kmetiškega otroka. Srce je mirno, oko bistro: vse, kar je, kamor sežeta misel in spomin, je brez madeža in brez zlega. Prostrano polje zelení; tam bo nekoč šumelo žito, bo rodilo obilen sad. Daleč na pobočjih in vrhovih sinjih gora, pod bleščečim, srebrnim obzorjem pojo gozdovi; zamolkla, tiho trepetajoča je njih pesem, pesem starca godca, ki je sam videl kralja Matjaža in ne mara umreti, dokler ga ne ugleda v gloriiji vstajenja. Po stezah med njivami, na ravni cesti med travniki so vzkliči pisani cvetovi, beli, rdeči, modri, zeleni, vsi migljajoči v solncu; vzkliči so in shodili so koj, družijo se prijazno in kmalu se giblje in vije tam cvetoča procesija, kajti steze, poti, kolovozi in ceste se zlivajo v klanec, ki vodi pobožno in strmo do cerkve na hribu. Zvonovi ugledajo to procesijo in zavriskajo, nji sami, poljem, gozdovom, luči in nebesom za nedeljski pozdrav. In iz pesmi gozda in njiv, neba in zvonov, iz prazniških obrazov otrok, žensk, mladeničev in starcev sije in poje tisto edino, kar je božjega na zemlji: ljubezen in mir...

Da bi se spustilo to blagoslovljeno zagrinjalo, vsaj za uro, vsaj za hip! Toda če bi bilo od samega jekla, močnega, za klaftro debelega — od zadaj bi udarilo kladivo in to jekleno zagrinjalo bi se zrušilo kakor zid od pepela. Tam zadaj je grozota; in grozota hoče, da jo vidiš, drži te s kremplji za roko in za pas, da ji ne uideš; okreni se kamorkoli, zastrmela ti bo bleda in nema v obraz; ozri se kamorkoli, če proti samim nebesom, ona je vsepovsod, edina je; nema je, ali vse, kar slišiš, je njen glas, tudi tisti glas, ki krikne ponevedoma iz tvojih ust. V vsakem utripu svojega srca, v vsakem dihu svojih misli, celo v sanjah si njen suženj...

Tudi jaz sem si zaželel marsikatero uro, da bi zatisnil oči za dolgo spanje brez sanj; in iztaknil bi si jih brez strahu in bolečine, če bi zares ne videl ničesar, ničesar več; ali vem, da bi že v tistem trenutku ugledal grozoto s tisočerimi očmi, potisočerja. In komaj poskusiš, da bi se veselo zasmel, kakor v onih zdavnih časih, ti smeh še neporojen oledení na licih... Padel je kadet Milavec. Kdo je bil ta kadet Milavec? Ah, kaj do imena! Saj ne vem, če je imel mater, ki je obnemela od nezaslišane bolesti, če je imel brata, ki je utajil solze, da mu ostanejo za zmerom razbeljene na srcu. Ali to vem, da mi je zdaj, ko ga ne vidim več,

njegov rosnomladi, mirno smehljajoči se obraz kakor postoterjen, znamenje vseh nešteti in neimenovanih, ki so bili mladi in jih ni več. In nekaj temnega, težkega ti stisne srce, obremení dušo: glej, oni padajo in ti, stavec, si obsojen, da jim tešiš križ na grob! Mladost, lepota, dobrotnost, moč, razum — lesen križ na grobu, tam kje na pustem hribu, ali na daljni poljani, ki jo je z železnim plugom razorala smrt. Vidiš, da se je to moglo zgoditi, ker se je res zgodilo; in vendar ti je nerazumljivo. Ne začudil bi se prav nič, ko bi stopil nenadoma predte kadet Milavec v vsej svoji mladi lepoti ter bi ti smehljaje ponudil roko; pozdravil bi ga veselo in bi vzkliknil: »Saj sem vedel, da ni mogoče!« In le je bilo mogoče in le je res. Do tál je posekan hrastov gozd; kar je ostalo, toži in trepeče in se vije plaho v jesenskem vetru...

Ko sem bil še otrok in ministrant, mi je bilo čudno tesno pri srcu, kadar je cerkovnik po véliki maši ugašal sveče, posebno po božični maši polnočnici. Prej je bila farna cerkev vse do stropa žarko razsvetljena, podobe svetnikov so se lesketale z oltarjev kakor pozlačene, ves poln luči je bil

zrak, dišeč po kadilu in prazniku in molitvah. Ugasnila je prva sveča, v svetlobo je segel prvi ozki trak noči in tesnobe; ugasnila je druga, tretja sveča... tiho so se valili v praznoto črni valovi, skozi okna, s kora, iz zakristije, izza stebrov in oltarjev se je plazila noč; pesem in molitev je utihnila, brez glasu je umiralo življenje, smrt je s koščenim prstom trkala na plaho srce. Še zadnja sveča... Nič se ne boj, otrok! Pred vélikim oltarjem gori večna luč, z mirnim plamenom, ki ne ugasne nikoli, znamenje večnega življenja...

Nič se ne boj! Verno prilivaj večni luči, ki je v tvojem srcu; v njenem mirnem, zvestem plamenu, v tvoji ljubezni in tvojem zaupanju bodo živeli vsi, ki so bili mladi, lepi in blagi! Kadet Milavec ni umrl; niti en sam smehljaj njegovih ustnic, niti ne en sam vesel pogled njegovih oči ni umrl! Zgodilo se bo, da bodo v onih, ki jih še ni, vstali vsi oni, ki so bili, povrnili se mlajši, lepši in močnejši! Spet bodo prižgane sveče in čez hribe in doline bodo peli zvonovi, klicali k véliki maši. Kdor že si, zaupaj v zarjo tistega dné in prilivaj večni luči, ki je v tvojem srcu!...

Gregorčičeva pisma Gruntarju.

Izidor Cankar.

Uvod naslednjega pisma govori o lokalnopolitičnih zadevah; pisano je koncem leta 1886. ali začetkom leta 1887.

63.

Dragi Nace!

Jaz sem zgradil hišo, ki je sicer pokrita, a ne še prav vse dodelana. Vspomladi pojdem bivat v njo. In tedaj pa pustim tudi službo. Vem, da mi bo težko izhajati, a raje bom glodal suhe skorje, nego služil v takih razmerah. Napadi v »Slov.« na me kot duhovnika zagrenili so mi življenje in pobrali vse veselje do delovanja na duhovniškem polju. Kmetoval bom in če mi pride kdaj kaka ideja jo vrgel na papir. Tako naj sklenem svoje dni. Težko mi bo izhajati pravim, sosebnno ker sem naredil nad 2000 dolgá, — in penzije ne vem če dobim kaj, — a ko bi pa nikakor ne mogel živeti, — se pa zgubim kam po sveti, saj se bo že našel kdo, da me vsprejme v službo; tu pa služil ne bom!

Srčen pozdrav!

Tvoj S. Gr.

8. februarja leta 1887. je spisal Gregorčič na ministra Gautscha prošnjo za penzijo, deloma v verzih, deloma v prozi; ta prošnja se je ohranila in je bila objavljena v podlistku »Laibacher Zeitung« 1916, št. 104. V njej označuje svoje delo s

temi besedami: »Die Richtung meines poetischen Wirkens ist die idealistische und die Tendenz die: den Leser für alles Hohe, Schöne, Wahre und Gute zu begeistern, in ihm die Liebe zum engeren und weiteren Vaterlande, sowie zum Throne, zu schützen und zu nähren, und allgemeine, thätige Menschenliebe, besonders Liebe zu den Unglücklichen, zu entfachen. Dieses Ziel hoffe ich auch vielfach erreicht zu haben.« V prošnji obljublja, da bo pokojnino porabil v »intenzivno literarno delo« in da bo izdal 2. zvezek »Poezij«: »Doch liegen in unseren belletristischen Zeitschriften noch viele Gedichte verstreut und würde ich gleich an die Redaction des II. Bandes gehen, falls Ew. Excellenz meinem Gesuche willfahren.«

V pismu št. 64., pisanem Gruntarju kmalu potem, ko je prošnjo poslal, pravi ravno narobe: »Da bi izdal II. zvezek ne morem se odločiti.« In vendar je nekaj mesecev pozneje (prim. št. 66.) sklenil z Gorupom pogodbo za izdajo II. zvezka.

64.

Dragi Nace!

Dopošiljam Ti s tem nek moj dolžni list. Prosim Te, legalizuj mi ga, da bo posojevalka zavarov-

vana za slučaj moje smrti. Obračam se do Tebe, ker ne maram po Goriških pisarnah kazati svojega ubožtva. Za kolek priložil sem tri gold.

Te dni poslal sem ministru Gautschu prošnjo za malo penzijo. Naprosil sem 4 slov. poslance, naj bi jo podpirali; mej tem obrnil sem se tudi do dr. Frjančiča, — upam da mi ne odreče.

Ko bo nekoliko topleje, izdelam novo hišo za silo, potem pojdem v njo. Tedaj pa stopim tudi iz službe, naj bo kaj pokojnine ali ne.

Da bi izdal II. zvezek ne morem se odločiti. Imam preveč razdražene živce, ne mogel bi prenašati napadov. Kako pa Ti? Ali misliš kaj na Gorico? Ako je mesto res prosto, bilo bi pa vendar le dobro za Te in za Slovence. Dela in dohodka bi bilo obilno. Zagotovil bi sebi in družini prej eksistenco in bi v slučajih, da bi se dela naveličal ložej prej počival na starejša leta.

Še eno. Hiša Della-Bonava je na prodaj, morda pojde na dražbo. Ako bi prišel v Gorico, — morda bi bilo prav, da bi jo kupil Ti. Glavni upnik je Schaffenhauer, on bi čakal na kapital, samo, da dobiva obresti. Počasi bi jo izplačal. Hiša v mestu nese. To mi je naročil krčmar pri »belem zajcu«, naj Ti naznanim.

Roke se mi tresejo od mraza, ne morem naprej. Srčen pozdrav Tebi in soprogi

Tvoj S. Gr.

65.

Dragi Nace!

Obljuba dela dolgove! Že dvakrat si mi obljubil natančneje pismo, a še ga ni. Kaj je temu krivo? Ali si res še bolan, ali...? Ako je prvo, naznani mi vsaj po listnici.

Jaz sem službo v škofiji popolnoma odpovedal. Zgubil sem vse veselje. Povsód sitnosti, od vseh strani preklje pod nože, — podpore od nikoder, — naveličal sem se, naj si iščejo družega. Vrh tega bi moral Gradiškovcem ali zastonj služiti, ali jih rubiti — ni enega ne družega ne maram. »Možje« naši namreč so mi vpričo prvaškega župnika odločno izrekli, da brez rubljenja ne morejo iztirjati. Takim ljudem pa ne služim; raje stradam! Obdeloval bom »hrib« če me bo veselilo, kaj pisal, — tako naj mi dnevi tekó. Prišel sem tudi jaz »v prvotnost nazaj«, — kar mi je bilo namenjeno mlademu, doletelo me je starca, postal sem kmet in pastir.

Srčen pozdrav!

Tvoj S. Gr.

Z zidavo hiše se je Gregorčič nanovo zadolžil; tu mu je priskočil na pomoč Ivan Hribar, ki je izposloval, da je prevzel založništvo II. zvezka »Poezij« Gorup in mu izplačal izredno visok honorar (6000 K). Pismo št. 66. vabi Gruntarja, naj se pridruži pesniku in Hribarju na poti v Trst h Gorupu, in je pisano malo pred 21. junijem leta 1887.

Tega leta je Gruntar zopet poskusil spraviti Gregorčiča na Kranjsko, in sicer h knezu Windischgraetzu; zato pravi pesnik: »Zmenimo se tudi o Planini.« Vendar poznejše pismo župniku Podboju

(št. 68.) dokazuje, da se za to službo ni mogel odločiti.

66.

Dragi Nace!

Moj dolg bo zdaj — plačan. Pesmi prevzame Gorup. V torek 21. t. m. pojdem v Trst k njemu; pripelje se tudi Hribar, ki mi je to stvar nenavadno srečno uravnal. Prosim Te, ako le moreš, pridi še Ti v torek tje, da se skupaj veselimo! Pridi gotovo! Zmenimo se tudi o Planini. —

Srčen pozdrav Tebi in ljubeznivi Tvoji gospé —
Bog Tvoj S. Gr.

67.

Dragi Nace!

Še enkrat prav lepa hvala za prijazni vsprejem pod Tvojo streho!

Domov sem prišel srečno včera. Zdaj bom pa spet nekoliko časa samotaril in morda vmes tudi kaj delal.

Črešenj sem prodal precej obilo, kakih 10 kvintalov (meterzentner); nisem se nadejal toliko. Vse so potrgali le moji domači kljub slabega vremena.

Trta kaže prav dobro, lepo jo je videti, prav vesel sem je. Ako jo Bog občuva, bo vesela tergatev.

Za Hmelaka sem že dobil denar, ni Ti torej treba skrbeti. Zdaj Gradiški občinski zastopniki berejo mojo plačo in nadejam se, da s tem poravnam novi dolg.

Novi vikar je že na Gradišči. Jaz sem pa vesel, da sem se zdaj docela otresel te službe.

S Tonkljem sem spet govóril, rekel mi znova, da je minister obljubil. A povprašal me je tudi, kako sem zapisan v škofiji, češ da najbrže se bo minister obrnil do nje s prašanjem. Rekel sem mu, da menda prijateljev tako nimam, ker so vsi protivniki mojih poezij; — a da bi škof zarad tega hotel mi snesti penzijo, vendar ne verujem, ker je dobra duša.

Za Gorico je imenovan notar Kavčič.

Srčen pozdrav Tebi in gospe in drugim prijateljem logaškim.

Tvoj S. Gr.

Gradišče 6/6 87.

68.

27./6. 87.

Velečastiti gospod župnik!

Hvala Vam iskrena za Vašo skrb in za Vaš trud. Vendar so se moje razmere tako obrnile, da ne morem od doma. Lani sem si postavil hišico, ki pa še ni izdelana. Zdaj dobim denara toliko, da si stanovanje izdelam in olepšam. Drugemu nadzorstva ne morem in ne maram izročiti, ker bi najbrže ne delal po mojih mislih. Tudi sem poleg tega prevzel tako literarno delo, da moram imeti svojo knjižnico pri rokah. Moram si toraj odreči čast služiti svetli knežji rodovini in veselje: uživati lepo naravo in gosti hlad v Planini. Prepričan sem, da svetla knežja družina ne pride zarad tega v nikake zadrege: ima gotovo mašbralcev na izber.

Z najodličnejšim spoštovanjem

Vaš S. Gregorčič.

P. S. Prosim sporočite to blagovoljno svitli knežinji.

S. Gr.

Dragi Nace!

Pošiljam Ti par grozdkov, pokušnje letošnje trgatve, tako pozno zato, ker koška nisem imel, tvoji gospe in g. Ravnikarjevi obljubljeni pikolit o drugi priliki; danes sem pozabil vzkazati, naj ga dene v košek.

S trgatvijo sem zadovoljen, čeprav ni tako obilna, kot je kazalo spomladi. Pridelal sem nad 40 kvinčev prav dobre kapljice in sem tudi že dobil kupca; pijača pojde na Gorenjsko.

Zadnji čas sem pridno urejal II. zvezek in danes je že stvar prepisana; a iz rok je še ne dam, ker mordà še kaj popravim. A tega nikakor ne prijavi v časnikih! —

Za trgatev Vaju ni bilo k meni. Saj pa tudi ni bilo pri meni nič v redu. Delal sem pri hiši do dné trgatve in vse je dišalo po presni malti. Stvar še zdaj ni končana.

Penzije ni še in je menda ne bo. No bomo živeli pa o svojih žuljih!

Ti nič ne pišeš! Kako je to? Vedno objubiš v kratkem dolgo pismo, a tega neče biti nikoli. Naznani mi vsaj, kako je Tvoje zdravje.

Ako si mi naročil tisti dve srnji koži, prosim Te deni ju v ta košek pa pošlji mi ju. Poračunava o priliki.

Srčen pozdrav Tebi in góspé

Tvoj S. Gr.

V adventu leta 1887. so škofje metropolije goriške po posvetovanju v Gorici izdali skupen pastirski list kot protest in svarilo pred nekaterimi težnjami, ki so se pojavljale v naprednem časopisu. »Nekateri v imenovani (goriški cerkveni) pokrajini izhajajoči dnevnik in časopisi, bodisi politične ali leposlovne vsebine, prinašajo od časa do časa članke, iz katerih veje nekatolišk, časni in večni sreči našega ljudstva poguben duh.« Tako je n. pr. »Slov. Narod« imenoval Leona XIII. »izvrg človeštva«. — Pastirski list obsoja agitacijo za slovansko bogoslužje in prestop k pravoslavju ter dokazuje, da ima edino cerkev pravico določati obredni jezik. — Po strani omenjajo škofje tudi leposlovje: »Ali ne uničuje narodu upa in nade, kdor, kakor se godi v nekaterih leposlovnih listih, kuži mladino z opolzlostmi v zapeljivo lepi besedi?« — Slednjič obsojajo še nekatere državno-politične tendence — vsled česar jim Gregorčič v sledečem pismu očita denunciantstvo — in duhovnikom pod cerkvenimi kaznimi prepovedujejo, da bi označene časopise naročali, brali ali kakorkoli podpirali.

Omahljivi ljudje se v tem trdem času ločevanja duhov niso znali prav orientirati in Gregorčič je napisal Gruntarju pismo št. 70., zlasti ker je v svoji rahločutnosti menil, da se zagrožene cerkvene kazni nanašajo v prvi vrsti nanj (prim. št. 73.). Tako

malo je poznal čas in sodobnike, da v pismu št. 72. očita Missiji — hinavstvo ali kratkovidnost!

Motil se je tudi, ko je prerokoval, da se bodo, ko izide II. zvezek, »zagnali v me, kakor so se že«. Mahnič se je odkritosrčno trudil — sedaj že v »Rimskem Katoliku« — da je pisal »sine ira et studio«. Pesniku se mnogo in globoko klanja, čeprav meni, da v novem zvezku »ne kaže več tolike živosti in originalne duhovitosti, kaker v prvem. In vendar je duševno obzorje v obče jasnejše, više, ker resničniše, to pa edino za to, ker je bolj krščansko, nego v prvem zvezku«. Še vedno pa se spotika nad tem, da duhovnik opeva ljubezen, ter nad političnimi in narodnostnimi pesmimi; o tem naj se piše v prozi — je rekel zelo modro. — V bistvu je tudi ta kritika negativna, pa bila je ugodnejša od »Zvonove«, ki je knjigo samo oznanil in ne ocenil.

70.

Dragi Nace!

Iskrena hvala za poslana krasna in ukusna darila. Vsprejem jih z veseljem, ker so sama na sebi lepe vrednosti, a še bolj za to, ker vem da prihajajo iz prijateljskih rok.

Tudi jaz Vama voščim za novo leto vse dobro od Boga, zlasti zdravje, mir in ljubezen med saboj.

Drugi zvezek so začeli tiskati. Oblika bo skoro taka kot jo je dal Bamberg prvemu zvezku. O vsebini sam ne smem soditi. Le to rečem, da sem se čuval, da bi se p a m e t n i ljudje ne mogli spotikati. Vsem vem, da ne vstrežem. Zagnali se bodo v me, kakor so se že; a jaz imam v tej stvari mirno vest.

Ali si že čital »pastirski« list naših škofov? To je prava pastirska šiba ali prav za prav palica, s katero so udarili po svoji čedi. Zarad par člankov novinarskih ogrdili so ves narod pred svetom. Ti možje so storili narodu več hudega, nego bodo mogli kedaj popraviti, ako bi tudi voljo imeli za to; a te jim tudi manjka. Zdaj bo cesar sam prepričan, da smo rusofili in veleizdajice. Tudi z duhovniki ravnajo, kakor s pobalini, ali recimo kakor z otroci. Toraj zreli možje ne bodo zdaj smeli čitati ne političnih, ne leposlovnih listov, ako ti količkaj dregnejo ob cerkev. Saj vendar znajo tudi sami soditi, kaj je prav in kaj ne! In kako se bodo branili, ako ne bero napadov?

Jaz sem bil zdaj 1½ mesec bolan; samo ob nedeljah sem hodil maševat. Zdaj je spet dobro. — Za praznike dobili smo ostro zimo; a snega le ni. Padlo ga je kake tri prste, a odnesla ga je burja, le v zavetji ga semtrtje leži kaj malega.

Srčen pozdrav Tebi in góspé.

29/12 87.

Tvoj S. Gr.

71.

Dragi Nace!

Na ponovljena voščila Tvoja ponavljam tudi jaz svoja. Bog!

Zdaj sem spet dober, skoro po navadi, samo malce šibkeji. Mašujem že redno.

Pesmi izidejo menda še le o veliki noči, ker so v tiskarni počasni. Zame ni to nič prepočasno, saj vem kaj me potem čaka. G. dekan Jekše me tolaži v novoletnem voščilu tako: »Bi se pa ne bilo čuditi, ako niste prav zdravi. Ko viharji od vseh strani v človeka butajo, ni drugače, kakor da napadi ne pridejo samo do kože, ampak da sežejo tudi do srcá, človeka več ali manj vznemirjajo in tudi telesnemu zdravju škodujejo. Tu ne pomaga nobena filozofija: človek je človek, občutljiv vsak, eden bolj, drugi manj. Srečen kdor more reči s sv. Pavlom: »meni je pa celo malo mar od človeškega dne sojenemu biti.« Ostanite možak! Ko Vaše delo na dan pride, ste prepričani, da se bodo oglasili poklicani in nepoklicani. Hvala naj Vam bo v tolažbo in spodbudo k novem delu, grajo pa spregledajte: kdor malo zastopi, se navadno šopiri veliko. — Bašta.«

Da sem takih besedij od takega moža vesel lahko uméš.

Jaz pridno delam v vinogradu in trosim denar. Zdaj nameravam postaviti še lopo pri hiši za steljo, drva i. t. d. Ako tudi naredim spet par sto for. dolga, kaj to! Ščasoma že poravnam saj za sé malo potrebujem. — V adventu je bil očka pri meni 14 dni. Mož se je postaral, bolj molčeč je in potrť, ker doma ne gre po njegovi misli; vendar sem ga večkrat spravil na dobro voljo, da je bil spet kot prejšnje dni.

Še eno! Moj hlapče je zelo priden dečko in varčen, rad bi si kaj prihranil; a plačo ima nizko in pri težkem delu mnogo raztrga. Ali bi imel ti kaj starine zanj, ki je ti ne nosiš več. Njemu bi prišlo pri delu vse prav in niti predelovati bi mu ne bilo treba obleke, ker je dečko Tvoje postave.

Oprosti, a s tem ustrežeš tudi meni, ker jaz ga ne morem plačevati kot zasluži. Drugod bi pa lahko dobil še enkrat toliko. —

Srčen pozdrav Tebi in gospe
3/1 888. Tvoj stari S. Gr.

72.

Dragi Nace!

Tebi za poslano starino, gospé pa za sladki dodatek srčna hvala. Moj hlapec je bil prav vesel, pa saj tudi lahko, kajti obleka je močna, topla in še vsa dobra.

Pri nas podpisujejo zaupnico škofu na pastirski list. Skoro vsi so proti listu in vendar skoro vsi podpisujejo. — iz strahu. Jaz sem podpis odrekel in škofu pismeno nekoliko pojasnil s kakimi sredstvi nabirajo podpise: povedal sem da se ti oddajajo pod nekim moraličnim pritiskom. Nameraval sem s tem, da bi adrese ne vsprejel, kajti ta nima nikake veljave. Proti poslancu Fr. Abramumu se je izrazil škof, da bi ne bil podpisal pastirskega lista, ako bi bil mogel predvidet take nasledke, dejal je, da ga je ljubljanski Missia premočil. Ali je mož hinavec ali res tako kratkoviden? In vendar trdi, da ima sv. Duhá.

»Soča« zdaj lavira, »Slov. Narod« tudi skoro ni ne krop ne voda, neka plehka stvar. Eneržije manjka tu in tam. Naše slov. akcije stoje silno slabo, manjka mož. Najboljša sta po mojem mnenji dr. Gregorec

in dr. Gregorčič; a tega poslednjega tudi skušajo ubiti.

Srčen pozdrav Tebi in gospé
13/1 88. Tvoj stari S. Gr.

Danes so nameravili škofu zaupnico izročiti, ker je njegov rojstni dan 13. t. m. Vederemo!

S. Gr.

Prva Gregorčičeva prošnja za pokojnino, odposlana 8. februarja l. 1887., je bila odbita, kakor poročá pesnik v pismu št. 73. Napravil je formalno napako, da je službo pustil, preden je bila pokojnina zagotovljena. Službovati bi moral še nekaj časa, pa tega se je branil: »sicer pa me v službo ne spravijo več.« Ko je razmere bolje spoznal, se je zopet premislil (prim. št. 78.).

73.

Dragi Nace!

Že dolgo si nisva nič pisala, tako da ne vem, kako Ti je kaj. Osobito Te imam poprašati, kdaj prideš k meni pogledat. Moja hiša sicer še zdaj ni v redu, a toliko je že, da lahko v njej nekoliko dni prebiješ.

Zdaj pri nas še ni prijetno, morda bi bilo najbolje, da bi prišla čez par tednov ali pa ob črešnjah; sicer pa me bo veselilo, kedarkoli me obiščeta; mislim namreč, da ne prideš sam. —

Strossmajer mi je na mojo čestitko odpisal prav laskavo pismo. Da naši škofi pesmi ne bodo veseli, je gotovo; a da bi proti nam kazenski postopali, kakor so se zagrozili v onem zloglasnem »pastirskem listu«, — tudi ne verujem.

Penzijo so mi popolnoma odbili. Moje uverjenje je, da mi jo je pojedla naša kurija. Gauč je bil za trdno obljubil Tonkliju, v Trstu so me izvrstno priporočili, — prašan je bil v tej zadevi samo še ordinarijat, — torej lahko sklepaš... Sicer me pa v službo vendar ne spravijo več. Ako bi že ne bilo drugače, šel bi rad pod kakega škofa zunaj naše metropolije, ker tukaj človek ne sme biti mož!

Tisk II zvezka po polževo napreduje: do zdaj dobil sem v korekturo še le tretjo polo. —

Vesele praznike Tebi in gospé
30/3 88. Tvoj stari S. Gr.

P. S. Nekdaj si mislil na Radoljico; zdaj je prosta, — ali se oglasiš? Prosim odgovori!

S. Gr.

74.

Dragi moj Nace!

Prepričan, da spolniš svojo obljubo ter da me z gospó v kratkem obiščeta, prosim, da mi več dni poprej naznaniš dan prihoda. Jaz namreč ne pošiljam več redno na pošto in tako bi utegnil list prepozno dobiti v roke. Ako prideta okolo sv. Rešnjega Telesa, bodo črešnje ravno najlepše zrele in najokusnejše. Včera sem utrgal prvo rudečo. Na sploh pa bodo zrele za binkošti. Jaz jih bom imel še obilno, malokdo na Gradišči toliko.

Tudi trta mi kaže še lepo; le vreme je nekam prehladno, da se zarod ne more prav ugodno razvijati.

Mojih pesmi se tiska zdaj VII. pola; zadnji čas nekoliko bolj podvizajo.

Kdo vé, kaj so naši poslanci na Dunaji za nas dosegli. Meni se čudno zdi, da to tako v tajnost zavijajo, — saj vspeh se vendar mora pokazati na dan. Prejšnji torek bil sem pri dr. Jos. Tonkliju, a razodel mi ni nič, le rekel je, da nekaj so obljubili. Tane kaj in ton, v katerem ga je izrekel, ne obetata mnogo. Bog daj, da bi se v tem motil! —

Kako se Vama kaj godi? Kako zdravje? Ali je okó zdaj docela v redu?

Srčen pozdrav gospé in Tebi

12/5 888.

Tvoj stari S. Gr.

75.

Dragi Nace!

Vaš program slavnosti je prav dober. Taka slavnost bo vsaj gmotno kaj koristila ljudstvu; zlasti je tako lahko marsikoga rešiti propada. Jaz torej slavnost prav odobrujem, a Tvojega prijaznega vabila vsprejeti ne morem. Moje razmere (ne glede na denarne) mi ne dopuščajo oddaljiti se od dôma. Moj hlapček je šel namreč v Rifenberg, kjer zida sebi in svojim sestram hišo za slučaj bolezni in za starost — — —; skrbeti mi je torej samemu za zemljišče. Zraven tega pa tudi Cilja bi ne bila sama v hiši, ker je ta na samoti. Tako tedaj vidiš, da je zadržek veljaven. —

Pretekli teden smo imeli tu strašne nalive z viharjem in namešane z ledenim zrnjem. Meni je to napravilo nad 100 for. škode. »Gorje ti, ubogi kmet, gorje!«

Meni se godi po navadi. Zdrav sem bolj nego po zimi. Živim pa le sam za se; ne grem nikamor: od velike noči bil sem enkrat v Gorici, drugje nikjer. Tudi obiskovalci zelo malo prihajajo, — pa jih tudi ne pogrešam, najraje sem sam: ščasoma zaprl se bom popolnoma od sveta.

Ali si Ti ozdravel? Si li še v grlu prehlajen? Kako druge razmere?

Piši kaj obširneje.

Srčen pozdrav gospé in Tebi!

3./7. 88.

Tvoj stari S. Gr.

Leta 1888. so Gregorčičevi prijatelji nanovo poskusili, spraviti ga v Ljubljano. Kakor navadno, je pesnik tudi sedaj nekaj časa omahoval, potem se je odločil, da ostane na Gradišču.

Tam je živel v pokoju, in ker so ljudje silili ob nedeljah k njegovi maši, da jim ni bilo treba poslušati pridige, so Gregorčiču prepovedali ob nedeljah maševati pri odprtih vratih. Disciplinarna odredba, ki ni bila z Gregorčičem kot človekom javnosti nič v zvezi, ki jo je narekoval marveč zgolj nedeljski cerkveni red. Pa tudi iz tega je nastal politicum. V št. 195 je neki S. priobčil v »Slov. Narodu« podlistek »Nedeljsko pismo«, v katerem

se pritožuje nad omenjenim ukazom ter patetično kliče: »Narod slovenski! čuj, kako se postopa z ljubljencem tvojim, kako hoté moralično mrcvariti slavnega pesnika tvojega!« Gregorčič je bil pripravljen, smatrati to odredbo za osebno žalitev, čeprav je vedel, da mu ordinariat ni nenaklonjen, kakor je razvidno iz sledečega pisma.

76.

Dragi Nace!

Glede Ljubljane res ne vem kaj storiti. Miče me marsikaj: brezskrbnost v materijalnem oziru, majhno delo, družba omikancev, ki bi jo tam našel; od druge strani pa me zavira moje premoženje in ozir na zdravje: menim namreč, da Ljubljanska zima bi bila zame preostra. G. Železnikarju sem sicer že pisal, da poskusim to službico; a zdaj spet stvar premišlujem. Ako bi ne mogel tam ostati, smejali bi se mi kot nestalnežu. Vendar bom videl. —

Kar se tiče cerkve, bilo je vse res; da celo (pravili) so mi, da mi prepovedo ob nedeljah maševati, ako bi ljudstvo še kaj nadlegovalo okolo cerkve.

Jaz sem se obrnil direktno na škofa, ter mu nekatere reči pojasnil. Vrh tega prišlo je znano nedeljsko pismo in gospoda se je nekoliko oplašila. Škof zdaj trdi, da on ni ukazal cerkve zapreti, da sta vikar moj in župnik ravnala svojevóljno i. t. d. In res v zadnjic je bila cerkev spet odprta. Prof. Berbuč mi je tudi pravil, da je škof pripravljen dati mi katerokoli hočem službo, da naj službujem vsaj malo časa, da mi potem preskrbi penzijo. Ali je to res, ne vem. Ja ako bi to bilo res, kaj praviš Ti na to? Ali bi ne bilo morda res bolje tu prevzeti kako službico, ako mi biskup zagotovi v kratkem času pokojnino. Odpiši na to vprašanje.

Vina bo letos manj od lani toda prav slabo ne bo, nekam srednje vrste, še zmirom dobro. Kar je bolnega že zdaj odbiramo, pa je precej sladko. —

Obečal si na jesen priti k meni, — kdaj se to zgodi?

Srčen pozdrav gospé in Tebi

12/9 88.

Tvoj S. Gr.

Pismo št. 77. je pisano s svinčnikom na zadnjo stran letaka »Molitev Jeremije velikega preroka in domoljuba« in Gruntar ga je označil z letnico 1888. Pisano je za Božič ali Novo leto.

77.

Dragi Nace!

Hvala lepa gospej in Tebi za prijazna voščila. Bog dodeli tudi Vama vse dobro! — Kar se tiče srne, moram priznati, da mi divjačina ugaja; ako kaj pošlješ, blagovoli sam razdeliti in vsakemu posebe poslati — seveda dr. Frankotu večji delež, ker je družina številnejša. — Za potovanje se pač težko odločim, ker je zamé prevtrudljivo; vendar hvala za ponudbo. — Pišem Ti to na prevod »molitve Jeremijeve«. Preložil sem tudi ostale njegove »žalostinke«, ki se pojo pri večernicah na veliki petek. Pridejal sem pa en iztis tudi za gospo mamó Cenetovo, ki mi je v sanjah na prsi pripela toliko redov,

o katerih se meni nikoli ne sanja. Saj bi tudi nobena ne sprejel; pa čemu o tem govoriti, ko pač nikomur ne pride na um, da bi ga mi ponudil. Pozdravi mi vse ribniške znance, kakor jaz pozdravljam Vaju.

Skrb za pokojnino je pesnika le silila, da stopi za nekaj časa v službo. Iskal je kaj primernega. »Gradišče vsprejeti ne morem,« pravi v pismu št. 78. Vendar se je tudi to pot premislil in je le šel na Gradišče.

78.

Dragi Nace!

Iskrena Vama zahvala za poslana mi velikonočna darila. Kakó naj pa jaz kaj storim za Vaju? ... Božični košek naj pošta plača, to je nje dolžnost. Denar tudi vidva lahko prav obrneta, čemu bi ga pošti puščala!

Lojzetu sem povedal za obleko, ki mu jo imaš poslati; ni treba praviti, da je bil silno vesel.

Denara iz Ljub. še nisem prejel, pa menda ga do bom, ker mi je Hribar o tem že vdrugič pisal.

Službe meni prav primerne ne vidim nobene, a Gradišče vsprejeti ne morem, ker bi se gotovo sčasoma vrnil iste razmere kakor prej. Bomo videli. O priliki pa vendar pojdem k škofu, ker čujem, da bi bil tega zelo vesel. Ustmeno mu lahko marsikaj pojasnim. — Ponavljajoč svojo zahvalo in Vaju srčno pozdravljajoč bivam vedno

22./4. 89.

Vama vdani S. Gr.

Tudi Lojze in Cila Vaju vsakrat lepo pozdravljata, a jaz vedno pozabim to zapisati. Bog!

Poslej so pesnikova pisma zelo redka. Pismo št. 78. je pisano deset let pozneje nego zgornje. L. 1903. se je Gregorčič preselil v Gorico, od koder se je prijatelju le poredkoma javljal, in je tam umrl 24. novembra 1906.

79.

Dragi Nace!

Vsem pozdravljavcem prav srčen pozdrav! Vložil sem prošnjo za pokojnino.

Tvoj stari S. Gregorčič.

Gradišče 8./2. 899.

80. [Razglednica.]

18./10. 04.

Hvala za voščila obema. LX letnica šla je pri meni mimo prav tiho, hvala Bogu! Vedeli so mojo misel in me pustili v miru. Pozdravov iz daljave sem pa dobil še preveč za odgovarjati.

Ali ne prideta res nič več v Gorico? Jaz sem tu bolj zadovoljen in zdrav nego na »hribu«. Presrčne pozdrave Vama pošilja stari S. Gr.

Št. 81. je pisana s svinčnikom na letak »Pre-svetlemu in premilostnemu gospodu dr. Francišku Sedeju, knezu in nadškofu goriškemu o posvečenju in umeščenju 25. marca 1906.« Tiskano pesem je Gregorčič v izvodu, ki ga je poslal prijatelju, po-

pravil. V 2. kitici je izpremenil rimi »zdaj — vekomaj« v »tej — navselej«, dodal je tri kitice ter 4. in 5. invertiral.

81.

Dragi Nace!

Hvala za obvestilo in vabilo. Poslužiti se ga ne morem: bil sem 4 tedne in še šibak, ter nisem za izrede in izgrede. Čakal Te bom določeni dan doma: na Katarinijevem trgu, št. 4., zadnja vrata na hodniku v I. nadstropju, kjer boš videl nekaj loncev cvetic. —

Ob enem tu dobiš mojo zadnjo pesem iz II. redakcije, ki ni čisto brez jedra. Srčen pozdrav obema. Na svidenje!

24/4 06.

Vaju stari S. Gregorčič.

82.

Dragi Nace!

Hvala za list in dopisnico; še bolj srčna hvala za prijateljsko vabilo. Dovoli, da stvar premislim in Ti potem definitivno odgovorim. Pomislekov imam pa mnogo in ne vem, ali se jih bom mogel otresti. Imam ozir na zdravje; lahko bi Vama bil v slučaju bolezni v nadlego. Tudi si moram nabaviti še eno novo suknjo, ker za boljšo družbo nimam nobene; zaradi mene je to vse eno, — a Kranjci nató — še preveč — gledajo. Sicer pa ne bomo imenitnih družb iskali. — Potrpi, odgovor pride še o pravem času.

Priloženo najdeš moje zadnje delce: »odo črvu«. Nič se ga ne plaši: še Ti bo zanašal in potem že tako nič ne boli. — Zdaj imam v delu nek biblijski prevod.

Ponovno se obema zahvaljujoč in Vaju iskreno pozdravljajoč

bivam vedno Vaju stari S. Gregorčič.

16./6. 906.

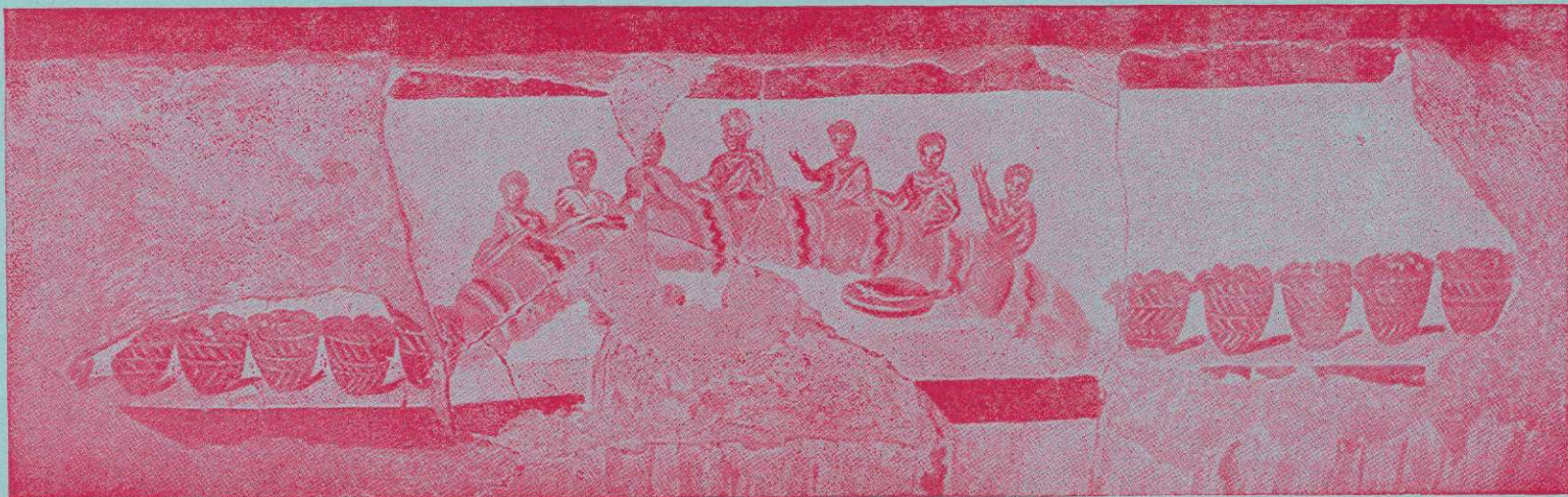
Št. 82. je zadnje pismo Gregorčičevo prijatelju, pisano je pet mesecev pred smrtjo. Z njim je korespondenca končana. Dostavim naj le še pismo izza časa, ko je pesnik pripravljaval prvi zvezek Poezij; dobil sem ga šele pozneje in ga nisem več mogel po časovnem redu uvrstiti. Št. 83. je zanimiva v dvojnem oziru: iz uvoda vidimo, da se je Gregorčič bal podpisati na svojo knjigo, kakor se je obotavljal, preden se je odločil, da jo sploh izda; potem pripoveduje o postanku pesmi »Oljki«. Iz tega poročila je razvidno, s kako lahkoto je pisal svoje blagoglasne verze, če je bil dobro razpoložen.

83.

Dragi Nace!

Gledé podpisa svojega imam samo še par dni časa, ker potem moram Kl. poslati naslov knjige; pomislim še nekoliko, a najbrž da se podpišem.

Torej naj bode, dodam celo polo, da bode 160 strani, potem pa pri taki obliki knjige nikdó ne bo mogel reči, da je cena pretirana. Gradiva za še eno polo imam; dodam znani ti odlomek in še dve

Prizor obeda (evharističnega).

V katakombah Kalista, konec II. stoletja.

Dobri pastir.

*V cemet. Domitile, konec I. stoletja.
Po Wilpert, Mal. d. Kat. Roms.*

Priloga D. in Sv. št. 25.

Noe.

*V Priscili, začetek II. stoletja.
Po Wilpert, Mal. d. Kat. Roms.*

drugi pesmi; eno teh sem ta hip (2¼ popoldne) končal; spisal sem danes blizu 70 verzov. Naslov pesmi je »Oljki«, šteje blizu 140 verzov; morda jo pošljem prej tudi »Zvonu«, ker je oljčna nedelja tukaj.

Papirja več ne bom naročeval, naj se tiska za enkrat 1800 iztisov, — iz razprodaje knjig bom nekoliko razvidel, v koliko so moje poezije res priljubljene. Ako bi zmanjkalo knjig veselilo bi me; čez kaj časa naredi se lahko drugo izdajo. —

Na Gradišče pojdem po veliki noči, samo če naredi ljudstvo mir z župnikom. Saj tam bom tako kakor v penziju! —

Glede dat iz mojega življenja, se mi zdi, da niso potrebne: zdaj naj kritikujejo pesmi, biografija naj se piše po smrti; morda jo spišem celo sam kedaj, da ne naredo iz mene kaj drugega nego sem v resnici.

Bog Te živi!

Iz srca Tvoj S. Gregorčič.

V Ribngu 4/3 882.

S priobčenjem teh pisem je, mislim, le ustrezno pesnikovi želji, »da ne naredo iz mene kaj drugega nego sem v resnici«.

Blodnje.

»Jaz vidim: obraz čudovit se vzpenja
iz noči . . .«
Ničesar ni —

»Črne roke sezajo v moje srce,
kače sikajo — o bolest!
Le senca vej in vetra šelest —

»O, dolga vrsta, za grobom grob
neskončen pokop . . .«
Vrsta gorá iz noči, ko se jutro rodi —

Jaz gorim — tvoja roka mi čelo hladi.

France Bevk.

Nasmeh.

France Bevk.

Neznosen je bil ta njegov prijatelj. Držal ga je za suknjo, tiščal je vanj z obrazom in besedo, hotel ga je prepričati do cela, da je neumno hoditi ob tej uri domov, da to delajo kokoši . . . in še mnogo drugih reči mu je govoril. Priletni uradnik Šimen se ta večer ni dal prepričati, bil je celo nestrpen, cepetal je in hrepeneče čuvstvo ga je vleklo strani.

»Ne, ne! Nocoj ne! Grem domov!«

»Zakaj nocoj domov? Kaj te čaka doma? Ura je zgodnja . . .«

»Kaj jaz vem, zakaj in kaj me čaka doma? Vseeno! Zakaj bi enkrat ne napravil izjeme? Kaj vem; zakaj se mi je zahotelo domov? Mislim, da me nekaj čaka doma, nekaj lepega — kaj vem, kaj . . .«

»Neumnosti!«

»Adijo!«

»No, no! . . .«

Prijatelj je gledal za njim. Šimnu se je opotekala noga skozi ulice, vesel je zavihтел palico. Pa ko je stopil v temno vežo, je obstal. Zgrozil se je

nad temo, ko ni mogel v hipu najti stopnic. Bulil je in ni videl ničesar, zdelo se mu je le, da se višnjevkaste iskricice vžigajo v temi.

Tipal je s koraki po stopnicah, otipal je zid, vrata . . . Begaje z roko je iskal luknjice za ključ, ki je zahreščal.

V sobi je bila tema, le skozi okna je medlo sijalo. Kje je pozabil vžigalice? Človek je v prijetni družbi in pozabi vse, pusti vse. Na nočni omarici je skoraj prevrgel steklenico, preden je dobil vžigalice in prižgal luč. Potem se je svetloba razlila po stenah in je čudno zasijala.

Razgledal se je po sobi — njegove oči so obstale in obstrmele. Česa manjka? Zdi se, da nečesa manjka, nečesa velikega, nenadomestljivega. Kdo je bil tu? Prikradel se je, odprl z vetrivom vrata in pobral vse, vse, vse . . . Samo posteljo z omarico je pustil in omaro za obleko, mizo, dva stola, umivalnik in stenski koledar ter eno pokrajinsko sliko, ki predstavlja jezero v alpah. Samo to je pustil, golo beračijo, česar se sam boji vsak večer, drugo je

pobral, vse drugo je odnesel. Grozno je, biti okraden! Strašno je, priti domov in ne dobiti drugega nego štiri gole, mrtve stene!

Šimnov pogled se je plazil po stenah in ni našel razen trepetajočih senc ničesar. In vendar je moralo biti nekaj, saj je zatrdno pričakoval nečesa. Kako naj bi ga varalo srce? Nekaj, da bi zgrabil, objel, da bi mu napolnilo srce in dušo. Ne, nikoli ni bila ta soba tako prazna, čeprav se je jasno spominjal, da ni bila nikoli drugačna... Nekoč je mislil kupiti naslonjač, da bi se udobno zravnil v njem, pa se je premislil. Da, ali nekaj vendarle, nekaj... Nič, nič!

Ura ni tekla. Šimnov pogled se je ustavil na njej. Ne, ura ne gre. To je vzrok, da, le to more biti vzrok! Kaj se je zgodilo uri?

»Ali je nisem navil?«

Ustavil se je pred njo. Bil je ponosen na svojo uro. Kupil jo je pred leti, ko se je zavedel naenkrat, da si ne tako živo kot ta večer, kako prazna je njegova soba, in ji je hotel dati življenja. Tako uro je hotel, ki bi imela na vrhu izrezljano sfingo ali vsaj levjo glavo. Ni vedel, zakaj naj bi imela ura izrezljano sfingo na vrhu, kar tako si je bil to izmislil in lepo se mu je zdelo. Pa take ure ni dobil. Kupil je tedaj uro z navadnim okraskom, s šipo spredaj in svetlim nihalom, v katerem sta se zibala neprestano dva svetla trakova... Včasih se je zganilo v njej — po sobi so zazveneli udarci na zvonečo palico... zveneli so od stene do stene, zveneli kot glas v samotno srce in dušo. Včasih je sedel pred njo in zrl vanj dolgo, dolgo...

Zdaj ni tekla — —

»Kaj je uri?«

Pristavil je stol in stopil nanj... Ura je bila navita, čisto do konca navita. To je bila edina nežna skrb njegovega enakomernega življenja. Tako kot vprašamo otroka: »Ali si lačen?« in mu postrežemo.

Zagnal je nihalo, ki se je stokaje zaletelo in pričelo komaj po tretjem udarcu svojo enakomerno pot... tik-tak, tik-tak...

Šimen je stopal po sobi od stene do stene. Tudi glas ure je šel od stene do stene. Šimen je poslušal... Tiktakanje ure ni napolnilo praznote. Le še večja je bila, še bolj izrazita. Prijel se je z roko za čelo, da bi odgnal neprijetnost, ki mu je kradoma silila v zavest. Iskal je vzroka. Vzrok mora biti! Kje je tat? Misli, misli! Včasih se je s hudomušnostjo spominjal na vse...

Njegovo življenje se je dalo povedati ob kratkem, s par besedami. Komaj bi zinil, že bi povedal vse... Kaj ga briga življenje, in naj bi bilo še tako dolgo! Ali je življenje krivo teh mrtvih sten?...

Njegov oče je bil trgovec, trezen človek, ki mu niso ugajale lahkomiselne navade njegovega sina. »Ti nisi za trgovca!« mu je dejal. Zato je postal uradnik. Tu ni treba misli, ne varčnosti, ampak neke količine znanja in vaje. Karkoli napravi, je predpisano, ni njegovo delo. Plačo in proste ure zabije kakorkoli.

Šimnu se je zdelo prijetno, neizrečeno prijetno. Uravnal si je življenje, da se je vršilo na isti enostavni način, vsak dan enako, kakor se rešujejo akti. Urad, kavarna in gostilna... včasih kino, včasih gledališče ali cirkus... in proti polnoči se je vračal domov ter spal do jutra.

Da, res, v par potezah se je dalo opisati njegovo življenje in silno malo je imel premišljati o njem. Ničesar nenavadnega se ni zgodilo, tudi sam ni storil nič takega. Bral je redkokdaj, pisem ni pisal, razen razglednic. Ljubil ni, ampak ljubimkal. Z nasmehom je pripovedoval dogodbice, z nasmehom jih je poslušal in pripovedoval dalje... Z eno besedo, čisto enostavno je bilo njegovo življenje.

Na Dunaju je imel deklet, ki je prisegalo, da ga ljubi, tisočkrat je prisegalo in zatrjevalo, da je pripravljeno zanj... kaj vem, kaj... vse. On se je je naveličal in ji je to povedal v kratkih besedah. Ah, smejala se mu je. Ničesar ni rekla, samo smejala se mu je. V slovo ga je poljubila. Ni bilo dovolj, še enkrat se je vrnila in ga poljubila zaporedoma dvakrat.

S studom v srcu se je vedno spominjal drugega dekleta, ki mu ni rekla nikdar, da ga ljubi. Samo gledala ga je v oči in se smejala, samo smejala... Darovala mu je štiri najlepša leta. Ko ji je povedal, da je več ne mara, mu ni hotela verjeti. Nasmejala se je, pogladila po laseh: »Ti se šališ!« Ne, on se ni šalil. Cepetal je z nogami, krčil prste. Strašno težko mu je bilo, dopovedati ji na tak način, da bi verjela. Oklenila se ga je z obema rokama okrog vratu in se obesila nanj; pahniti jo je moral od sebe. Bilo mu je neprijetno; edini neprijetni spomin, kajti to se je godilo zunaj na cesti. Tam, pred drugimi, se je zvijala v histeričnem krču... Ah, ta trenutek! Šimen se je vedno zgrozil ob spominu.

Drugega se ni imel spominjati. Vse prazno! Življenje — res aktom podobno! Nekoč je občutil, da se je pričel starati, in nekaj čudnega je stopilo nad njegovo dušo. Takrat je kupil uro. Ko je drugič prišlo čez njegovo dušo, je hotel kupiti naslonjač...

Po sobi gori in doli z rokama, prekrižanima na hrbtu... Ura se je spet ustavila. Kaj je uri ta večer? Nihalo se giblje v komaj vidnih nihajih... Postal je in strmél vanje. Nerazumljivo mu je bilo.

»Kaj je uri?«

Stopil je zopet na stol in spravil nihalo v tek, da se je zazibalo in zatrepetalo kot šiba...

Tudi njegovi koraki so se zibali negotovo, pri-tajeno... Še vedno ista, nerazumljiva praznota na stenah, plahutanje senc in luči na predmetih in nič drugega... Šimnu se je zdelo, da so tiste prazne stene v njegovi glavi, v njegovem srcu, in jih ni mogoče napolniti... Megla je med stenami, črna, neproderna...

Ta večer je bil pri Perku. To je njegov tovariš, miren človek, a prijeten in prijazen družabnik, ki ima ženo, otroke in stanovanje v Ozki ulici. Silno prijazno je to njegovo stanovanje, da nima primere. Majhen, čisto majhen je salonček, komaj tak, kot zametna škatlica, velika škatlica seveda. Na stenah so naslikane temnordeče rožice s temnozelenim perjem. Ne, saj to ni nič, vse nekaj drugega je, nekaj nerazumljivega. Šimen ni mogel razbrati, kaj je; zdelo se mu je nepojmljivo; ni imel besed za to.

V kotu salončka je omarica, dragocena omarica, ki je polna porcelanastih spominčkov. Slišal je, da je dejala gospa Perkova: »Vse bi rajši dala, nego te spominčke. Vsakteri izmed njih me spominja na kak srčni utrip do moža...« Ali je tista omarica to? Ali manjka tiste steklene omarice? Ne, to ni mogoče!

V salončku so bili fotelji, mehki fotelji... Ne, to ni tisto! Prijatelj Perko se je nagnil k soprogī in ji pošepnil na uho... Priskakali so trije otroci in se mu obesili na vrat. Vsi trije otroci so imeli modre oči, lepe kodraste lase. Razposajena volja je vela od njih. Koliko časa že ni videl Šimen tako lepe razposajene volje! Še luč je vse drugače gorela, še smeh je vse drugače zvenel od sten.

Med šumenjem lastnih korakov ni zapazil, da se je ura zopet ustavila. Ko jo je pogledal, je stala.

»Kaj je to? Kaj je to?«

Kot da je ta večer odpovedalo vse življenje med temi stenami in noče živeti za nobeno ceno.

Kje je ključek? Odprl je steklena vratca in pričel navijati. Ne gre več...

Mora iti, mora se vzbuditi življenje, zadihati praznota štirih sten! In če je treba iztisniti srčno kri!

Ponk... je počilo v uri, ki je zastokala, in nato je zabrnelo... Brnelo je dolgo... Šimen je spustil ključek na tla. Brnenje v uri je pojemale, a brnelo je še vedno, zelo pritajeno.

Šel je po sobi... brnelo je za njim. Obupan je del roke križem... Kaj veje od štirih sten? Molk? Jok? Kaj nerazumljivega je v zraku, v duši, v slednjem atomu?...

Pri Perkovich je tekla ura tako krasno, enakomerno... Gospa Perkova je stopila v salon v svetli obleki, prepeti na prsih z zlato zaponko, v kateri se je svetil kamen... Šimna je ves večer zanimal ta kamen... Njen obraz je blestel v nasmehu. Saj obraza niti videl ni, njen nasmeh je videl, nasmeh v drobnih prstkih, ki so mu stisnili roko, v obleki, v besedi... Ko je vstopila, je prešel nasmeh na moža in na slednji predmet, celo na zamorca na omari, naslonjenega na palico, s cigareto v ustih. Na stene je leglo, luč je svetleje gorela...

V uri je brnelo s tenkim zvenkom, ki se je bolj in bolj gubil v neslišnost... Šimen se je ustavil.

Nasmeh! Nasmeh je tisto! Tisti posebni nasmeh — jaz se ne morem tako smejati!

Misli so ga podile po sobi. Mrtve štiri stene niso imele tega... ne senca in ne svetloba. Niti ura ne, ki je po čudnem naključju vedela, da je odslužila njegovi duši... Skozi vse življenje... ah, tega je iskal, ko je prišel, prižgal luč in se ozrl po sobi. Nasmeha ni! — Zdaj čuti, kaj mora biti pravzaprav.

»Ali sem blazen?« Grabil se je za glavo. »Kake misli so to v moji glavi? Saj vse ni nič!«...

Mrtve štiri stene so kričale in mu stiskale srce. Govorile so mu... Gledal je v tla in mislil; njegovi koraki so postajali nestrpnejši, hitrejši... Zdelo se mu je, da so se odprla vrata in je vstopila ženska, lepo napravljena, s krasno frizuro, na prsih je nosila zaponko z briljanti. Šimnu se je dvignilo v srcu: Ali se je njemu tako napravila? Ali ni to ona, ona... ki jo je brezmejno razžalil... ki je...? Smehljala se je, nasmeh je planil nanj in na stene, v luč in uro... Kako je zagorela luč, kako je zatolklo nihalo! Rekla mu je besedo, prijel jo je okrog pasa: »Moja žena, moja... Kje so otroci?...«

Šimen je zrl topo predse. V uri je molčalo, strašno molčalo. Žene ni bilo nikjer; gole štiri stene so strmele vanj...

»Zakaj sem živel?«

Obstal je za trenutek, nato je zopet zamahnil z obema rokama in zaklical resignirano štirim stenam: »Zakaj sem živel?« Stene so molčale. Sedel je na stol, del roki na mizo in naslonil glavo nanje. »Čemu sem živel?« se je grabil za polsive lase.

Pol stoletja življenja in čez! Že eno samo leto je mnogo, premnogo, en dan, ena ura, če je izgubljena, je preveč! Strašno je, če živi človek nad pol stoletja in se na koncu vsega zgrabi za sive lase in vprašuje: »Zakaj sem živel? Komu sem živel?« Da, komu sem živel? Sebi? Večno živ bi bil rad! Ali sem umetnik, da bi živel večnosti? Ali sem

svečenik, ali kateri izmed mislecev, da ostane le kosček sledu posmrtnosti za menoj? Za en sam kosček nesmrtnosti bi dal ta trenutek življenje! Da sem užil v življenju en nasmeh... Stene kričijo po njem... in vse, kar je v meni...

Nasmeha nimam! Tega, kar je vredno življenja in nas napolni. Grozno je, spoznati, da je človek ustvarjen za nekaj drugega in ne za akte, in da smrt ne more biti edini cilj. Zdaj vem, čemu mi je živeti! Nasmeh! Na - smeh! V besedo ne morem položiti tega, kar čutim v srcu. Moje štiri stene so mrtve, prazne, oropane; ura ne teče, luč pojemlje in moje srce je pusto kot jesenski dež... Ljudje, jaz bi rad nasmeha! Prijatelj, ki si me držal za

suknjo, jaz sem mislil, da me čaka doma nasmeh! Pol stoletja svojega življenja bi dal za eno samo uro nasmeha ta večer... da, še ta večer...

»Čemu je bilo moje življenje?« je del glavo na mizo in strepetal po vsem telesu, solze so mu polzele čez lica... Štiri stene pa so neznosno stiskale, neizprosno kričale in udarjale nanj kot s perutnicami. Molčale so, tako strašno molčale, neme, mrzle kot kamen — krik molka je najhujši. Molčala je ura, luč je gorela medlo in je tiho cvilila.

»Čemu je bilo moje življenje?«

Čez nekaj časa zopet:

»Čemu? ...«

In ni si vedel odgovora.

Slikarije v rimskih katakombah.

Jos. Dostal.

Izmed obraznih umetnosti je slikarstvo prvo prejelo inspiracije krščanskih idej. Če hočemo početke starokrščanskega slikarstva spoznati, moramo iti v k a t a k o m b e, v podzemeljska grobišča kristjanov prvih stoletij. Zunaj na prostem je helenistično-rimska umetnost poganjala še bujne cvetove, ko je krščanstvo v tihoti in tmini groba, ki ga je okrasilo po takratnih običajih, ustvarjalo v slikanih simbolih, alegorijah in prizorih iz svetega pisma vsebinsko čisto novo umetnost.

Kadar govorimo o katakombah, mislimo vedno na rimske katakombe. Po razsežnosti in izrazitosti ter po zgodovinski važnosti jim bo vedno pripadalo prvenstvo. Kdor se hoče seznaniti s prvo krščansko umetnostjo, predvsem z umetnostjo iz dobe preganjanj, temu bo vedno zadoščal Rim. Orient ima v krščanski umetnosti brez dvoma veliko, ako ne vodilno vlogo,¹ vendar pa v orientu ni spomenika, ki bi bil dokazano iz dobe pred mirom.

Proučavanje rimskih katakombskih slikarij je mnogo olajšano, odkar je objavil Wilpert v svojem monumentalnem delu »Die Malereien der Katakomben Roms«, 1903, večino katakombskih slikarij. Delo je v resnici corpus imaginum christianarum in tem važnejše, ker ima izmed 267 listov slik reproduciranih v barvah originalov 131 listov. Do Wilpertovega dela je bilo le malo rimskih katakombskih slik objavljenih v barvah, in vendar je mogoče soditi o umetniški, oziroma neumetniški vrednosti teh slikarij le na podlagi slik v barvah.

¹ »L' Orient crée les types et les symboles; l' Occident les accepte.« Ch. Bayet (1879).

S tem delom so katakombske slikarije v pravem pomenu besede prišle na svetlo.

Starokrščansko slikarstvo se je porodilo v grobu. Oglejmo si torej v naslednjem to slikarstvo. Naslanjam se pri tem sestavku večinoma na imenovano Wilpertovo delo, tudi slike so povzete iz te knjige. Pričujoče vrstice imajo edino namen, na kratko in preprosto pojasniti sestavku dodane slike.

Navada, krasiti grobe, je bila splošna in pravadna. Po zgledu Egipčanov, Grkov in Etruščanov so tudi Rimljani krasili grobe. Kristjani so ta običaj kar prevzeli in v svojih podzemeljskih grobiščih (cemeterijih) posamezne grobnice (cryptae, cubicula) po stropu in stenah, pozneje pa tudi posamezne grobe (arkosolije) okrasili s slikarijami.

Katakombske slikarije so večinoma freske, slikane na svež omet (a fresco). Rjave stene grobnic so prevlekli s primernim apnenim ometom in tako pripravili podlago za slike. Čim boljši in lepši je omet, tem starejše so slike. Omet je navadno ohranil svojo naravno svetlo barvo, da so se slike, izvršene v krepkih barvah, pri luči dobro razločevale od dna. Število barv ni bilo veliko. Navadno so rabili za slikarije rdečo, rjavo, rumeno, belo in zeleno barvo, višnjeva, minij, cinober in črna barva (mešana iz rdeče in višnjeve) so bolj redke. Te barve so zadoščale. Saj bogatejša barvna lestvica bi bila odveč.

Če gledamo na kompozicijo dekorativnega slikanja grobnic, moramo reči, da je okrasje podobno onemu v rimskih hišah. Vzorce slikarij iz rimskih hiš so prenesli v grobnice, le da so slikarije radi majhnih, nizkih prostorov bolj preprosto

komponirane. Dekorativni stil najboljše poslikanih rimskih grobnic je podoben v bistvu četrtemu pompejanskemu slogu. Leta 1915. so se vršila pri in v cerkvi S. Sebastiano zunaj Rima arheološka izkopavanja, ki so privedla do važnih odkritij, zlasti so našli začasno grobnico sv. Petra in Pavla, kjer sta trupli apostolov počivali približno od leta 258. dalje, dokler jih niso v Konstantinovi dobi prenesli v novi baziliki, zgrajeni v čast apostolskima prvakoma. Pri tej priliki so tudi odkrili ostanke starorimske, antične vile s slikanimi prostori. Kako izgleda poslikan hodnik v tej vili, kaže slika (pril. 22.).¹ Vtis je čisto podoben več slikarijam v katakombah.

Največje in zato najhvaležnejše ploskve za poslikanje so bili v katakombah stropi grobnic. Stene niso bile tako pripravne, ker so bili ondi vsekani grobovi, ali navadni (loculi), ali z arkosoliji. Pri razdelitvi prostora na stropu, ki je ali raven ali le malo zaobočen, so se slikarji ozirali na pravilo, da so bile posamezne slike razvrščene koncentrično okrog glavne slike na sredi. Posamezna polja so ločile izprva geometrijske črte, pozneje so bile mejne črte bolj kombinirane. Tudi stene so bile primerno razdeljene. Slika stropa (pril. 23.) ni iz najboljše dobe, ni več klasično enotna, razdelitev je bolj razkosana in razdrobljena.

Preden preidemo k pregledu katakombskih slik glede na vsebino, še nekoliko o slikarjih. Verjetno je, da so prve grobnice, kamor so pokopavali kristjane, poslikali poganski slikarji. Pa tudi prvi krščanski slikarji so se izobrazili v poganski šoli, bodisi da so že kot kristjani vstopili v tako šolo, bodisi da so že izučeni slikarji postali kristjani. Slikarji katakomb niso bili umetniki na glas, pač pa so bili vrlo vajeni dekoracijskega slikarstva. Po predlogah šole so dobro znali uporabljati svoje slikarsko tehnično znanje. Zato so katakombske slikarije iz najstarejše dobe večinoma ornamentalne, dekorativne. Tudi poganski motivi so vmes, pa vedno le taki, ki niso žalili verskega in nravnega čuta. Pa kmalu so se krščanski slikarji osamosvojili in se ogibali vsega poganskega. Kar je v katakombah ostalo še iz antične, poganske umetnosti, so bili prizori, ki so že davno izgubili mitološko vsebino, ali pa so se morali ukloniti krščanskemu simboliziranju. Marsikaj je ostalo le slikarski drobiž.

Zdaj pa pogledajmo natančneje katakombske slikarije. Najprej vprašanje: ali se dajo slike dati-

¹ Prim. Röm. Quartalschrift f. christl. Altertumskunde u. f. Kirchengeschichte, 1915, str. 106 i. d.

rati, kronološko razvrstiti? Fr. Ks. Kraus v svoji knjigi: »Geschichte der christlichen Kunst«, I., str. 87., pravi, da to še ni mogoče, čeprav bi bilo nujno potrebno. V ta namen bi morali imeti z vsemi modernimi reprodukcijskimi sredstvi natančno izvršene kopije starokrščanskih slik. Zdaj, ko ima krščanska arheologija tako delo in je Wilpert zbral in podal točna načela glede datiranja, je zadeva mnogo jasnejša. Razen na splošne kriterije, ki so: kraj in starost grobnic, datirani napisi, vsebina slik, naslanja Wilpert svojo kronološko razvrstitev še na dva kriterija: na tehnično izvršitev, zlasti podlago (omet) fresk in na obleko, v kakršni so slikane osebe. V datiranju fresk je bil Wilpert zelo vesten. Vpraševal je razne strokovnjake za mnenje, in glede najstarejših fresk, kakor piše, mu je pritrdil najboljši poznavalec Pompejev, profesor Mau.

Splošna razdelitev katakombskih slik, katerih najstarejše segajo še v prvo stoletje, bi bila sle-

Riba z evharističnima podobama.

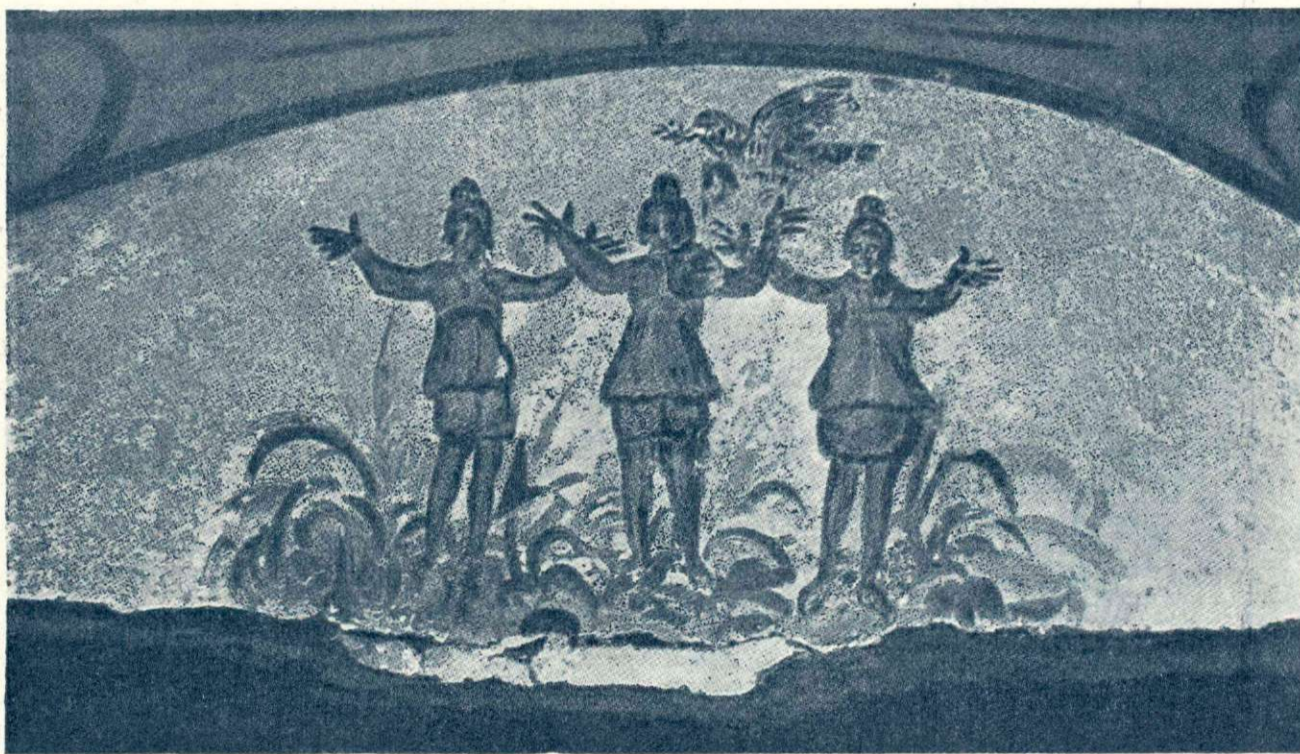
*V cemet. Lucine, 1. polovica 1. stoletja.
Po Wilpert, Mal. d. Kat. Roms.*

deča. V prvem stoletju prevladujejo dekorativni motivi po pompejanskih vzorcih: ornament, putti, glave, pokrajine, rastline, cvetlice, živali, kandelabri, vaze i. dr. Iz sv. pisma je upodobljen dobri pastir, Daniel in Noe. Zglede imamo v galeriji Flavijev v cemeteriju Domitile. V 2. stoletju, in sicer že v prvi polovici tega stoletja, imamo že večji krog verskosimboličnih slik, dekorativni deli se umikajo in so le v postranski okras. Iz te dobe je petnajst kripta. V 3. in 4. stoletju se krog bibličnih prizorov vedno razširja. Tudi slike iz realnega življenja se nahajajo in se nanašajo večinoma na stan ali obrt rajnega. Pa so le redke, vsaka zase je unikum.

Zgoraj smo rekli, da se nahajajo med kata-

kombskimi slikami elementi iz poganske umetnosti. Ti so v prvi vrsti dekorativnega značaja, n. pr. putti (eroti, amorini), sličice dečkov navadno s peruti, dalje ornamentalne glave, živalske slike: ovce, ovni, gazele, delfini, ptiči: največkrat golobje in pavi (pril. 24.). Izmed teh sličic so dobile mnoge v krščanstvu nov simboličen pomen. Golob n. pr. znači dušo rajnega v večnem miru, pav postane simbol nesmrtnosti. Iz poganske umetnosti so prevzete slike letnih časov, v krščanstvu simbol vstajenja. Iz antične mitologije je sprejet Orfej, pa je tu predpodoba Kristusa, ki s svojim naukom pridobi zase človeštvo. Tudi motivi iz lepe Apulejeve bajke o Amorju in Psychi so naslikani (pril. 24., slika 2.).

opisuje sv. pismo, najkrepkejši moment in upodobi delujoče osebe v primerni, verniku umljivi obliki. Zgled: čudež Mozesov, ko pritrka vodo iz skale, je simbol krstne vode. Kako je upodobil slikar ta čudež? Mozes je naslikan v trenutku, ko se s palico dotakne skale in priteče voda iz nje. To zadošča. Noe, Daniel, trije mladeniči naj izrazijo rešitev iz smrtne nevarnosti. Noe je bil rešen, ko se je vrnil golob z oljčno vejico. Tu so torej trije elementi potrebni, Noe, golob, ladja. Noe je upodobljen sam, kot orant (v molitvi), nad njim golob z oljčno vejico, ladja je štirioeglata skrinja. Daniel je naslikan, ko stoji nepoškodovan med dvema levoma. Iz tega se vidi, da nam slike predočujejo le jedro dogodka. Tekom časa tudi ni bilo bistve-

V Priscili, 2. polovica III. stoletja.
Po Witpert, Mal. d. Kat. Roms.

Mladeniči v ognjeni peči.

Predvsem nas morajo zanimati v katakombah slike s krščansko vsebino. Kako so nastale? Že prve slike te vrste predočujejo svetopisemske prizore, torej predmete, ki dotlej v umetnosti še niso dobili formalnega izraza. Treba je bilo obliko šele ustvariti. Namen teh slik ni bil, podati komentar biblične zgodbe, ali naslikati dogodek zgodovinsko. Za ta način je prišel čas šele v dobi bazilik. Izbrali so primeroma le majhno število svetopisemskih zgodb. Kompozicije niso bile obširne. Slike so simbolične. Narava simbola je, da od njega izrazimo le one lastnosti in znake, ki naj misel, ki se ima upodobiti, posebno krepko izrazijo, vse drugo pa izpustimo. Značaj simbola je: kolikor mogoče malo zunanje oblike pri čimvečji vsebini. Zato je kratkost in preprostost najizrazitejši znak starokrščanskih kompozicij. Slikar izbere iz dejanja, ki ga

nih izprememb. Enkrat določeni tipi so večinoma ostali.

Slike s krščansko vsebino lahko delimo v strogo simbolične in v slike svetopisemskih prizorov s simboličnim pomenom.

Najvažnejši in morda najstarejši krščanski simbol je riba, $\text{IX}\Theta\text{Y}\Sigma$, ki zaznamuje Kristusa. Ta simbol ima dvojni pomen. Kot grška beseda, razstavljena v posamezne črke, vsebuje začetne črke najlepše in najkrajše krščanske veroizpovedi: $\text{I}(\eta\sigma\omega\upsilon\varsigma) \text{X}(\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma) \Theta(\epsilon\omega\upsilon) \text{Y}(\iota\acute{o}\varsigma) \Sigma(\omega\tau\eta\rho)$. Simbol je najbrže aleksandrijskega izvora. Na aleksandrijskih denarjih Domicijana (81—96) se nahaja napis: $\text{AYT KAI}\Sigma \Theta\text{EOY YIO}\Sigma \Delta\text{OMIT}\Sigma \text{EB GEPM}$ ($\text{A}\delta\tau\text{o-}\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\omega\rho \text{Ka}\iota\sigma\alpha\rho, \theta\epsilon\omega\upsilon \nu\iota\acute{o}\varsigma, \Delta\omicron\mu\iota\tau\iota\alpha\nu\acute{o}\varsigma \Sigma\epsilon\beta\alpha\sigma\tau\acute{o}\varsigma \Gamma\epsilon\rho\mu\alpha\nu\iota\kappa\acute{o}\varsigma$). Tej cesarjevi apoteozi nasproti se glasi kot protest sveto geslo (sacra tessera) kristjanov

o božanstvu Kristusovem.¹ Nadalje je riba tajno znamenje za evharistijo, za edino pravi *ἰχθύς*, sakralno jed kristjanov nasproti raznim poganskim misterijem ribe. Besedi se je pridružila slika. Prav pogostokrat jo nahajamo na grobnih napisih do 4. stoletja, ali samo zase, ali združeno z drugimi simboli, golobom, sidrom, kruhi. Popolnoma jasno kot simbol evharistije se pokaže riba na dveh slikah v grobnici Lucine v Kalistovih katakombah. Ribi sta na steni simetrično naslikani, pred vsako stoji pletena košarica s kruhi. Skozi luknjice košarice se sveti steklena posoda z rdečo vsebino (slika str. 261.).

O r a n t e. Pomen besede že opredeli pomen slike: oranta je slika osebe, ki moli. Orante upodablja slikarstvo v katakombah kot stoječe figure, ki imajo v starokrščanski gesti molitve razprostrti roki. Oranta je simbol, alegorija duše rajnega v večnem veselju, torej idealna slika duše, ki moli Boga in prosi za še živeče svojce. Grobni napisi to pojasnjujejo. Med orantami prevladujejo ženske podobe, morda radi slikovitosti, ali pa, da personifikacija sledi slovničnemu spolu besede *ψυχή*, anima. Oranta ni portret, pa tudi ne preprosto posnemanje antične umetnosti, ampak popolnoma nova koncepcija, kakršne pogani niso poznali. Orante so upodobljene vedno v enaki gesti, imajo enako obleko, isto fiziognomijo, isto neosebnost. Krog 4. stoletja postane obleka bogatejša in morda nastopi tuintam portret. V obliki orant so naslikane tudi svetopisemske osebe: Noe, Daniel, trije mladeniči. V slikah orant je ustvarilo starokrščansko slikarstvo enega izmed najlepših in najidealnejših tipov (pril. 21.).

S l i k e o b e d o v. Veselje zveličanih duš so slikali v katakombah v prizorih nebeške večerje (coena coelestis). Razen tega simboličnega obeda imamo še dve drugi vrsti obedov naslikani: 1. biblične: pomnoženje kruhov, ki ga simbolizira obed, in obed učencev ob genezareškem jezeru; 2. strogo evharistične obede. Vsem tem obedom je skupna sveta jed: kruh in ribe. Nebeška večerja predstavlja že združitev rajnih s Kristusom v nebesih, biblični obedi pa simbolizirajo evharistično jed. O formalni strani teh slik bi bilo omeniti, da so se slikarji naslanjali na antične oblike. Osebe pri obedu so naslonjene na zunanjo stran blazine, ki je zaokrožena v obliki črke C (sigma) in se imenuje stibadium, accubitum. Pred njimi pa stoji krožnik z jedjo, kruh in ribe.

Preden preidemo k svetopisemskim slikam, naj posebej izpregovorimo o slikah dobrega pastirja. Najstarejše slike, ki predočujejo Kristusa, so slike dobrega pastirja. Te slike so posebno poljudne in prikupljive, kakor je lepa in ljubezniva Gospodova prilika o dobrem pastirju. Slike dobrega pastirja so tudi najpogostejše v katakombah (nad stokrat). Zveličar je tu popolnoma idealen tip. Dobri pastir je mladeniškega izraza. Njegova obleka je obleka pastirjev. Oblečen je v kratko prepasano tuniko (tunica exomis), ima dokolenicam podobne prevezane fasciae cruales ter nosi enega ali več pastirskih znakov, palico, piščal (syrinx), pastirsko torbico. Največkrat nosi na ramah ovco, poleg njega je po dvoje ali več ovac.

Evharistična daritev.

*V Kalistovih katakombah, 2. polovica II. stoletja.
Po Wilpert, Mal. d. Kat. Roms.*

Pogosto je naznačena pokrajina, raj, ki ga zaznamuje rastlinje ali dvoje dreves (pril. 25., sl. 2.). Slike dobrega pastirja so slikali vedno na odlično, gospodujoče mesto, n. pr. kot srednjo sliko na stropih kript, arkosolijev in lunet. Tudi v oglejski baziliki so našli pri izkopavanju krščanske kultne stavbe iz Konstantinove dobe v obsežnem mozaičnem tlaku sliko dobrega pastirja. Izmed pastirskih znakov ima samo piščal, v drugem pa je upodobljen enako kakor na katakombskih slikah (slika str. 265.).¹

S v e t o p i s e m s k i p r i z o r i. Teh niso sli-

¹ Prim. Gnirs, Die christl. Kultanlage aus konstantinischer Zeit am Platze des Domes von Aquileja (Jahrbuch der k. k. Zentralkomm. f. Denkmalpflege, 1915).

¹ Prim. Kaufmann, Handbuch der christl. Archäologie, 1913², str. 261 i. d.

kali radi zgodovinske vsebine same, ampak radi simboličnega pomena dotične zgodbe. To je razvidno iz izbere svetopisemskih prizorov, ker so le gotovo določne dogodke odbirali za okras ob grobovih. Podlago za to izbero so imeli v cerkvenih molitvah za umirajoče, oziroma rajne, »commendatio animae«. Izmed zgodb starega in novega zakona so izbirali le one, ki izražajo čudežno pomoč božjo in rešitev iz hude stiske, ali moč božjo, ki se javlja v čudežih. Prizori iz starega zakona

Marija z Jezusom.

*V Priscili, 2. polovica II. stoletja.
Po Wilpert, Mal. d. Kat. Roms.*

prevladujejo. Najpogostejši so: Noe, Abraham in Izak, Mozes pritrka vodo iz skale, Daniel, trije mladeniči v ognjeni peči, Jona. Iz novega zakona so upodobljeni Jezusovi čudeži: pomnoženje kruhov, ozdravljenje mrtvoudnega in slepca, največkrat pa obujenje Lazarjevo. Vero v Kristusa izražajo slike: prerokba Izaijeva (hkrati najstarejša slika Matere božje v katakombah), modri prinašajo Jezusu darove.

Poglejmo posamezne prizore, v kolikor jih moremo pokazati v slikah. Najprej iz starega zakona.

N o e v l a d j i. V katakombah je naslikan 33krat. Kakor smo že zgoraj omenili, je Noe upodobljen večinoma kot mladenič v obliki oranta, stoječ v neke vrste skrinji (*κιβωτός*). Golob, radi simetrije sta včasih dva, mu prinaša oljčno vejico, znamenje miru in rešitve (pril. 25., slika 3.).

T r i j e m l a d e n i č i v o g n j e n i p e č i so naslikani v katakombah približno 20krat, vedno kot oranti, v frigijski noši: hlače, prepasana kratka tunika in značilna tiara. Mladeniči stoje na nizki peči, ali pa peč ni naslikana in stoje na ognju (slika str. 262.). Golob miru kaže simbolični pomen slike: Gospod naj reši dušo svojega služabnika, kakor je rešil tri mladeniče iz ognja. Tako se glasi starokrščanska molitev.

J o n a. Slike o zgodbi Jonovi se nahajajo v katakombah 58krat in segajo nazaj v 2. stoletje. Zgodbo so slikali ciklično ali v posameznih epizodah. Trije prizori so običajni: Jona vržejo v morje in riba ga požre; riba vrže Jona na suho; Jona počiva v senci bučnega zelišča. Značilno je, da je Jona skoro vedno brez obleke. Riba je fantastična in spominja na hipokampe rimskih in pompejskih slik (pril. 26., slika 3.).

Slike iz novega zakona. **P o m n o ž e n j e k r u h o v** je upodobljeno na dva načina: 1. Kristus pomnoži kruhe; 2. čudež pomnoženja je označen z obedom. Prvi način: Kristus se dotika s palico (virga virtutis) ene izmed košar, napolnjenih s kruhi, ki stoje poleg njega (pril. 26., sl. 1.). Drugi način: poleg obedujočih oseb (navadno sedem) so košare s kruhi (pril. 25., sl. 1.).

P r i o z d r a v l j e n j u m r t v o u d n e g a (pril. 26., sl. 2.) je izraženo le sklepno dejanje čudeža. Ozdravljeni hiti brzih korakov in nese posteljo na hrbtu.

L a z a r j e v o o b u j e n j e je najbolj priljubljen simbol vstajenja, naslikan 50krat. Izraža trdno upanje, da bodo verniki enkrat vstali, kakor je vstal Lazar. Slike predstavljajo navadno dejanje čudeža. Lazar stoji povit kot mumija v grobu, podobnem kapelici (aedicula), do katere vodi nekaj stopnic. Kristus stoji pred grobom in se dotika s palico Lazarjeve glave (pril. 26., sl. 1.).

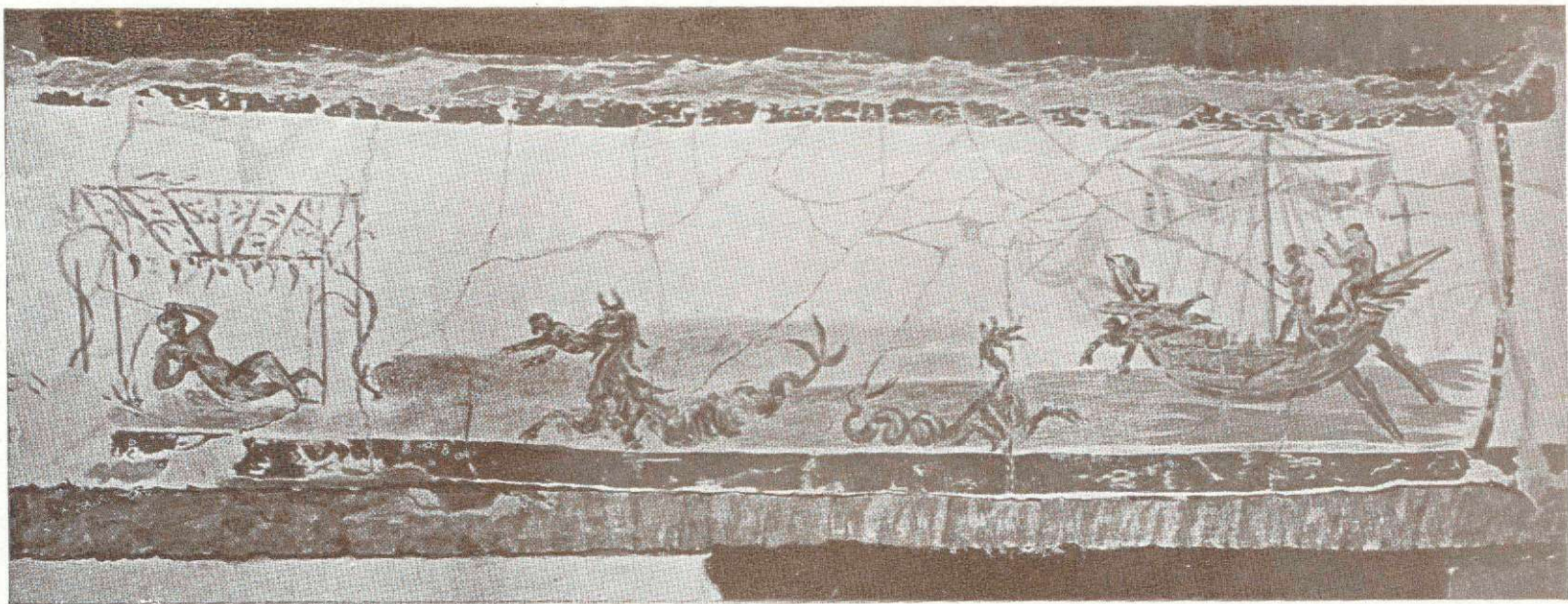
Omeniti bi bilo še slik, ki se nanašajo na zakramente, krst in evharistijo. **K r s t** je upodobljen v krstu Kristusovem ali v krstu katehumena. Simbol krsta je evangeljski ribič (po Wilpertu), ozdravljenje mrtvoudnega in Mozes, ki pritrka vodo iz skale. Na sliki (pril. 26., sl. 2.) je upodobljen evangeljski ribič, krst Kristusov in mrtvoudni. **E v h a r i s t i j o** zaznamujejo prizori pomnoženja kruhov, obed učencev ob genezareškem jezeru in slike evharistične daritve. Sistematično urejene

Obajenje Lazarjevo. Orant. Pomnoženje kruhov.
V cemet. Petra in Marcelina, 1. polovica III. stoletja.

Ribič. Krst. Ozdravljenje mrtvoudnega.
V katakombah Kalista, 2. polovica II. stoletja.

Priloga D. in Sv. št. 26.

Jonovi prizori.

V katakombah Kalista, konec II. stoletja. Po Wilpert, Mal. d. Kat. Romis.

slike, ki se nanašajo na zakramente, so v takozvanih kapelah zakramentov v Kalistovih katakombah. Izmed slik evharistične daritve naj omenimo le eno, ki predstavlja (po Wilpertu) posvetitev evharističnih darov. Upodobljen je Kristus, ko stega roko nad ribo in kruhom. Sveta hrana

imenovane device (detajl na prilogi 21.). Na levi strani slike podaja škof z diakonom devici »velamen«, znak posvetitve. Škof kaže z desnico na sliko Matere božje na nasprotni strani orante kot na vzor kreposti za devico, ki se je posvetila Bogu. Tudi tu sedi Marija na prestolu in drži Jezusa na rokah (slika str. 264.).

Tekom naštevanja in opisovanja slik smo že večkrat opozorili na namen in pomen katakombskih slik. Sepulkralne ali funeralne so, v tesni zvezi z grobom in z rajnimi, ki v cemerijih počivajo. Vse so v zvezi z eshatološkimi resnicami krščanstva in jih primerno razodevajo. V teh slikah se izraža vera in upanje kristjanov na srečno posmrtnost, na veselje v rajju pri dobrem pastirju, kjer najde duša, oproščena vezi telesnosti, počitek (refrigerium). Kar so izražali nagrobni napisi, kar so vsebovale liturgične molitve, to so izražale tudi katakombske slike vernikom takratne dobe. V veri, upanju in molitvi imajo slike svoje korenine, vero, upanje in molitev tudi vzbujajo, dà, za molitev polagajo kar naravnost besede na jezik.

Kakšna je umetniška vrednost katakombskih slik? Važne so za splošno umetnostno zgodovino, ker so edine priče stenskega slikarstva prvih štirih krščanskih stoletij. Za Herkulanum in Pompeji ni več spomenikov rimskega slikarstva. Katakombsko slikarstvo je nadaljevanje antičnega. Seveda je bilo to nadaljevanje propadanje. V katakombah so najstarejše slike najboljše in vzdrže primerjanje z najboljšimi rimskimi poganskimi. Tudi kesneje, od 2. stoletja dalje se nahajajo še vedno prav lepe slikarije. Za pravično sodbo o teh slikarijah pod zemljo je treba vpoštovati težave, s katerimi so se morali boriti slikarji. Vse je sililo k naglici v izvršitvi, zato so slike skoro le preproste skice. Vendar so pa kompozicije harmonične, zaokrožene, mirne, brez izraza strasti. Dosti dobre so proporcije telesa. Nekateri tipi so naravnost krasni, n. pr. orante.

S tem bi bil končan kratek pregled katakombskih slikarij. Slike so po obliki antične, izšle so iz helenistične umetnosti. Tu je antika krščena. Po vsebini pa predstavljajo nov svet. Že v teh preprostih slikah je vsebina premagala obliko, in zmagá krščanske umetnosti nad antiko je zmagá vsebine nad obliko.¹

¹ Prim. Wulff, *Altchristliche und byzantinische Kunst*, I., str. 1.

Dobri pastir.

V mozaičnem tlaku oglejske bazilike.

je postavljena na trinožno mizo, oltar. Na desno od oltarja stoji oranta kot simbol po evharistiji zveličavne duše (slika str. 263.).

K sklepu naštevanja slik še *Marijine* slike. V krščanskih cemerijih so slikali Marijo sedečo z Jezusom v naročju ali ob prsih. Najstarejša Marijina slika, iz prve polovice 2. stoletja, je v cemeriju Priscile. Poleg Marije z Jezusom stoji prerok Izaija in kaže z dvignjeno desnico na zvezdo na nebu. V cemeriju Priscile je še druga Marijina slika kot del večje slike, namreč slike Bogu posvečene device. Sredi slike je krasna oranta, slika

Tlačani.

Dr. Ivan Pregelj.

XX. Vojaki.

Ura je udarila polnoči, ko so se na cesti sredi Kanala razlegli zamolkli koraki. Pri zadnji hiši se je odprlo okno in nekdo je pogledal v noč in je videl do dvesto senc, stisnjenih v temno gručo.

»Kdo pa ste?« je vprašal Kanalec. Nihče mu ni odgovoril. Šli so nemi svojo pot. Deset korakov za gručo je šel en sam človek.

»Kdo ste?« je vprašal znova Kanalec.

»Vojska tolminskih vdovcev!« je odgovoril zakasneli.

»Kam greste?«

»Nad Hrvate!«

Kanalec se je prekrižal in vzkliknil: »Nad Hrvate!«

Koraki tolminskih vdovcev so utonili v dalji, Kanalec je zaprl okno, legel in začel moliti: »Šibe potresa, lakote in vojske nas reši, o Gospod! — In Hrvatov!« je pristavil.

Mož je še dolgo zdihoval in govoril: »Tolminci so znoreli!«

Vojska tolminskih vdovcev je prišla ob štirih v Solkan, prav tisto minuto, ko so zavili hrvatski graničarji onstran iz Gorice v vas. Tostran in onstran vasi so tolkli težki koraki cestno, da je Mohor Kacafura, ki se je zbudil zelo zgodaj, osupel obtičal sredi jutranje molitve, ki se je glasila:

»Gospod Bog, zahvalim Te. Mirno noč si mi dal. Tudi golazen mi ni nagajala in psi niso zavijali. Prav pokrepčan sem in dobre volje. Oče naš...« Odmolil je in dejal: »Še en očenaš za rajnega Tonina, za tistega, ki mi je groše zapil in ga je potem hudič zadušil, če ga je, očenaš...«

Zunaj se je razleglo vpitje in divji šum. Nena doma so si stali kmetje in graničarji oči v oči in treščili drug ob drugega.

Mohor Kacafura se še ni bil zavedel od prvega strahu in še ni bil odgovoril na vprašanje svoje žene Marjute, ki jo je bil prebudil šum, ko je oni isti šum utihnil in je bilo slišati samo še trde korake in zamolklo zvenčanje orožja.

Tedaj je skočil Mohor k oknu iz postelje in dejal: »Hrvatje vežejo kmete!«

»Vežejo,« je drhtela Marjuta.

»Tolminske upornike,« je velel Mohor.

»U—pornike!« je jeknila.

»Toliko sem jim pravil svojčas, naj ne norijo, pa me niso hoteli poslušati!«

»Te niso hoteli,« je gostolela, občudujoč bistroumnost svojega moža, katerega Tolminci niso hoteli ceniti.

Bežeči kmetje so se ustavili šele v Kanalu. Bili so blatni in mnogi med njimi ranjeni; drugi so bili podobni bolnim starcem, sencam ljudi. — Na cerkveni prag v Kanalu so posedli in rekli, da jim je vseeno, če jih Hrvatje zajamejo.

Šime Golja je rekel: »Možje, domov pojdite, punta ni več!«

»In kam pojdeš ti?« je vprašal bridko nekdo.

»Kaj vprašaš, čez mejo bo bežal. Nam pa bodo Hrvatje kožo drli s telesa!« je pristavil drugi trpko in rezko. Šime Golja je zmajal z glavo. Ni bil niti užaljen več.

»V Gorico pojdem, prosit odpuščanja,« je rekel, »če zvedo, da se ne puntamo več, nam morda ne pošljejo Hrvatov?«

»Šime,« je vzkliknil Andrej Laharnar. »Ne vem, če prideš sam do Gorice.«

»Pridem!« je odvrnil Golja.

»S teboj pojdem!« je dejal Laharnar.

»Ti?«

Andrej je prikimal. Dvoje desnic je ležalo druga v drugi, dvoje duš je govorilo:

»Žrtvujva se za druge, da jim bo prizaneseno; toliko sva prestala, morda sva duši izgubila in nebesa. Morda greva v smrt. Naj bo, za druge!«

Pristopil je tudi Podgornik in je rekel:

»Vzemita še mene!«

»Do Solkana,« je pripomnil rahlo Andrej Laharnar.

»Do Gorice!« je dejal Podgornik.

V Solkanu je rekel Laharnar:

»Matija, domov se vrni!«

Podgornik je zmajal z glavo. Ko pa je zagledal v večernem mraku temno zidovje mesta, so se mu oči zasolzile in je vzkliknil:

»V smrt gremo!«

»Vrni se, še je čas!«

In glej, Podgornik je segel Laharnarju v roko in se vrnil.

Šime Golja in Laharnar sta prišla v mesto, kjer ju je prišla straža in odvedla k poglavarju, kakor sta zahtevala.

Sprejel ju je s pomilovalnim nasmehom in ju konfrontiral z Andrejem Goljo, ki je bil izdal upor in glave upora.

Iste večera je rekel grof Rabatta svojemu prelektorju:

»Tolminci so prišli odpuščanja prosit. Eden odposlancev je Šime Golja. Ali Vam je v sorodu?«

Prelektor je prebledel kot stena in rekel:

»Šime Golja je moj oče!«

Od Gorice na Tolminsko je prodiralo štiristo Hrvatov, dočim je korakalo od Ljubljane čez Loko na Cerčno osemsto Nemcev, petsto mušketirjev in tristo grenadirjev. Podglavar in stanovi in vojaški komisarji so bili v tisoč stiskah. Hrvatje so zahtevali že s Kranjskega vrhu druge preskrbe še funt mesa in vrč vina na dan; iz Ajdovščine pa so že poročali njihovi častniki, da ne morejo krotiti moštva, ako se stanovi ne vdajo. Stanovi tožijo cesarju, da je bila letina slaba, da vina nedostaje in da tudi v bodoče slabo kaže, ker je pobila toča. Mnenja so, naj se hrvaško vojaštvo vrne takoj ob prihodu Nemcev čez Pazin po najbližji poti. Dežela, ki je dolžna dajati vojaštvu le streho, posteljo, sol, razsvetljava in kurjavo, mora dajati še po grošu za porcijo, tako da je treba Hrvatom 1025 porcij na dan, kar znaša na mesec 1537 gld. 30 kr., vsota, ki je deželne finance ne zmorejo in ni niti Trst za časa obstreljevanja toliko plačeval.

Hrvatom se ni resno nihče ustavljal. V Rihenbergu so razkropili množico, polovili štirinajst upornikov in nato plenili po vasi. Celo zlati kelih iz cerkve je bil ukraden.

V ponedeljek šestindvajsetega so dospeli Nemci v Gorico, dočim so se Hrvatje vračali čez Kranjsko. Štiristo karlovških vojakov je šlo čez Cerčno, samo dvesto senjskih je ostalo na Tolminskem, do tedaj, da zasedejo Tolminsko Nemci.

Že naslednji dan je odrinilo nemško vojaštvo s cesarsko komisijo, knezom Porzio, grofom Wildensteinom, svetnikom Lindlom in tajnikom pl. Ehrbergom proti Tolminu. Pridružil se jim je tolminski gospod grof Coronini.

Tristo vojakov je odšlo v Kobarid, kjer so pazili na begune. Komisija pa je šla z vojaškim spremstvom od vasi do vasi, zasliševala preplašene ljudi, lovila in iskala glavne vodje upora.

Eno najžalostnejših poglavij v celem punktu se je odigravalo te čase. Ves čut ljubezni med so-

sedi, vsi oziri so izginili. Da reši sebe, je zatajil brata brat, nečak strica, sin očeta. Žene so branile svoje može.

»Vaš je prišel k našemu, naj gre.«

»Ni res, vaš je šuntal.«

»Bog vé, da laže.«

»Kaj bom lagala, če je pa res.«

Komisija je skrbno zasliševala, kdo da je hodil okoli ljudi, grozil s požigi, navduševal ljudi k upor in sploh na ta ali oni način podpihoval ljudi.

»Munih je hodil.«

»Kobal tudi.«

»Kragulj z Modrejca.«

»Klemen Melinc je začel bít plat zvona.«

»In tudi zažgal je Gregorju v Modreju.«

»Valentin Munih na Stopcu je spravljal puntarski groš.«

»Matej Jarc, ladrijski župan, je šuntal.«

Vas je šla čez vas.

»Idričani in Bačarji so začeli.«

»Kobaridci so bili, ki so Karnelu hišo podrli.«

»Čepovanci so nagajali v Solkanu.«

Valentin Lapajne je sedel v sobi za pečjo, ko je nekdo sunil v vrata. Osupnil je, zunaj je stalo deset vojakov.

»Ali si ti Valentin Lapajne?« je vprašal Coroninijev hlapec.

»Sem,« je odvrnil Valentin. »Kaj hočete, saj se nisem puntal.«

»Ali se je puntal?« je vprašal hlapec Valentinovega soseda iz vasi.

»Seveda se je.«

»Laže,« je kriknil Valentin in se začel tresti.

»Gospod,« je dejal oni, »naj mu ne verujejo, vsi vedo, da se je.«

»Vemo!« je vzkliknil hlapec, »vemo tudi, da je umoril Tonina.«

»Andrej Golja ga je,« je zavpil Valentin. Vojaki so mu zvezali roke. In pred komisijo je še trdil, da je Andrej Golja priča, da ni on ubil Tonina.

Ehrberg je pogledal v papir pred seboj in dejal:

»Andrej Golja je izpovedal, da ste Vi umorili Tonina, zato ker Vas je okradel.«

»Preklet naj bo!« je mrmral Valentin skozi zobe. Ne ene kaplje krvi ni bilo v njegovem licu.

Lovrenca Kragulja so prijeli na polju. Nič ni tajil, ni se branil, samo toliko je prosil, naj ga puste domov, da vzame jopič. Toda vojaki ga očitno niso umeli in tako so ga odvedli brez jopiča.

Valentin Munih bi se bil kmalu izrezal, češ, da on ni Petač, ime, ki se ga je držalo med ljudmi. — Vojaki so že odhajali, ko je kriknil Valentin Lapajne:

»Ali mu verujete, da ni Petač? Poglejte ga, saj je kakor oni tržaški.«

Tedaj so vojaki znova obstopili Muniha in Coroninijev hlapec je vprašal, kako da mu je ime. Da je Valentin Munih, je rekel.

»Je že pravi,« je dejal hlapec.

Anže Rink se je namenil baš k Fortunatu Helerju pogledat, če ni teta že dopletla štiritisoč nogavic, ko so ga ustavili. Mož je skočil v hišo nazaj med številno družino in se napravil gluhega in nemege. Ko so ga zvezali, je vzkliknila žena:

»Ježeš, Anže, ali si res ob glas prišel, še zbogom ne rečeš.«

»Zbogom,« je zatulil Anže, »zbogom ljuba žena, zbogom ljubi otroci, zbogom vi vsi!« In vpricho jokajoče družine je udaril v jok in zavpil:

»Ali sem se mari skrival, da ste prišli name z orožjem in vrvmi? O, le peljite me, le! Moje solze in solze teh malih črvčkov naj pridejo nad vas in vašo glavo.«

Matej Jarc, ladrijski župan, je bil sedel z družino h kosilu, ko so vstopili vojaki. Zajel je hitro parkrat in jim stopil naproti in vprašal, kaj da hočejo.

Ko so povedali, je rekel, naj le gredo v Tolmin, da pride za njimi; da je župan in da se ne pusti gnati. Vojaki so zmajali z glavo.

On pa je segel v žep in izvlekel par goldinarjev in jim dal, da naj gredo pred vas in ga počakajo. Če ga v pol ure ne bo, naj se vrnejo.

Govoril je nemški in so ga umeli. In spogledali so se in so šli. Koncem vasi so čakali. Točno pol ure potem je prišel in vso pot do Tolmina se je pogovarjal z njimi kakor z dobrimi znanci.

Antona Božiča iz Podmelca so prijeli, ko je zazvonil večerni ave. Hentaj, je rekel, ali niso mogli priti drugo jutro. In potem je hotel vedeti, koliko da so dali Andreju Golji, ki jim je vse izdal. Potem pa je povabil vojake v hišo in ukazal ženi, naj jim dá piti. In ko so pili, je on sam hitel k župniku in se izpovedal in vzel slovo.

V soboto prvega junija okoli poldne je Kobalov Vrbanček izdril sestri Mičci zadnji otroški zob, ga dal dekletu in rekel:

»Saj ni bolelo!«

»O, je, je,« je odvrnila sestrice in šlo ji je na jok, ko je videla, da je pljunila kri.

»Čez rame ga vrzi!« je vzkliknil dečko.

In deklica je vrgla zob čez rame in vzkliknila:

»Miš, miš, vzemi lesenega, prinesi koščenega!«

In otroka sta se zagledala v travo, kamor je padel zob, ali ne pride odkod bela miška z rdečimi očmi in dolgim repom...

Tisti hip je zavilo petdeset vojakov okoli vogla Kobalove hiše. S širokimi klobuki in mušketai čez rame so šli v dveh vrstah, spredaj in zadaj. V sredi med njimi so bili povezani uporniki Božič, Jarc, Rink, Valentin Munih, Lapajne, Živec in Kobal.

Srce je zastalo Kobalu, kot prikovan je obstal.

»Naprej!« je vzkliknil vojak za njim in ga sunil s puško v hrbet.

»Kaj sem ti naredil, hudič?« se je izvilo Kobalu iz grla. Ni čutil bolečine, čutil je sramoto udarca vpricho otrok.

Tedaj pa se je zgodilo nekaj nečuvenega. Kot da ni nikoli šepal, se je Vrbanček v čudnih skokih pogнал v vojaka, planil mu na prsi, da je mož omahnil na tla, se mu zağrizel v rame s strastjo divje mačke. Vojak je zatulil od bolečine. Par hipov sta se premetavala vojak in otrok na cesti. Hipoma je deček izpustil vojaka in obležal kot stena bled s stegnjenimi rokami. Iz ust mu je tekel droben curek krvi.

Kobal se je vrgel v vojake. Tulil je. S kopiti mušket so padli vojaki čezenj in pol omotenega so ga potisnili naprej.

Vrbanček je ostal sredi ceste. Zavedel se je, odprl oči in se zagledal v nebo. Tako modro in lepo je ležalo nad gorami. Bele, rahle meglice je gнал podsolnčnik. On pa je ležal brez misli, brez bolečine.

Tam ob hiši v travi je še vedno stala Mičca s plaho razširjenimi očmi in drgetala. Šele, ko je prihitela teta iz hiše in skočila k Vrbančku, je kriknila in zajokala tako čudno, tako grozno, da so jo čule žanjice na Selih in se prekrizale:

»Otrok je padel v vodo!«

XXI. Božični večer leta 1713.

Na Ljubinju pri Kavčiču se pet otrok tišči peči, v njih sredi sedi stara Kavčičeva mati. Sama je ostala z vnuki. Zato je tolikanj gub v njenem licu, zato je njena beseda trda, kakor bi govorila mačeha. Dva rožna venca so že odmolili in zdaj hočejo otroci, da naj jim mati pove o Materi božji, ki jo je udaril galjot in je zajokala.

»Molimo!« pravi žena. In molijo tretji del rožnega venca. Že vtretje molijo žalostni del. Kako bi starka molila: Ki si ga Devica rodila? Ne more ji čez ustnice prošnja, da ne bi mislila nanj, ki ga je rodila in je umrl v ječi v Tolminu.

In odmolijo in otroci so sitni, slišali bi radi o Mariji udarjeni.

»Želi so pri Matevžiču na Kozarščah. Rajni Arnac je potem narisal, kako da je bilo. Po desetino so prišli biriči, pa je rekel Matevžič: »Ježeš, dekleta, premajhne snope ste naredile, kont Menin bo hud'. Pa so začeli odbirati biriči snop za snopom. Pa jim je bil vsak premajhen. Le reče Matevžič, da dekleta ne vedo, kaj je snop. Biriči pa nalažajo mesto enega po tri. Nalažajo, nalažajo, pa le ni konca. Le reče Matevžič:

»Hentaj, Mati božja, ali še ne bo dosti?«

Udaril ga je birič. Je rekel Matevžič:

»Mati božja je videla, kako si me po krivici.«

Potem je birič še konjem osmukal ovsa, pa je rekel, naj še enkrat reče Matevžič, da po krivici. Pa je Matevžič pokazal na Mater božjo v znamenju, pa je rekel:

»Saj je videla.«

Je skočil birič in udaril Mater božjo čez obraz, da je zajokala in so ji prave solze pritekale. Je rekel Matevžič:

»Zdaj vidiš, Marija, taki so galjoti!«

Pri tisti priči je postal birič črn ko oglje, pa kakor pes je začel lajati. Arnac je vse narisal, snope, Matevžiča, biriča in Mater božjo, kako se joče. Kadar pojdemo na Menjgore, boste videli.«

Pri Kragulju na Modrejcih sedi Tončka z materjo za pečjo. Tončka zadnje čase nič več ne kašlja, tudi boli je nič več. Ne more jesti, ne more govoriti, ne more ležati. Za pečjo sloni cel dan, da jo greje. Tako misli, misli naprej, nazaj.

»Kar zaspala bom, kakor je Urhova!«

In Tončka moli, da bi čakala polnoč. Žejna je, žejna. Kraljeva, tista grenka ko pelin, je šla k polnočnici, ji bo prinesla vode, ki si v njej duhovnik prste umije. Tista voda ji dé dobro. In potem govori Tončka v mislih z očetom in bratom, ki je zaprt v Gorici, in z Vidučevim, ki je umrl. In z nezvestim fantom, ki jo je nesel čez Sočo. Njo je nesel čez Sočo, potem pa je šel drugam, v Volče, k tisti nemarni Tini, ki že vsi vedo, da bo visela na sramotnem križu.

Tončko duši v prsih. Brezmejne žalosti, jeze in bridkosti je polno srce. Čela se ji dotika nekaj mrzlega. Tončka krikne:

»Teta, ljuba teta, jaz nisem mogla. On je izbral drugo.«

Dekle ihti, obupuje.

In potem je tiho v sobi, tiho ko v grobu, dokler ne vstopi stara Kraguljka:

»Tončka, Kraljeva je prinesla vode.«

Tončka se ne gane. Tope oči so ji vprte pod strop, blede ležijo sušičaste roke na postelji.

»Umrla je,« vzdihne mati. »Kakor oče!« Ženica se prekriža, ne zajoče. Čemu bi jokala?

Županja Jarčeva v Ladrih je podojila otroka in ga položila v zibel. Starejša dva ne spita še, Matejček in Tinica. Županja požene zibel, ker se mali predramlja, Matejček in Tinica jo gledata in ne smeta govoriti.

Malo prej je rekla Tinica materi:

»Mama, jaz vem, zakaj so očeta zaprli! Lump je. Gospode je hotel ubiti.«

»Ni lump, ni lump!« se je razhudila mati. Zdaj premišlja svojo bridkost. In se zgane in poslušne. V steni škrt, škrt. Otroka spita. Ona posluša in se križa. Noge se ji tresejo, okrog srca ji je ledeno. Zunaj, daleč v gori tulijo volkovi.

»Jezus, Marija,« vije županja z rokami, »rešita ga, naj ga ne obsodijo na smrt.«

Večna ura v steni škrt venomer. Nekdo udari ob okno. Županja plane kvišku. Zunaj stoji sosed in pravi:

»Tina, ne ustraši se!«

»Za božjo voljo —«

»Gašperja so ogrizli volkovi, težko bo prenesel.«

»Hvala Bogu,« vzklikne županja in strah ji beži iz duše. Veljalo je njenemu bratu in ne očetu njenih otrok...

Pri Kobalu stojita v svitu dremotne treske dve posteljici. Na eni spi sladko Mičca, na drugi trpi Vrbanček. Vse potno mu je čelo in potne roke. In trese se in venomer hoče vedeti, ali ga teta še drži za roko.

»Držim, seveda držim.«

In potem je dečko žejen in pije in mu je bolje. In tudi govori:

»Teta, ali moramo odpustiti?«

»Bog je odpustil še njim, ki so ga križali.«

»Jaz ne morem, teta.«

»Moraš!«

»Jaz bi vojake ubil, vse bi ubil!«

»Kaj boš, vojaki so reveži. Ukažejo jim, pa morajo tepsti, suvati, zapirati.«

Vrbanček težko sope in roka se mu trese.

»Teta, jaz mu odpustim, tistemu, ki je očeta.«

»Zdaj te je Bog vesel, Vrbanček.«

In res je Bog otroka vesel, v rahlem smehu se mu je pokazal na licu. In potem je bolnik zopet nemiren.

»Kaj, če oče vendarle ne pride!«

»Jutri pride.«

»Ob devetih?«

»Ali pa ob desetih.«

»Morda šele zvečer, ker je dolga pot.«

»Morda.«

Molk. Enakomerno in sladko diha Mičca, sanja o beli miški z rdečimi očmi in repom, dolgim, strašno dolgim.

Deček se vznemiri:

»Teta, ali treska ne gori?«

»Gori.«

»Pa je vse temno.« Hipoma se otrok dvigne in prisluškuje.

»Teta, oče trka.«

»Trka, seveda, vidiš, prišel je —«

»Oh, oče!«

In otrok omahne na vzglavje in se ne gane več. Deklica vzklikne v sanjah:

»Vrbanček, glej jo, prišla je miška z rdečimi očmi.«

Zvonek smeh zaraja v sobi, teta se dvigne, da utrne tresko. Tako je trudna, da bi se zgrudila. Utrnila je tresko in se sesedla na tla in je zaspala čepé.

*

Idrijski gospod se je bil zadnje čase hudo izpremenil. Bil je upadel in obledel; oči so mu bile kakor vnete, in to je bilo tem čudnejše videti v upadlem obrazu. Idrijskemu gospodu ni dalo ponoči spati. Sredi spanja ga je vrglo kvišku in čutil je, da se ves trese in da mu srce sunkoma utriplje. Že cele tedne se je ponavljalo to in vedno huje. V nekako nemoč se je čutil potisnjenega, cele ure je strmel predse. Strah pred onim nepoznanim, ki je prihajalo v sanjah, je bil tolik, da župnik niti spat ni legal.

Tako je sedel topo brezčuten pri svitu pojemajoče oljenice v spalni sobi na mehkem stolu. Roke je bil prekrizal pred seboj pod prsmi, brezizrazno je počival njegov pogled na stenskem raz-

pelu. Slonokoščeno telo na črnem križu. Rdeče srage krvilijo iz ran na glavi, na prsih, na kolenih, nogah in rokah.

»Kriste!« šepeta duhovnik. Iz čudovite zapuščenosti mu vstaja gorka želja po Njem, ki visi z razprtimi rokami, kakor k prijatelju in dobremu znancu. Pogovoril bi se rad z Njim, izjokal se iz svoje čudovite zapuščenosti. In duhovnik objemlje v duhu križano telo, poljublja stegnjene prste.

»Koliko si trpel, koliko!«

Ni mogel obrniti očesa od Križanega in vendar mu je bilo, ko da kliče nekaj v njem:

»Ozri se na vrata!«

Čudovito zoprno mu je bil ta klic. Bilo mu je, da se mu razblini to dobrodejno čustvo žarkosti, tolažbe, pokoja, kakor hitro obrne oko od razpela. In vendar je trdovratno klicalo v njem:

»Ozri se! Ozri se!«

Nemir, da je nekdo v sobi. Sunkoma je okrenil glavo proti vratom. In glej, na vratih, še vedno levico na kljuki, je stal v dolgo rjavkasto obleko oblečen tujec. Desna mu je počivala počez na prsih. Videti ni bilo, ali je pravkar prišel ali če odhaja. V obrazu, ožarjenem z brado, upadlih lic in mehkih oči pod visokim ravnim čelom, je ležala čudovita žalost, izraz bolesti, morda očitka. In vendar — župnik je videl takoj, da ni bolest in da ni očitanje. Močno usmiljenje je zavelo od tujca duhovniku v dušo, čuden nemir ga je prevzel. Iskal je znamenj, krvavih sledov, in glej, videl je skozi raševino modrordečo liso, za palec dolgo, ustnicam podobno; in je videl, kako so te ustnice iztisnile rdečo kapljo.

Tedaj je padel župnik na tla. Razširil je roke in jecljal:

»Ali si ti, Gospod?«

»Sem,« je govoril gost tiho, žalostno, mehko. In zdelo se je, da hoče pritisniti za kljuko in iti.

»Ali ne ostaneš pri meni?« je zastokal župnik. In nepopisen strah ga je obšel, da gost že pojde.

»Ostani, ostani!«

»Ali morem?«

In župnik je videl: Iz rane pod raševino je zakrvela druga kaplja. Župnik je po kolenih drsal naprej z obličjem dvignjenim, z očmi uprtimi v tujčev obraz. In je videl, kako tujec pritiska za kljuko, čim bliže mu je.

(Konec.)

Književnost.

Dr. A. Breznik: **Slovenska slovnica za srednje šole**. Celovec, 1916. Tiskala in založila Družba sv. Mohorja. Cena trdo vezani knjigi K 3.60.

Vedeli smo, da jo piše, težko smo čakali, da jo izda, in sedaj jo imamo. Po zunanje skoro kakor stara, častitljiva Janežičeva: ista velikost, skoro isto število strani, ista založba. Pa še več: tudi v notranjosti ista razdelitev v I. glasoslovje, II. oblikoslovje, III. besedotvorje (Breznik: Debloslovje) in IV. skladnjo; v obeh kot dodatek: O stihotvorstvu. (Janežičeva je imela tudi še starobulgarsko cirilico.) Kaj torej? Ali ni nobene posebne razlike? Poglejmo! Nekoliko je zasledimo že mehničnim potem: Janežičeva (9. izdaja) ima glasoslovja 11 strani, Breznikova 53! Torej malone petkrat toliko. In ta del slovnice je — kakor znano — najtežji. Dalje! V III. delu zagledamo poleg znanih poglavij: izpeljava, sestava, besede tujega izvira v Breznikovi čisto nove nadpise: reduplikacija, pomenoslovje (semaziologija) in izvor jezika, str. 206—220 (najzanimivejši oddelek za vsakega prijatelja jezikoslovnih razprav, pa tudi za splošno izobrazbo!), o rabi jezika, o tropih in figurah, 220—226. Nekam začudeno pa listamo važni nauk o skladnji: Janežičeva jo obdeluje na 116 straneh, Breznikova pa — ali prav vidimo? — samo na 37. Ali je mogoče? Ali ni to nazadovanje?

Pa kaj bomo mehnično primerjali ter hodili kakor mačka okrog vrele kaše! Povejmo rajši kar naravnost: Breznikova slovnica se v svojem notranjem ustroju bistveno loči od Janežičeve, je čisto druga slovnica, zgrajena na čisto drugem načelu. Najvišje načelo ji je: živa govorica; iz tega načela izvira vse drugo. V živem govoru je pa treba besede prav naglašati, samoglasnike (in soglasnike) pravilno izrekat, pravo obliko besede rabiti ter jo — v zvezi z drugimi — na primerno mesto staviti. Vsega tega se otrok — v srečnih okoliščinah — igraje in nezavestno nauči; dobra slovnica pa nas uči, da zavestno prav govorimo (in pišemo). Če poslušamo mestno govorico, opazimo, kakó se gubi zmisel za pravi naglas; n. pr. v velelniku slišimo oblike: récte, néste; zamenjavata se potisnjeni in potegnjeni, n. pr. čuje se: deklica je pála, mesto pála; glede oblik se čimdalje bolj širijo spake, kakor n. pr. s peresam, pr vojakah, dva okna itd. O,

slovnica je potrebna! Pa tudi nekaj koristi doseže, če gre v živo.

Duša Breznikove slovnice je nauk o naglasu v besedi in o naglasu v stavku; ta nauk preveva vso to veliko zgradbo. Krasen zgled vednostnega dela: iz enega načela izvajati vse. Le poglejmo! Janežičeva slovnica je imela za I. sklanjatev (debla na -a) en zgled: riba; Breznikova ima tri, (oziroma) štiri: lípa, góra, gubà (temà). Zaradi naglasa. Iz istega vzroka kaže Breznikova slovnica za II. sklanjatev (debla na -o) mesto Janežičevih dveh (travnik, konj) štiri vzorce: jélen, kònj, stebèr, dùh; dalje pri sred. spolu mesto Jan. dveh (mesto, polje) zopet štiri: léto, ókno, dnò, mesò; pri ženskih i-deblih — v skladu z lat. slovnico je Brezniku to III. dekl. (ne, kakor Janežiču, IV.!) — m. Jan. dveh (nit, gos) tri: nit, kòst, mísel. In zopet vzporedno z latinsko slovnico (kakó zanimivo bo to za prvošolca!) ima B. tudi IV. sklanjatev: debla na -u (zgled: sín) in V. sklanjatev (debla na soglasnik, kjer srečamo isti zgled kot pri lat. 5. dekl. dan (dies). S temi mnogimi paradigmi se bo učencem zmisel za naglas takoj v prvih urah prve šole vzbudil in poojstril, kar bo zelo važno tudi za pouk v latinščini. Poglavje o sklanjatvah je res izredno duhovito in temeljito in zlasti učitelj, ki bo v I. učil slov. in lat., bo imel nad njim pravi užitek. — Iz onega vrhovnega načela pa izvira tudi še dalje obdelava pridevnika: dočim ima J. le en zgled — lep — za vse pridevnike, loči B. med nedoločno in določno obliko ter navaja za nedoločno kar tri zglede: mlád, stár, lahèk, za določno pa dva: mladí, stári. Res je, qui bene distinguit, bene docet! — Pri poglavju o zaimkih bo Brezniku hvaležen zlasti učitelj latinščine za tisto odrešilno besedo v § 199., da se namreč po nepotrebnem ogiblujemo oblike kateri v ozir. stavkih. Vem, da je tu precej nasprotnikov, toda nekda je naš jezik gotovo splošno rabil kateri, a, o; dokaz, ker se je ohranil do danes med ogrskimi Slovenci. (Pipenbacherjeva Lat. vadnica pozna samó: ki ga, ki mu, ki jo... kar dela prvošolcu-gimnazijcu nepotrebne težave.) — Glagol obdeluje B. samó na enem kraju, pri oblikoslovju (Jan. na dveh, v oblikoslovju in v skladnji), v 11 razdelkih, jedrnato, pregledno, kratko (40 strani, Janežič-Sket 70!). Drži se še stare razdelitve v 6 vrst.

(Ali je ne bi kazalo opustiti in uvesti kakšno drugo?) Vendar je tudi tukaj duša vsemu naglas. Dočim ima n. pr. Jan. edini zglede: pletem (za zobniški r.), jih vidimo pri B. kar troje: sêdem, gódem, plétem. In po pravici! Natančnost rodi vedno in povsod lepe sadove. Tako nam je tudi B. takorekoč odkril baš na podlagi naglasa zakon, narodni govorici vseskozi znan, našim pisateljem pa malone neznan: da imajo za glagoli premikanja samo nedovršniki supin; torej n. pr. pojdi pít, toda: pojdi izpiti (§ 281.); seveda se te rabe rajši ogiblremo. — Tudi v III. delu (Debloslovje) je naglasu odmenjen važen odstavek, § 315.

Prav posebno pa smo veseli IV. dela: Skladnje. To je čisto samoraslo, izvirno delo. Saj smo že zgoraj omenili, da je več ko trikrat krajša od Janežičeve. Vidi se, da je imel pisatelj vedno pred očmi namen skladnje: učiti učenca, da v govoru in pisavi jasno, jedrnato in lepo izrazi svojo misel. Česa se mora torej učenec zavdati? Tega — uči B. —, da je vsak naš govor (ali govorni odstavek) — t. j. skupina več prostih ali zloženih stavkov, ki izražajo eno misel, — organizem, organska celota in tolikšne občutljivosti, da prvi stavek odločuje razvrstitev vseh naslednjih dotičnega (večjega) odstavka. Treba je torej vedeti stavčni naglas prvega stavka, ker se po njem ravnaajo vsi ostali stavčni naglasi. (Če prvi gumb napačno zapneš, so napačno zapeti vsi ostali. Isto velja tukaj.) Zdaj smo dobili trdno podlago za slov. stilistiko. To je sicer velika novost, a zgledi, katere pri tem B. navaja, trdno drže. — Takó torej je živa govorica, zlasti naglas, res vodilna misel cele knjige, nje prva in zadnja beseda; dijak ne bo iz knjige črpal le zakonov materinščine, ampak bo imel tudi sijajen zglede in vzor pred seboj, kakó se znanstveno dela: eno načelo, ena misel, a ta se mora dosledno, neizprosno, temeljito izčrpati do zadnje kaplje. Krasen zglede tudi za enako doslednost v življenju! V resnici, Breznikova Slovenska slovnica je — močna knjiga.

In ker je v celoti tako močna, naj bi ne bila nikjer slabotna, naj ne bi nikjer — omahovala. Pričakovali smo, da bo B., ki takó dobro pozna zakone našega jezika in njega razvoj, red napravil in kar zakon dal: piše se n. pr. prebivalec ali pa: prebivavec. Pa si ni upal, dati nam zakona, ampak rajši omahuje. (Str. 181. pa kar jasno kaže, koliko ljubša bi mu bila pisava: igravec, zaničevavec, vojskovavec.) To je slabost, to ne bi smelo biti. Saj nam, pišoči masi, je vseeno, pišemo li takó ali takó, samó ravnalo in navodilo naj nam dá slovnica, da bomo v pisavi složni in edini; mi, pišoča masa, ne vprašamo nič, kaj je po zgodovinskem razvoju jezika pravilno, kaj ne, mi hočemo samó vedeti, kakó naj zdaj pišemo, da bomo — še enkrat ponavljam — v pisavi složni in edini. — Živa govorica, smo rekli, je vodilno načelo od kraja do konca — izvzemši še en slučaj, kjer zopet — omahuje, to pot pa v pravorečju. »Prvotni zlogotvorni l (n. pr. vlk, dlg, jablko) se nikjer na Slovenskem ne govori ko srednji l« (str. 30.), se ne govori in se ni nikdar govoril v nobenem narečju, torej ne na Kranjskem, ne na Vzhodnem Štajerskem, ne v Beli Krajini, ne na Koroškem, ne v Reziji, ne med ogrskimi Slovenci, ne na Krasu, nikjer in nikoli; in vendar B. dovoljuje, da se sme ta srednji l govoriti (volk, dolg, jabolko, kakor n. pr. nemški Wolke, Dolch). Zakaj to dovoljuje? »Ker je prišlo poslednja leta semtertja v

navado« (str. 30.). Ja, kje pa? vprašamo. Mar v živi govorici naroda? Kajne, samo v šoli, in še tam bolj zaradi lagodnosti... G. doktor, ne dajajte lagodnosti potuhe, bodite svojemu velikemu načelu zvesti, bodite dosledni in — močni! Pišoči masi dajete velike pravice; ali ne gredo še večje govoreči? —

V podrobnostih nimam kaj očitati. V glasoslovju se mi zdita izraza potisnjeni in potegnjeni naglas srečna, ker sta v teh dveh besedah oba naglasa že izrečena. Če mislim na to, kakó bi se ta I. del (glasoslovje) v šoli poučeval, moram reči, da je izborno izdelan; učitelj bi začel pri vsakem glasu z zgodovinskimi podatki in z narečji, in zanimanje je vzbujeno. V tem oziru nudi B. — dasi ni hotel pisati zgodovinske slovnice — dovolj gradiva. Dobrodejen je v šolski knjigi tudi tisti paralelizem: n. pr. samoglasnika *i* in *u* sta obdelana popolnoma simetrično. Neko željo naj ob tem izrazim: pri glasoslovju bi nam avtor lahko razložil vsa težja slovenska krajevna imena, s katerimi se je ubijal rajni ravnatelj L. Pintar in lani v Dom in Svetu g. V. Steska i. dr. Nekaj takih razlag sicer imá, n. pr. str. 89. (Dobropolje, Dovje, Velésovo) ali Peca, str. 182 itd.; želeli bi jih pa v 2. izdaji še več. — Gledé akcenta: str. 70. bi v gen. pl. pričakovali stezâ, sestrá, osâ mesto stezá, sestrá, osá; str. 86. določna oblika adjektiva: za moje uho mora biti blâgi, blêdi, drâgi itd. mesto blâgi, blêdi, drâgi itd.; komp. akcent stârejši se mi ne zdi pravi. Pri ločilnih števniki bi bilo po mojem mnenju bolje učiti: dvoje vrat, četvero vil, petero bukev mesto petere bukve, četvere vile. V § 215., 3., opredelba pristnih povratnikov ni prava, zakaj vsaj meni ni znan noben povratnik, ki bi imel dopolnilo v tožilniku. Ločitev nedovršnikov tudi še v c) ponavljalne (str. 116.) je nepotrebna in odveč. Pri nedoločniku, str. 119., naj bi se dovolilo rabiti tudi oblike brez končnega *i* (in brez apostrofa) — vsaj v poeziji. Na isti strani stavka: »V sedanjem živem jeziku se delajo ti deležniki na -eč...« ne razumem; kateri deležniki? »Naglas je pri umetnih tvorbah večinoma potvorjen« (ib.). Kakšen bi moral biti? Kje stati? Str. 123. piše B.: »se rabi le odvedel...« res je, da se po Notr. sliši samó: odvèl, prevèl. Ib. mesto pridem čitaj pridem. Na str. 124. naštevava napake, ki so v dijaških nalogah res že kar udomačene (oskubil). K strani 149. naj pripomnim, da nemški Vorzukunft stoji tudi lahko sam záse, v glavnem stavku. Silno tuje se mi zdi str. 153.: »Hodí v jamo po žuzelke, katere je ondod nahajati,« četudi je Levstikovo. Ali ni str. 174. »luna« izposojenka? Pripona -on, str. 175., je brez dvoma iz italijanščine sprejeta. Pri poglavju »Izpeljava slovenskih samostalnikov in pridevnikov« zopet z veseljem opazimo temeljito predelavo, obogateno z mnogimi važnimi obrazili, katerih Janežič-Sket nimata, n. pr. -b, -a, -o; -j, -ja, je; -v, -va, -vo; -n, -na, -no; -ra, -ra, -ro; -el, -la; -lo ima Janežič; -elj, -lja; -t, -ta, -to; -ot; -oda, -ada, -da. Tu lahko vidimo veliki napredek pri proučevanju našega jezika. (Pogrešam obrazilo -ad za ž. imena.) — Pri sestavi s predlogom iz bi se, menim, lahko ognili omahovanju, ako bi splošno pisali iz, torej: izdihniti, izdreti, izkusiti, izprehod... saj pri tem ne porabimo mnogo več niti časa niti — popirja. Pri predlogih *u* in *v* je bil naš pisatelj vse bolj energičen. — Najzanimivejši, to sem že omenil, so §§ 329.—344. tudi za tiste, ki so

slovnico že davno zamenjali z akti in koncepti. Ne strinjam pa se v vsem z g. pisateljem tam pri metonimiji, str. 225.: poješ mi pesem zeleno, pesem stoječih valov, p. srebrnih in zlatih valov..., tu vidim jaz metaforo, ne metonimije. — V Skladnji, v odstavku: »Delitev glavnih stavkov po vsebini« pogrešam pogojnih stavkov. — Dodatek o stihotvorstvu naj bi se v 2. izdaji primerno razširil.

Naj omenim tudi to veliko novost in spremembo, da je Janežič (Sket) zajemal slovniške zglede večinoma iz narodnega slovstva (pregovori, pesmi), dr. Breznik pa daje besedo našim umetnim pisateljem in pesnikom, zlasti srečujemo Levstika, Stritarja, Erjavca, Jurčiča, dr. Detelo, dr. Tavčarja, Fr. Levca, Iv. Cankarja, Fr. Finžgarja, Ks. Meška; S. Sardenka in O. Župančiča; dr. Bezjaka in P. Škrabca.

Sploh bo Breznikova slovnica v dušah in obzorju naše učeče se mladine povzročila velik prevrat. V čem? V tem-le:

1. se bo slovenski dijak začudil čudoviti doslednosti jezika, zlasti v naglasnih zakonih;
2. bo dobil jasen pojem, kakó so se oblike (in pravopis) razvijale in koliko je bilo truda, da smo dospeli do sedanje višine;
3. začela ga bo veseliti resna etimologija;
4. spoznal bo slovenska narečja in njih bistvene razlike;
5. dobil bo podlago za učenje drugih slovanskih jezikov, n. pr. pri zanimivem § 54. (predlog potegne naglas k sebi: v ūho, v ôči, na pômoč, prim. hrv. kòd kuće, č. ná horu itd.).

Naj bi se ta učna knjiga (izpopolnjena morda s posebnim pravopisom) le prav kmalu začela rabiti v naših srednjih šolah! G. pisatelju pa, ki je pokazal, da je odličen zakonovedec in zakonosledec (in le časih premalo odločen zakonodajec), smo za to trudapolno, silno delo od srca hvaležni.

J. Debevec.

Viktor Bežek: Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. B. Občno vzgojeslovje. — Založba »Slovenske šolske matice«. V Ljubljani, 1914/16. 8°. 358+VI.

Viktor Bežek je zastavil svoje spretno pero, da nam spiše zbornik pedagoških učnih knjig. Prva je sedaj pred nami. Prvi del tega dela, ki je izšel leta 1913., obsega dušeslovni uvod v drugi del — v vzgojeslovje. »Občno vzgojeslovje« je pisatelj obdelal v štirih delih, ki jih predmet sam zahteva: 1. Občni vzgojeslovni pojmi, kjer obravnava vzgojo samo na sebi, načela prave vzgoje, vzgojna sredstva, vzgojne činitelje. 2. Domača vzgoja. Tu govori o skrbi za telesni razvoj dece, o vzgoji njenega spoznavanja in čuvstvovanja. Tu so nakratko omenjeni vsi činitelji domače vzgoje: zgled, ukazovanje, kaznovanje itd. Da je knjiga namenjena širšim ljudskim slojem, bi si želeli v tem delu več podrobnosti in poglobitve. Domača vzgoja je podlaga vsej poznejši vzgoji. Otrok prinese s šestim letom v šolo že stalna razpoloženja in nagnjenja, ki mu jih šola le malo ali nič ne upogne in okrne. Že v tretjem, četrtem letu se pojavi v otroku trmoglavost, upornost, samoljubje. A le malo jih je med starši, tudi med izobraženimi, ki bi imeli čas in voljo in zmožnost — vse troje je potrebno — za proučevanje duševnosti svojega otroka. Naši preprosti starši navadno nimajo niti pojma o pravi

vzgoji, o vplivu zgleda, o pravilnem ukazovanju, kaznovanju itd. Edino, kar se za ljudsko izobrazbo v tem oziru stori, je pouk mater, vpeljan po župnijah, tuintam je bilo — pred vojsko — morda tudi kako predavanje. In vendar je vprašanje o domači vzgoji socialno vprašanje per eminentiam. Zato med ljudstvo s poljudno-praktično pedagogiko, ki naj bi slovenske starše temeljito in umljivo poučila o njihovi najvažnejši nalogi in jih zlasti opozarjala na njihove tako usodne napake pri domači vzgoji! Pridružujem se želji, ki jo je zapisal dr. Simon Dolar v oceni Bežkove knjige (Ljubljanski Zvon, 1916, št. 7., str. 336.), naj bi g. Bežek kot priznan strokovnjak priredil domačo in skrbstveno vzgojo za Družbo sv. Mohorja. To bi bilo kulturno delo prve vrste. 3. V tretjem delu govori Bežek o šolski vzgoji, 4. pa obsega varstveno in skrbstveno vzgojo otrok, ki vsled svojih napak ali domačih razmer ne morejo prihajati v navadno ljudsko šolo.

Bežkovo vzgojeslovje je koncizno, a jedrnato pisano. Njegova živahna dikcija bralca prime; kar pisatelj trdi, o tem je prepričan, zato nam njegova izvajanja sežejo do srca. Tu ni nič suhoparnega teoretiziranja, njegovo utemeljevanje je jasno in razvidno. Marsikako pedagoško načelo je pojasnjeno tudi od zgodovinske strani. Kakor mora biti vzgoja načelna in dosledna, tako ima tudi Bežkovo vzgojeslovje načelno in jasno opredeljeno stališče vzgoje nasproti vsem kulturnim činiteljem našega časa. In to je glavna vrlina te knjige. Če naj vzgoja doseže svoj cilj — harmonsko enoto cele gojenčeve osebnosti — tedaj mora zavzeti stališče tudi napram veri in Cerkvi. Aut-aut. Če kje, je treba tu jasnosti. »Vzgoja bodi npravno-verska,« pravi naš ljudskošolski zakon in — Bežek. »Verska vzgoja je obenem npravna vzgoja, kajti krščanska vera je vseskoz npravna, in krščanska morala je istovetna z občno moralo; ni nobenega etskega ali moralnega načela, ki bi ne bilo obseženo v krščanskih zapovedih in prepovedih, in zopet ni nobenega krščanskega pravila, ki bi nasprotovalo svetni ali filozofski etiki ali morali. Vrhutega je vera kristjanu ne samo stvar razuma in srca, nego je tudi stvar volje in dejanja, kajti vera brez dejanj je mrtva'. In zato poleg krščanskega nauka ni treba prav nič posebnega etskega poučevanja« (str. 248.). To Bežkovo načelo se dr. Simonu Dolarju ne zdi pravilno, češ, »dejanske razmere v inozemskih državah: na Francoskem, deloma na Angleškem, v Italiji in na Nemškem nas uče, da je možno npravno vzgajati neza-visno od verskega pouka; npravni pouk zase ni več utopija« (Ljubljanski Zvon, 1916, št. VII., str. 334.). Toda vzroki, iz katerih se je v omenjenih državah ločil npravni pouk od verskega, so pač vse drugačni nego pedagoški, in da je npravni pouk uspešnejši, če je ločen od verskega, bo težko dokazati. Kje naj npravni pouk dobi tisto sankcijo in obveznost, ki jo mora imeti življenjska norma? Vera kliče v svojo službo vse zmožnosti človeške duševnosti, ni samo stvar razuma in srca, ampak, kakor prav poudarja Bežek, tudi stvar volje in dejanja. A kje naj dobi vzgoja trdnih tal pri uravnavanju volje in dejanj, ako ji izpodmaknete versko vzgojo? More li dati etskim načelom trdni pravec socialna odgovornost? Ali državna avtoriteta? Na Francoskem menda poučujejo namesto krščanske religije zgodovino verstev. Ali ni to tisti enostranski intelektualizem, ki ne pozna

čuvstva in volje in ki mori vsako udejstvovanje teh dveh strani gojenčeve in sploh človekove duševnosti? Tak intelektualizem moderna vzgoja po pravici odklanja. Leta 1914. je izdal privatni docent filozofije v Bonnu, Emil Hammacher, knjigo z naslovom: »Hauptfragen der modernen Kultur«, o kateri poroča dr. Ernst Seydl v obzorniku »Das neue Österreich«, 1. letnik (1916), 6. zv., str. 45. sl. Hammacher trdi: Najučinkovitejši činitelj moderne kulture je racionalistični duh, ki si je vzel za geslo avtonomijo na vseh poljih človeškega udejstvovanja. Ta racionalizem pa ne more dati nobenega trdnega merila za življenjske vrednote. Odtod sledi nujno nasprotje med racionalizmom in življenjem. Mi ječimo pod preobilico znanja, ki življenje davi... Evo vam obsodbe intelektualizma! Najizdatnejša protitež nasproti temu razdirajočemu in razkrajajočemu intelektualizmu je versko razodetje, ki obsega veliko sintezo vseh življenjskih vprašanj. Intelektualizem, ki se je emancipiral najprej od religiozne avtoritete, je uničil vse tradicije, ki so bile človeštvu trdna opora in za katere ni nadomestila. In tako — pravi Hammacher — ne preostaja onemu, ki uvidi to onemoglost moderne kulture, nič drugega nego da se sam vase zatopi in se v mističnem aktu združi z božanstvom. Tako pride intelektualistična kultura brez religije do mistike in panteizma. Trajno zanesljiva more biti le tista vzgoja, ki ima nadzemske cilje in ki sloni na nadzemski avtoriteti. Zato ima prav Bežek, ki zahteva za uspešno vzgojo enotnega sodelovanja šole in Cerkve, učitelja in duhovnika. —

Ker slovenska filozofska terminologija še ni trdna, je dodal Bežek svoji knjigi »Slovensko-nemški imenik strokovnih in nekaterih drugih, manj navadnih izrazov«. Pri tem imeniku se je držal načela: Bolje malo več, nego premalo. Vendar bi bil marsikak izraz lahko izpustil. Nekateri izrazi so dandanes že splošno znani in sprejeti in ne potrebujejo pojasnila, n. pr. besedilo, brezposelnost, celouren, dostojanstvenik, dovezetnost, naroden, narodnostni boj itd. Nekateri pa nekoliko nenavadni, n. pr. besnilo namesto besnost; notrina (= notranjščina). Nove tvorbe niso vedno srečne: bogobaznost (bogaboječnost), bogougodnost, bogoupnost. Napačna je tvorba »odkritelj«, kvečjemu odkrivatelj, prim. učitelj, cepitelj. »Razpoložitev« je dejanje, »razpoloženje« pa je stanje; torej ne: »tistemu oklevanju je vzrok razpoložitev vzgojiteljeva« (str. 165.), ampak »razpoloženje«. Namesto »govor zaudarja po narečju« (str. 162.) bi kazalo reči: diši, spominja. Tvorba »nadoknadniti« (str. 324.) je nepotrebna, saj imamo »dodati«. Kopičenje prilastkov po grškem načinu včasih otežuje razumevanje; n. pr. »urad za skrbstvene vzgoje potrebno deco« (str. 315.), »nadzorovanje vzgoje potrebne mladine«, »z nje zaposlovanjem v šole prostem času« (str. 318.). Toda to so malenkosti.

Bežkovo vzgojeslovje je preiščljeno, z ljubeznijo pisana knjiga, ki jo mora slovenski pedagog poznati. Vzgojna vprašanja so ravno sedaj bolj kot kdaj poprej v resnici vitalnega pomena za narode in države. Zato g. pisatelju iskreno čestitamo in želimo, naj se mu izpolni nada, da bo začeto delo nadaljeval in dokončal.

Dr. I. Samsa.

Mara Gregorič: **Istruzione pratica di lingua e grammatica slovena.** Cena K 3.—. J. Štoka, Trst, 1916.

Umevno je, da je ta knjiga dobrodošla marsikateremu Italijanu, ki si hoče prilastiti slovenski idiom in do sedaj še ni našel za to primerne knjige. Enako delo bi bilo potrebno tudi nam. Kolikor vem, so Italijani, tržaški kakor goriški, knjige zelo veseli in pravijo, da se bo z njo naredila dobra kupčija. Toda to je stvar, ki se tiče predvsem založnika in pisateljice, nam je treba pogledati, kaj je na knjigi sami. — Kakor pisateljica sama priznava v postscritto (ki bi ga lahko stavila seveda tudi spredaj), sistem knjige ni modern, pač pa lahak, preprost in radi tega najkoristnejši. Namen knjige pa je, da se Italijani seznanijo »perfettamente« z našim jezikom. V koliko so take lepe aspiracije opravičene, je težko reči na prvi mah. V tem oziru bi kritiko najlaže pisal dotični, ki bi po njej poučeval, ali pa po njej studiral. — V glavnem razdelitev tvarine ni napačna, vendar pa v knjigi precej pogrešam preglednosti, kajti v jeziku, ki ima tako bogato razvito oblikoslovje, kot je ima slovenščina, je to neizogibno potrebno. Boljše bi bilo tudi, da se ednina, dvojina in množina ene deklinacije obdelajo v istem odstavku. Tudi ne vem, če je koristno, ako učencu kategorično rečemo, da je italijanski è slovenski je, ne da bi ga takoj opozorili na celotno spregatev glagola biti v sedanjiku. To delajo sicer tudi druge moderne gramatike (Gaspey-Otto-Sauer), a dvomim, da bi bila ta metoda lahka. — Adverzativna konjunkcija v slovenščini je a, ali zveni prisiljeno. Primorska stolica bi se lahko umaknila občeslovenskemu stolu. Primeri za srednja o-debla niso preveč srečno izbrani. Mesto solnce bi bilo bolje vzeti polje in dno, ozir. meso. — Moški samostalniki na -a se lahko sklanjajo tudi po moški o-deklinaciji, torej: sluga, sluga, slugu, sluga, pri slugu, s slugom. — Ženska i-debla tvorijo deklinacijo zase, zato bi zaslužila več pregleda, dočim jih pisateljica smatra le bolj kot izjemo k i-deklinaciji. — Pravilo, da imajo moški samostalniki v množini -i, ozir. -ovi (-evi), bi bilo treba takoj omejiti z opazko pod točko 3., stran 36., kjer govori pisateljica o moških i-deblih, kakor: golobje, črvje, tatje, zobje itd. — Ni pravilen besedni red v opazki 6., str. 37.: Come a il vocabolo dan due forme di declinazione, mesto: Come il vocabolo dan a due forme. — Mesto manico di penna rabi Toskanec portapenne., ozir. cannello. — Izhodni uscimento, ampak uscita. Uscimento = izid (esito, successo), stran 38. — Tudi pri obravnavi dvojine in množine bi bilo treba obračati več pozornosti na ženska i-debla, ki delajo tujcem več težkoč nego a-debla. — Ali Italijani res rabijo v govoru: questa mattina, questa sera, questa notte? Florentinec rabi izključno stamattina, stasera, stanotte. — Stran 47.: Očesa (sing. oko) pomeni ne samo kurja očesa, ampak tudi, enako kakor v italijanščini, popke vinske trte in drugih rastlin (fagioli dall'occhio). — Str. 50.: Tè = čaj se v italijanščini ne piše s h. — Ibid.: Piše se rdeč, ne rudeč. — Ibid.: breskev spada k a-deklinaciji, ima torej v roditelju: breskve, ne breskvi. — Stran 62.: Več jasnosti bi bilo treba glede razdelitve glagolov po kakovosti dejanja. — Str. 67.: O nedoločnikovi obliki adjektiva ni nobene besede, dasi bi bilo lahko omeniti: lep = un bel(1o), lepi = il bel(1o). — Str. 87.: Pametno bi bilo, da se paralelno z naglaše-

nimi zaimkovimi oblikami stavijo tudi pri poudarjenih italijanskih oblikah v oklepaj nepoudarjene (affissi), ker je s tem za slov. krajše oblike *mi, me* (daj. tož.) dana paralela za ital. *mi, mi* (daj. tož.). Isto velja tudi za druge zaimkove oblike (*ti, ti, gli, lo, le, la, ci, ci, vi, vi, loro, li, loro, le*) (str. 89.). Enako bi bilo treba storiti s povratnim zaimkom (stran 96.) v italijanski paradigmi. — Pravilo na str. 96. glede rabe povratno-svojlnega zaimka svoj bi bilo lahko jasnejše. — Str. 90.: Novčarka je hrvatizem, slov. je denarnica, mošnja. — Str. 96.: Marsikdo bi bilo bolje predstaviti s *parecchio* kakor z *alcuno*. Poleg nikdo se rabi bolje v imen. nihče = *nessuno*. Neki bi bilo predstaviti z *un, uno*. — Str. 99.: Zakaj piše pisateljica za sadje (*frutta*) hrvatizem ovočje, mi ni jasno. — Str. 98.: Goščava pomeni macchia, dočim je selva sinonim (učen) besedi bosco (ozir. foresta). — Str. 99.: Mandorlo je kot drevo in kot sad tudi v slovenščini moškega spola. — Str. 55.: Terminare zahteva pred nedoločnikom *di, terminar di scrivere*. — Str. 94. in 95.: Napačna sta pri relat. zaimku *kdor* (*kar*) lokal in instrumental: *prikomur, s komur, s čemer* mesto pravih *prikomer, s komer, s čimer*. Enako je pravilno pri *nikomer, z nikomer* (mesto *nikomur*). — Str. 102.: *Noi ci abbiamo divertito* je grd germanizem (*wir haben uns unterhalten*) mesto *ci siamo divertiti*. Ne razumem, kako pride slična nepravilnost v slovnico. — Ibid.: *Kazalec* = ital. *indice*, ne pa *police*. — Str. 105.: *Izlet* = ital. *scampagnata*, medtem ko je *gita* = hoja, izprehod. — Str. 107.: *Podati se* je germanizem (*sich begeben*). — Ibid.: *L'imperativo è equivale*, mesto *è equivalente*, ozir. *equivale* (3. os. ed.). — Str. 109.: Glagolni deležnik na *-ši*, ozir. *-vši* se prestavlja v italijanščini najbolje s *participio passato*. Za to bi bilo dobro navesti več ko dva primera. — Str. 110.: ... se je vrnil mož s *pokopališča*, ne iz *pokopališča*. — Str. 113.: Obravnava se vrši proti, ne pa napram komu. Isto velja za str. 129.: svak prihaja proti nama. — Ibid.: Nekim bi bilo treba nadomestiti z *nekaterim*. — Obdelati celo korenko vrsto na dveh straneh je nemogoče celo za onega, komur je slovenščina materin jezik (str. 114.—115.). — Ibid.: *Prestralo* (*prestiralo*) je doma na Krasu in v Brdih, ni pa v splošni slovenski rabi. — Stavek o rimskih bljuvalnicah nikakor ne spada v slovnico. — Str. 116.: *Smorzare* = slov. *ugasiti*, *ugasiti* se rabi bolje v intrans. pomenu. — Ibid.: *Gad* navadno *piči*, ne pa *pikne*. — Ibid.: *Kopati* (*zappare*) ima v sed. *kopljem*, ne pa *kopám*. — Str. 120.: *Tikati*, *tičem* trans. se rabi le pri starejših pisateljih v pomenu *betreffen*. Danes rabimo glagol rajši povratno: *To setiče mene*, v kolikor se *tiče očeta* (in quanto al padre). *Toccare* = dotakniti (*dotikati se*). *Toccamme* = na vrsti sem (pripada meni), n. pr.: *toccamme a far le carte* = na vrsti sem, da delim. — Ibid.: Janežič,

Jurčič, Gregorec, Gregorčič, Urbančič so priimki in jih nihče več ne smatra za deminutive: Janez, Jurij, Gregor, Urban. — Str. 126.: *Contadiname* vendar ni *kmetavzar*. Gl. Rigutini! — Str. 130.: *Ciononostante* = slov. kljub, navzlic temu. — Ibid.: Bolje je *nascostamente* kakor *nascosamente*. — Str. 134.: *le da, samo da* = *purchè*, n. pr. *Voglio un bicchiere d'acqua, purchè sia fresca*. — Ibid.: *Kjerkoli, koderkoli* ni ital. *laddove* (in quel luogo, nel quale), ampak = ital. *dovunque* (in qualunque luogo). — Stran 135.: ...srce je otrpnilo, ne pa otrpnelo. — Ibid.: Predloge delimo v slovenščini v pristne (*preposizioni schiette*) in nepristne, enostavne in sestavljene. — Glede = in riguardo, poleg = accanto. — Str. 136.: *membri secondari d'una proposizione* = stranski stavkovi členi, ne pa pridjani; *l'oggetto* = predmet, dopolnilo (ne pa dopolnek!); *il complemento avverbiale* = prislovno določilo (ne določek!). — Poglavje o zloženem stavku bi bilo lahko preglednejše in stvarno mnogo boljše. — Poleg drugih pomanjkljivosti sem omenil le one, ki bodejo najbolj v oči. Da bi se pa kak Italijan naučil iz te knjige »perfettamente« slovenskega jezika, o tem smo opravičeni dvomiti, zlasti če je knjiga namenjena tudi samoukom. Zakaj pisateljica tiska debelo popolnoma poljubne besede brez vsakega kriterija, mi ni jasno. — Delo je sicer hvalevreden, a šibek poizkus za nekaj večjega, kar se mogoče pisateljici še lahko posreči, ko poglobi obojestransko jezikovno znanje.

Ivan Gruden.

Carniola. Letnik VII. Zvezek 2. Ljubljana, 1916. Izdaja in zalaga Muzejsko društvo za Kranjsko. — Dr. Jos. Gruden objavlja članek »K drugemu slovenskemu prevodu sv. pisma«. V 3. zvezku letošnjega »Časa« je že obravnaval o »Pričetkih našega janzenizma«, sedaj opisuje, kako je janzenizem, ki ga kratko označuje kot »obnovitev starokrščanske discipline v cerkveni ustavi, upravi in vsem verskem življenju«, vplival na naše kulturno življenje. Dr. Gruden dokazuje, da se imamo zahvaliti janzenističnim težnjam škofa Herbersteina za drugi (Japljev) prevod sv. pisma, ki je tudi v janzenističnem duhu prirejen; novi prevod se »v tem ni strinjal s cerkvenimi predpisi, da je izšel brez razlagavnih opomb in dostavkov«. — Dr. Franjo Bučar je začel objavljati »Popis knjiga, koje su izašle u jugoslavenskoj protestantskoj tiskari u Urachu-Tübingenu u XVI. stoljeću«, medtem ko dr. Janko Ponebšek in A. Paulin nadaljujeta svojo strokovno razpravo, prvi o »Naših ujedah«, drugi o nekaterih novih ali redkih rastlinah na Kranjskem. Novejše slovstvo ocenjujejo Jos. Breznik, J. Vesenjaka in A. Seliskar. Med »Zapiski« poroča Mantuani o ploščici o posvečenju škofjeloške nunske cerkve l. 1669., ki jo je pridobil deželnemu muzeju kranjskemu. Dr. J. Šlebinger objavlja kratek življenjepisa umrlega Luka Pintarja, ki ima še posebno vrednost vsled seznama Pintarjevih spisov, ki je življenjepis pridejan. I. C.

To in ono.

Dve pritožbi.¹

Sta dve pritožbi, ki krožita med čitajočim občinstvom in ustvarjajočimi umetniki. Občinstvo toži, da ne razume najnovejših umetnikov, najmlajši umetniki tožijo, da se občinstvo premalo zanima zanje.

Obe pritožbi sta upravičeni.

Iz bolešno razsanjanega simbolizma, zarjavelega impresionizma in ves pasatizem sovražnega futurizma smo se povzpeli v nov, pa še ne ustaljen tok prihodnje umetnosti. Urednik »Dom in Sveta« nam razodene v svoji listnici uredništva (1916, I. številka), kakšne »strujarske boje« je prestopal, da je zapisal te-le stavke: ... »Dom in Svet« se ogreva samo za eno »strujo«, ki je brez organizacije in statutov, ki je od stvarjenja sveta vedno v opoziciji proti svetu, ki je tragično maloštevilna, ki ne živi, životari pa le, dasi je od prvega početka brez bodočnosti. To je strančica fanatičnih in potemtakem nepraktičnih, kratkovidnih, pa pravzaprav poštenih ljudi, ki imajo zastarel in omejen program, kakor je zapisan v evangeliju. Svet je sprt z njo in ona s svetom, zato se zateka k fiktivni lepoti, ki jo imenujejo umetnost, ter išče v njej sebi tolažbe in svetu zdravila« ...

Iz navedenih splošnih stavkov spoznamo, da je svetovno naziranje »Dom in Svetovega« urednika krščansko; ali je njegovo umetniško naziranje aristokratsko ali demokratično, ne moremo posneti iz navedenih stavkov. In prav bi bilo tako. Umetniška kultura ne sme deliti ljudi v »beati possidentes« in v nemaniče (dr. Jul. Fr. Schütz, »Grazer Volksblatt«, 18. junija 1916).

Toda skušajmo rešiti prvo pritožbo.

Katoliški literaturi se sploh rado očita, da ima malo dobrih piscev, beletristov, malo dobrih del svetovne vrednosti, da je preozkosrčna, preplitva in dolgočasna. Je precej resnice na tem. E. Nidden piše (»Deutscher Wille«, 1916, apr., str. 69.): »Žalibog so najboljša katoliška dela le prav malo katoliška, bledolična, dolgočasna v pripovedovanju, brez žara in moči v življenjskem naziranju.« Kar piše Nemeč, to lahko zapiše tudi Slovenec. Katoliško beletristiko so pisali pri nas do novejših časov zvečine duhovniki. Ker pa so beletristi »od stvarjenja sveta vedno v opoziciji proti svetu«, da

¹ Priobčujemo to razpravo g. Petra Bohinjca, dasi je v marsičem zmotna. Konkretno je vendar razmerje med umetniki in občinstvom naslednje: Umetniki izvršujejo svoj posel po svojih večjih ali manjših zmožnostih in po svoji bolj ali manj rahli vesti; občinstvo izbira po svojih višjih ali nižjih potrebah. In kakor ne sme občinstvo pričakovati od slabega umetnika, da bo delal dobro, in ga k temu tudi z vsem razpravljanjem prisiliti ne more — tako si dobri umetniki ne domišljujejo in ne žele, da bi jih hvalili ljudje slabega okusa. Konkretno ne gre za staro ali novo slovstvo, ne gre za nobene struje, ampak za umetnikove zmožnosti in občinstva duševne potrebe. Občinstvo ima prav, če zametuje vse nepristno, ves artizem, gorjé pa umetnosti, če umetniki pozabijo resnico, ki jo je povedal že stari Goethe: Der beste Dichterartet aus, wenn er bei seinen Kompositionen ans Publikum denkt und mehr von der Begierde nach Ruhm als von seinem Gegenstand erfüllt wird. — Ur.

govorim z besedami »Dom in Svetovega« urednika, ni čuda, da so bili beletristi-duhovniki skoro vsi v velikih sporih z dušo in predstojniki, da so se morali boriti z lastnimi fanatičnimi brati in da so osebno začasno podlegli vsled nežne svoje duše, dasi je že najstrožji katoliški kritik obžaloval, da je prečno sodil občutljivo dušo pesnika-sobrata. Tako tudi sodi Izidor Cankar o »Gregorčičevih pismih Gruntarju« (»Dom in Svet«, 1916, str. 147.): »... Ne vem, koliko smo v tridesetih letih napredovali v umetniški kulturi, koliko pridobili na spoznanju, da umetnik govori največje in najvažnejše resnice ravno z molkom, z notranjim ustrojem svojega dela, zapovrstnostjo in paralelnostjo detajlov, s celotno organizacijo svoje snovi, recimo kratko — s svojo umetnostjo; za Gregorčiča je bilo usodno, da tega spoznanja tedaj še ni bilo.« Literarna sodba od strani duhovnikov je bila zvečine preostra, omejena, pisana s pedagoško-didaktičnega, ne pa umetniškega stališča. Tako je neki duhovnik leta 1890. v odboru »Matice Slov.« zavrgel duhovnika-pisatelja realistično povest, češ da je pre-naturalistična. Tedanji urednik »Dom in Sveta« pa je sprejel taisto povest brez korekture, samo da je brez potrebe značilen naslov povesti izpremenil v naslov moralične tendence. Haec fabula docet... Vsled takih fanatično omejenih izbruhov so se razvili novi duhovi, ki so udarili preko umerjenih potov za novimi cilji in »črna suknja« tudi v književnosti ni bila v izpodbudo, ampak v spotiko. Takih izkušenj smo že prestali brez števila, pa so nam škodovali, in tudi stavki »Dom in Svetovega« urednika nam pričajo, da leze spet na dan prikrito Jeranova pedagoško-didaktična struja v slovenski katoliški umetnosti.

Druga krivda, da se naši literaturi ne godi posebno dobro, je nezanimanje naših prvakov za umetnost, kar priča med drugim Ivana Cankarja glosa v 5.—6. številki »Dom in Sveta« o »pozabljenih rokavicah«. Založniki zalagajo le to, kar dobro nese, poslanci imajo malo zmisla za umetnost, politični voditelji govore s posmehom o književnosti, zdaj ob vojski pa se že celo ne brigajo za umetnost, ker je moka, mast in mleko alfa in omega vsega mišljenja, kakor da bi ne bila prva naloga ravno v teh hudih časih, povzdigniti нравni niveau našega naroda. Ali rajši navedimo besede taistega nemškega kritika istotam: »... Krivdo, da je malo dobrih katoliških knjig, zvrča Ivan Mumbauer pred vsem na voditelje vodstva potrebnega in vodstva voljnega ljudstva«... Mnogo rezkih besedi nam sili izpod peresa, a omenimo le izgovor tiskarjev, da so delavne moči predrage in da se beletristika ne izpečava, dasi bi se dalo napisati obširno poglavje, kako drage so delavne moči pisateljev in kako se lahko tiska »plaža« (Schund), kako težko pa dobi založnika dober pisatelj. Zato je opravičena tožba nemškega pisatelja: »... Lepa umetnost je za katolike še vedno pepelčica. Je širokim krogom, tudi višjim slojem, bolj igrača kakor ena izmed prasil. Je le preveč vodilnih oseb, ki se bahajo, da beletristike ne bero«... (»Hochland«, maj 1916, str. 249., D.). Ozko, omejeno naziranje političnih voditeljev je torej drugi vzrok, zakaj pri nas umetnost ne najde tiste zaslonbe, ki ji gre.

Kako pa se občinstvo pritožuje?

Humanist Herder je že rekel: »Gledališče naj izobrazuje občinstvo, ne pa občinstvo gledališča.« Prav tako. Tudi v lanskem »Hochlandu« (Literatur am Scheidewege, oktobra 1915) pravi nekdo: »Aristokratično stališče v umetnosti je, prilagoditi okus množici. Pesniki naših dni služijo masi, se ravnaajo po njenem okusu in pozabijo na vsa načela« ... Taisti pisec pa pravi tudi: »Okus mase se dá vzgojiti le po pravilih — zato je potreba estetičnega zakonodajalca, ki bi zaградil pot samovolji po izkušnji velikih umetnikov zajetih konvencijah. Zato nam je bolj treba odličnega kritika kakor odličnega pesnika.« Ali neki drugi odličen literat pravi: »Kakor so redki pravi pesniki, tako tudi pravi kritiki-sodniki.« Po izkušnji velikih umetnikov zajetih konvencijah naj bi si torej prihodnji naš kritik-umetnik ustvaril svoj »jaz«, da govorim moderno, ne pa da bi pretrgal vsako vez s preteklostjo, kakor so to delali simbolisti, ki so sicer preobrazili način umetnostnega življenja s sugestijo, toda so odrekli masi pravico estetične sodbe in so hoteli biti pesniki samo umske elite (Iz. Cankar, »Dom in Svet«, 1912, str. 148.). Tudi ne, da bi iskal kritik-umetnik lepoto samo v boju, samo v prihodnosti, da bi pobijal vsako že rabljeno obliko, vso dediščino minulih generacij, da bi odstavil vse postajonačelnike v poeziji, da bi se zavzemal samo za najnovejša odkritja, za športe, telovadbo, dirke, sploh da naj umre ves pasatizem, kakor to zahtevajo laški futuristi (dr. I. Gruden, »Dom in Svet«, 1913, str. 333.). Že stari dr. Janez Bleiweis je imel navado reči: »Poglejmo nazaj, da pridemo naprej!« Iz preteklosti se učimo, kar je dobrega, ohranimo in nikar ne mislimo, da je najboljša tista zmagá, ki sedi na starih razvalinah. Profesorju Levcu so delali mladini veliko krivico. Za Janežičem nismo imeli Slovenci še nobenega boljšega urednika leposlovnemu listu. Najboljša pesem ali povest je tista, ki jo vzljubi učen in preprost človek. Veliki narodi si že lahko privoščijo, dasi so je že tudi dovolj siti (glej »Grazer Volksblatt«: Kunst und Gesellschaftsordnung, 16. junija 1916), tudi take literature, ki jo samo tisoč ljudi bere in razume, mi pa si takih »športov« ne domišljujemo in glejmo, da bomo z njo narodu kaj koristili, ne samo peščici slovenske katoliške elite, ki si tako rajši privoščijo kaj takega v drugem jeziku.

Jasnost je vendar potrebna lastnost dobrega spisa. Ravno zato si niso napravili gazi v ljudstvo simbolisti, impresionisti, kubisti in drugi taki isti, ker so deloma nerazumljivi, polni mistično do skrajnosti individualizirane čuvstvenosti, nasprotni vsakemu akademičnemu tradicijonalizmu. Kjer ni jasnosti, tam tudi ni zanimanja, ni čara, zato tudi ne poezije. Sicer pravi Rudolf Klein-Diebold (»Hochland«, marca 1916, str. 753): »Mi obvladamo obliko, pa zanemarjamo duha, dasi prava obvlada oblike tudi obvlada dušo ... Kubizem in futurizem sta izrodka patološkega subjektivizma ... Voditelji starih generacij so bili poštenejši kakor nevedni vojni slikarji od danes ... Za slikanje velikih bitk naša generacija ni kos, njeno naziranje je impresionizem, ki pomenja rešitev oblike, v tem ko slikana bitka zahteva kompozicije ... V čuvstvu se godi izprememba, treba jo je le dvigniti v zavest mase« ... Zato pride taisti nemški leposlovec končno do zaključka: »... Nadaljevanje našega slikarstva se mora vršiti le na podlagi

sorazmerne naslonitve na veliko germansko preteklost« ...

Kar velja o slikarstvu, velja tudi o beletristiki. Tudi naši leposlovci bodo morali spet bolj vpoštevati našo preteklost, našo narodno individualnost, tudi mi smo imeli in upamo imeti zgodovinsko preteklost, tudi naša književnost mora biti narodna, ne pa internacionalna. Leposlovec mora izlivati ne samo svoje, ampak tudi narodovo dušo v besede, ki se spet vračajo v ljudsko dušo in jo ogrejejo za vse dobro in lepo. Tako mi umemo aristokratični ton umetnikov, naj pozna ljudsko dušo, naj jo pretrese in prestroji z novimi cilji. »Ne pretres čutov, ampak pretres duše!« poudarja Kurt Pinthus. »Ko bi bilo kaj psihološkega prehoda, tedaj bi taka izprememba seveda vplivala,« pravi Fr. Herweg o modernih ekspresionistih, »tako pa zaničujejo realizem in vržejo z njim tudi njegovo dobro skozi okno (»Hochland«, 1916, str. 233.). Zanima jih samo nenavadno, posebno, spolnost in patologija jih obvlada. Vsi veliki pesniki so imeli v sebi od začetka zrno prihodnje etične sile, ti pa samo vpijejo po njej in pričakujejo, da jo izpolnijo drugi druge vrste. So samo mladi konji brez jezdecov« ... Zato prav pravi ruski mislec Gorki: Impresionizem je umetnost lenobe. Da bi res kaj enotno velikega ustvarili, ni zanje; ne marajo za izpeljano, pogojeno, pojavljeno, razloženo, ampak samo za elementarno (Adolf Behne, »Die neue Rundschau«). Ne čudimo se tedaj, če pravi eden izmed njih (Liebemann): Risanje je umetnost izpuščanja.

Toda vrnimo se k našemu razgovoru.

Občinstvo je nebržno, ker se njegovi voditelji premalo zanimajo za umetnost. Denar in politika — to je geslo vodilne inteligence in o vojnem času živež pa politika. Da bi se dvignila etična sila v narodu, da bi se povzpeli nad stanovske boje, da bi ljubezen dopolnovala pravičnost, o tem je malo govora. In ravno lepa umetnost (— ako ni sama sebi namen, kar je humbug —) obvlada mnogo čitateljev, da se povzpno iz sebične vsakdanjosti in golega materijalizma do višjih ciljev, ki mu jih nalaga življenjska odgovornost. Založniki se smejejo mladim literatom, ki radi oddajajo rokopise za pohvalno besedo, politiki se zaničljivo ozirajo na literarne »norce« in tiskarji gledajo, da dobe polno plačo, ne ozirajo se na to, ali pisatelj, ki jim služi kruh, sam strada.

Ako ni zanimanja od strani čitajoče inteligence, naj spet pisatelji nikar ne mislijo, da so čitatelji dolžni čitati to, česar ne razumejo, ker jim je povse novo, zakaj pravi moderni kritik: »... Opravičena je tožba, da stoje umetniki izven življenja, da obdelavajo le malo res pomenljivih snovi in še te enostransko s svojega lastnega vidika« ... (»Kunstlehre«, 1900, Gerb. Gietmann: Poetik und Mimik). Beletristi, zlasti pesniki, naj bodo jasne besede, da jih čitatelji razumejo, naj ne mislijo, da s tem kaj Bog ve novega spravljajo na dan, ako prodirajo do elementarnega, do bistvenega, ne samo prikazni, ampak tudi bitja, zakaj vse to se je vedno godilo pri pravih pesnikih. Naj ne obsojajo vse tradicijonalne literature in naj si ne domišljujejo, da je vse zanič, kar so ustvarili stari. Nasprotno: dobro je treba poznati stare klasike, se učiti od njih in lepo združiti staro z novim. Ne objavi takoj svojih prvencev, ampak jih položi na stran in čakaj, da dozore. Ne ko-

piraj slepo literatov drugih narodnosti, ampak samo uči se od njih, ne postavlja se na internacionalno stališče, ampak studiraj dušo narodovo, zlasti kmetovo, ki je še najbolj ohranil prvotni slovenski tip, to dušo deni pod svojo prizmo ter jo vračaj masi prenovljeno, preosnovano, požlahtnjeno. Potem boš naš, potem se prilagodiš tudi masi in hvaležno pride ton tvojega naziranja v uplemeničeno dušo širne mase. Vzljubi narod, pojdi k njemu in ne pobiraj samo v mestni kavarni problemov za svoje spise, ljubi svoj narod tako kakor so ga ljubili veliki možje. Kaj pravi škof Ketteler (1311—1877): »Za vero mi je nemški narod najvišji in sem zato tudi pripravljen, žrtvovati mu vse osebne koristi... Taka ljubezen do naroda mora dihati iz ust pravega umetnika, in ne morem si kaj, da ne bi zapisal k sklepu besedi letos umrlega nemškega ljudskega pisatelja Henrika Hansjakoba: »Kmečka kri je kit, ki edini še danes drži pokoncu obstoječi red v človeški družbi; je sok, s katerim vzrejajo svoje otroke kralji in cesarji, knezi in gospodje, in jih tako rešuje pred boleznijo in smrtjo; je sok, ki prelit predvsem na bojnih poljih barva usodo narodov in ljudstva devlje v spone ali jih osvobaja« (»Grazer Volksblatt«, 1916, 25. junija). Res, da bode po vojski prevladovala velika industrija, toda kmečki in rokodelski stan bode ostal še vedno v Evropi steber države in vsakega naroda, in ravno zato morajo tudi umetniki stremiti za tem, da dvignejo maso naroda k napredku in svobodi, tako kakor je že pel naš goriški pesnik-prorok:

Le vstani, borni narod moj,
Do danes v prah teptan —
Tvoj je vstajenja dan. P. Bohinjec.

Prešernova »Nezakonska mati«.

Naj povem še neko misel glede Prešernove metrike. Zdi se mi, da je to nov dokaz, da je vplivala na pesnika grška lirika. Poglejmo namreč pesem »Zdravica«!

Prijatli, obrodile	— — — — — —
So trte vince nam sladko,	— — — — — —
Ki nam oživlja žile,	— — — — — —
Srce razjásni in oko,	— — — — — —
Ki vtopi	— — —
Vse skrbi,	— — —
V potrlih prsih up budi.	— — — — — —

Na prvi pogled čudno merilo, kaj ne? Toda lahko ga razumemo, ako primerjamo te verze s 1. kitico »Nezakonske matere«, s pesmijo »Zdravilo ljubezni« ali »Ženska zvestoba« in z Ibikom, frag. 8 a. Pri zadnjih dveh Prešernovih pesmih smo našli, da se razlikujeta od »Nezakonske matere« samo po anakruzi. Da imamo anakruzo tudi pri »Zdravici«, to mi pričata dva kretika sredi jambov. Ako torej anakruzo priznamo, rabi Prešeren v tej pesmi sinkopirane jambe (katalekt. troheje).

Pri »Nezakonski materi« se nam je čudno zdelo, ko smo brali med neke vrste glikoneji dva korjamba:

— — — — —
— — — — —

Toda Ibikus nam je pojasnil, da ni to med daktiličnim merilom nič posebnega, ker je pri tem glavna reč

naglas: povsod štirje. Ker je torej le naglas merodajen, zveže Ibikus in z njim Prešeren 2 korjamba lahko tudi s trohejskim katalektičnim (ali sinkopiranim jambičnim) dimetrom. Zato beremo pri Ibiku:

— — — — —
— — — — —

pri Prešernu pa:

— — — — —
— — — — —

Zdaj pa zapiši zraven Prešernovo »Zdravico«, verze 4—6: ali pa 5—7:

— | — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Ne vidiš li čudovite podobnosti med »Nezakonsko materjo« ali Ibikom in »Zdravico«?

Toda rekel boš: Tam sta 2 korjamba, tukaj pa 2 kretika! To ni nič posebnega. Kar je v daktiličnem merilu korjamb, to je v trohejičnem ali jambičnem kretik, ali — kar je isto — trohej namesto daktila. To smo videli že pri Ibiku in Prešernu, ker število kratčin ne pride v poštev; n. pr.

Ibikus: — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Prešeren: — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Simonides stavi n. pr. korjamb v isto vrsto kot kretik v frag. 22, kjer govori Danaë: *καὶ κεν ἐμῶν ῥημάτων λεπτόν ὑπείχετο οὔαζ.*

— — — — — | — — — — || — — — — — — —

Ker stojijo torej lahko korjambi, kretiki in troheji med glikoneji in obratno kretiki (korjambi pri Prešernu slučajno ne, a bi lahko, kot smo videli) med trohejskimi verzi, samo da imajo vsi enako število naglasov, iz tega sklepam, da je merilo »Zdravice« bistveno isto kakor pri »Nezakonski materi«, »Zdravilu ljubezni« in »Ženski zvestobi«.

To je vse lepo, boš rekel, toda kaj boš naredil s prvim in tretjim verzom »Zdravice«? Ali imata tudi ta dva verza po 4 naglase? Torej to niso »neke vrste glikoneji«, kakor si jih imenoval pri »Nezakonski materi«.

Ravno tadvá verza mi pričata, da so to res neke vrste glikoneji. Vsakemu, kdor je namreč bral kore starih dramatikov, je znano, da stoje skoraj povsod med glikoneji najrajši ferekrateji, to se pravi glikoneji, ki so za en zlog krajši, torej katalektični glikoneji. Zdaj pa primerjaj zvezo glikoneja s ferekratejem:

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

in dva Prešernova verza »Zdravice«:

— | — — — — — — — — — — —
— | — — — — — — — — — — —

Že večkrat sem poudarjal, da se štejejo samo naglasi, število kratčin je poljubno; torej je to isto merilo.

Zdaj šele se nam je razjasnil tudi 4. Ibikov verz, ki nam je kazil račun pri »Nezakonski materi« v 1. kitici, ker mu manjka enega zloga in ima torej samo 3 naglase. Ni li mogoče, da dobimo omenjene Ibikove verze ne le v »Nezakonski materi«, ampak

tudi v »Zdravici«, zlasti še, ker ima Ibikov 1. verz tudi anakruzo kakor »Zdravica«?

<p>Ibikus:</p> <p>1. — — — — — — — — — — —</p> <p>2. — — — — — — — — — —</p> <p>3. — — — — — — — — — —</p> <p>4. — — — — — — — — — —</p> <p>5. — — — — — — — — — —</p>	<p>Prešeren:</p> <p>1. 3. — — — — — — — — — — —</p> <p>2. 4. 7. — — — — — — — — — — —</p> <p>5. 6. — — — — — — — — — —</p>
--	--

Vse Ibikove verze najdemo torej v »Nezakonski materi« in nekoliko izpremenjene tudi v »Zdravici«. 1. Ibikov verz, ki ima anakruzo, smo dobili tudi v celih pesmih: Zdravilo ljubezni, Ženska zvestoba, Ribič, Sv. Senan in Pevcu (z dvožložno anakruzo). Povodnji mož ima to merilo:

— — — — — — — — — — —	(verz 1—4)
— — — — — — — — — — —	(verz 5—6)

torej v vseh verzih 1. Ibikov verz, samo da so verzi 1—4 hiperkatalektični. 1. in 5. Ibikov verz ima pesem »Sila spomina«, samo da je v 1. verzuh hiperkataleksa namesto anakruze. Isto velja v pesmi »V spomin

Agamemnon 437—455

ὁ χρυσαμοιβὸς δ' Ἄρης σωμαίων	— — — — — — — — — —	monom. + 2 kret.
καὶ ταλαντοῦχος ἐν μάχῃ δορῶς	— — — — — — — — — —	2 kret. + monom.
πυρωθὲν ἐξ Ἰλίου	— — — — — — — — — —	monom. + kret.
φίλοισι πέμπει βαρὺ	— — — — — — — — — —	isto
φῆγμα δυσδάκρυτον ἄν —	— — — — — — — — — —	kret. + monom.
τήνορος σποδοῦ γεμί —	— — — — — — — — — —	isto
ζῶν λέβητας εὐθέτους.	— — — — — — — — — —	isto
στένουσι δ' εὖ λέγοντες ἄν —	— — — — — — — — — —	dimeter
δρα τὸν μὲν ὡς μάχης ἴδρις,	— — — — — — — — — —	isto
τὸν δ' ἐν φοναίῃ καλῶς πεσόντ'	— — — — — — — — — —	isto
ἀλλοτρίᾳ διαίτηναι — [448]	— — — — — — — — — —	kret. + monom.
κός· τάδε σιγά τις βαῦ —	— — — — — — — — — —	isto
ζει· φθονερὸν δ' ὑπ' ἄλγος ἔρ —	— — — — — — — — — —	isto
πει προδίκοις Ἀτρεΐδαις.	— — — — — — — — — —	isto
οἱ δ' αὐτοῦ περὶ τείχος	— — — — — — — — — —	kret. + bakhej
θήκας Ἰλιάδος γᾶς	— — — — — — — — — —	isto
εὐμορφοὶ κατέχουσιν· ἐχ —	— — — — — — — — — —	kret. + monom.
χθρὰ δ' ἔχοντας ἔκρυψεν.	— — — — — — — — — —	kret. + bakhej.

Od v. 448. dalje se metrum izpremeni. To so glikoneji, katerim so primešani ferekrateji. Ni pa li morda mogoče, da so to razen prvih dveh verzov (437—38) sami jambični dimetri, samo da je od 448 dalje število kratčin poljubno? Potem je — — — — — enako — — — — — in — — — — — enako — — — — —. To se mi zdi precej verjetno, ker stojé ti glikoneji pri jambih. Potem imaš tukaj vse polno verzov, ki se ujemaajo s Prešernovo »Zdravico«, bodisi da vidiš v verzih anakruzo, ali pa ne. Če so pa to pravi glikoneji, mislim vendar, da število verzov za zgled zadostuje. Kdor pa nima dovolj, naj pogleda Agamemnonove kore in našel bo zgledov v izobilju tudi za bakheje.

Isto ali vsaj docela podobno merilo dobiš v pesmi »Soldaška«:

Pet čevljev merim, palcev pet;	— — — — — — — — — — —
Adijo, ljub'ca, starši,	— — — — — — — — — — —
In z Bogom vi tovar'ši!	— — — — — — — — — — —
Dopolnil sem devétnajst let,	— — — — — — — — — — —
Pet čevljev merim, palcev pet,	— — — — — — — — — — —
In čvrste sem postave	— — — — — — — — — — —
Od nog do glave.	— — — — — — — — — — —

Andreja Smoleta«. 1. in 4. verz dobiš v pesmici »Nuna in kanarček«:

— — — — — — — — — — —	(verz 1, 3, 4)
— — — — — — — — — — —	(verz 2, 5—7)

Razlika je torej le ta, da Ibikov 4. verz nima anakruze. To je malenkost. Čudno, kaj? Je pa to vendar kljub temu slučajno? Antologije grških lirikov sicer niso našli v zapuščini Prešernovi, pač pa v Čopovi.

Ako pa nočemo vzeti anakruze v verzih »Zdravice«, so to potem jambični dimetri, deloma sinkopirani, za katere imamo vse polno starih zgledov. Naj navedem tu kot dokaz za svojo trditev avtorja, ki so ga dobili v Prešernovi zapuščini. Primerjaj sledeče Ajshilove verze iz Agamemnona z »Zdravico«!

Zdravica:

— — — — — — — — — —	monometer + bakhej
— — — — — — — — — —	2 monometra (dimeter)
— — — — — — — — — —	monometer + bakhej
— — — — — — — — — —	2 monometra
— — — — — — — — — —	2 kretika
— — — — — — — — — —	2 monometra

Toda kaj je zadnji verz? Mogoče posnema adonij, ki je znan iz sapfične kitice. Če vzamemo anakruzo, je to zelo verjetno. Da stoji trohej namesto daktila, ni po prejšnjem razmotrivanju nič čudnega.

Ko smo torej pregledali Prešernove pesmi glede metrike, nekatere bolj natanko, druge bolj površno, se mi zdi iz povedanega, da smem skoraj z gotovostjo trditi, da ni študiral Prešeren stare metrike samo iz metričnih knjig, ampak da je imel razen latinskih klasikov tudi grške lirike kot vzor pred seboj.

Fr. Omerza.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

V Adlešičih nabral I. Š.

- Batinec, a, m., bateg.
- buj, a, m., hudournik. Odtod bo gotovo krajevno ime Buje v Istri.
- coprijan, a, m., copernik, čarovnik.
- čuričkati, cvrčati; kos čurička. Prim. čiriček in čurek.
- dodivaniti, dogovoriti.
- drmiti, bobneti.
- drvenjak, a, m., drvnjak, drvnik.

dudneti = tutneti, bobneti; vlak dudni.
 dvóriti, streči; dobro so nam dvóřili.
 galantirati, garantirati. Prim. slakoper = srakoper;
 ploha = proha, ker hitro prohaja, v Adlešičih proték
 lica, ker hitro proteče; skroniti se = skloniti se.
 Tudi belokranjski priimek Hrebec bo menda Hlebec
 in Pelko = Perko.
 glavlje, a, n. coll., glavje.
 gorúšina, e, f., visoka gora.
 grozdijče ívanjsko, ribezelj.
 grudje, a, n. coll., od gruda.
 hlíditi, hlideti.
 iznemiti, onemeti.
 kásniti se, kasen biti; se nič ne kasni = ni nič kasno.
 kletstvo, a, n., kletev.
 kosten, a, m., kostanj.
 kóšnica, e, f., les, na katerem je spleten gnojni koš. Koš
 držijo za košnico, ko ga vzdigujejo ali prenašajo.
 kóziti se; srake se kozijo = derejo; morda odtod, ker
 se podobno derejo, kakor koze mekečejo.
 krpav, a, m., krpast = pisan prasec.
 krivodušen, adj., krivičen; krivodušen človek.
 léskati se, laskati se.
 lómati, lomastiti.
 malénica, e, f., mlin.
 malin, adj. od adj. mala.
 melj, a, m., hmelj. H se v začetku besed nekaterikrat
 izpušča. Prim. priimke: Rom = Hrom, Romšek =
 Hromšek, Romé = Hromé. Včasih se pa tudi pri-
 stavlja, n. pr.: hržula = ržula, rž, hrkelj = rkelj,
 hlopa = lopa, zahlopni = zalopni.
 mrzlití, mraziti.
 nagliti, prenagliti; neče se on nagliti.
 najdobreji, najboljši.
 naraniti, raniti.
 obečívati, obečavati, obetati.
 odzabiti, pozabiti.
 orušiti, razrušiti.
 ósina, e, f., osa.
 oslasten, adj., slasten; oslastno vino.
 ošepástati, ošepaveti.
 pajok, a, m., pajek.
 pajuk = pajok; odtod je belokranjski priimek Bajuk,
 ki se nahaja posebno v podzemeljski in metliški žup-
 niji. Bajuki so torej Pajki.
 po, praep. = za; po mene bo slabo = za mene ...
 petokronka, e, f., tolar za 5 kron. Nekdanjim ¼ gld. so
 pa rekli: petogroška.
 pobójati se, zbatí se.

podničiti, uničiti.
 pólnost, i, f.; mesec je na polnosti = poln mesec =
 šcip; prim. na mladosti = mladi mesec, na staro-
 sti = stari mesec.
 ponavaden, adj., navaden.
 potrevec, a, m., polomljenec.
 puhávina, e, f., puhanje.
 pustara, e, f., pustinja.
 puščiti, pustiti.
 rálice, pl. f., snežni plug.
 razpomeniti, pomeniti, pogovoriti.
 régati, regljati; žaba réga.
 rogóvati, imp. od rogati.
 rogúsiti, roguš (rogoz) devati okoli česa, n. pr. okoli
 vrtic pri sodih, ko se zapirajo.
 samónik, a, m., divje, t. j. necepljeno drevo.
 sívkonja, e, f., sivkast vol.
 smiljen, adj., usmiljen.
 smilóvati, usmiliti se; v litanijah so molili prej: smiluj
 se nas!
 sóglav, adj., gologlav.
 svétilo, a, n.; ta petrolej nima svétila = ne sveti dobro.
 stradancija, e, f., stradanje.
 šiljati, pošiljati.
 štrocati; kavrani (krokarji) štrocajo. Prim. Pl. štrucati
 in trcati.
 teračnica, e, f., priprava, na kateri tro konoplje.
 tísti, pron., ima ponekod tista za moški spol, n. pr. tista
 konj, tista mož, menda po analogiji ta konj, ta mož.
 tísti, pron., ima ponekod v n. tosto = tisto.
 torbétina, e, f., torba (zaničljivo).
 treščiti = treskati, bliščati; solnce je v mene treščilo.
 vučko, m., ime volku podobnemu psu, t. j. rumene
 dlake.
 zámer, a, m., zamera.
 zanihniti, perf. od zanihati.
 zbedastati, bedast postati.
 zbežnik, a, m., ubežnik.
 zbuniti se, pobuniti se; vsi kralji so se zbunili.
 zdihuriti se; piščeta so se od mraza zdihurila = na-
 šopirila.
 zlarmati se, skregati se.
 zlátar, a, m., neka rastlina z rumenim cvetom.
 známenka, e, f., znamenje.
 známka, e, f., = známenka; morda je to známka, da
 bom umrl.
 zvonóvina, e, f., plača od zvonjenja.
 žítišče, a, n., prosišče (žito = proso).

Priloga D. in Sv. št. 27.

Lojze Dolinar: Portret dame.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani ::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznano solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih del.

Izdelovanje Žnideršičevih panjev.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4¹/₄%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5⁰/₀, izven Kranjske pa proti 5¹/₄⁰/₀ obrestim in proti najmanj 1⁰/₀ oziroma 3³/₄⁰/₀ odplačevanju na dolg.

• ARHIT. | . V. •